

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**VANNASTAVNE AKTIVNOSTI KAO FAKTOR OPĆEG USPJEHA I
VLADANJA UČENIKA**
(Završni magistarski rad)

Mentorica:

Doc.dr. Sandra Bjelan-Guska

Studentica:

Enisa Džebo

Br.indexa: 2711/2017

Sarajevo, 2020.

SADRŽAJ

Uvod.....	4
Operacionalizacija pojmova	5
I TEORIJSKI DIO.....	7
1. Pregled historijskog razvoja vannastavnih aktivnosti.....	8
2. Vannastavne aktivnosti učenika: pojam i određenje	11
a) Izvannastavni rad.....	11
b) Izvanrazredni rad.....	13
c) Izvanškolski rad.....	14
d) Slobodne aktivnosti	15
e) Individualni i kolektivni rad u slobodnom vremenu	16
3. Vannastavne aktivnosti učenika	17
<i>Razlika između vannastavnih i nastavnih aktivnosti</i>	<i>23</i>
<i>Odgojna funkcija vannastavnih aktivnosti</i>	<i>24</i>
<i>Ciljevi i zadaci vannastavnih aktivnosti</i>	<i>26</i>
<i>Važnost planiranja i programiranja vannastavnih aktivnosti</i>	<i>27</i>
<i>Planiranje i programiranje vannastavnih aktivnosti.....</i>	<i>28</i>
<i>Pripremanje, organizacija, realizacija i evaluacija vannastavnih aktivnosti</i>	<i>31</i>
4. Oblici i metode vannastavnih aktivnosti	34
<i>Metode vannastavnih aktivnosti</i>	<i>39</i>
<i>Materijalna osnova za vannastavne aktivnosti.....</i>	<i>40</i>
5. Saradnja u vannastavnim aktivnostima	40
<i>Nastavnici u vannastavnim aktivnostima</i>	<i>41</i>
<i>Roditelji u vannastavnim aktivnostima.....</i>	<i>43</i>
6. Školski uspjeh i postignuća učenika u školi.....	44
<i>Faktori koji utiču na školski uspjeh učenika</i>	<i>46</i>
7. Vrednovanje vladanja učenika	49
<i>Kriteriji za ocjenjivanje vladanja učenika.....</i>	<i>51</i>
<i>Elementi i mjerila za vrednovanje vladanja učenika.....</i>	<i>56</i>
II METODOLOŠKI DIO	59
1. Predmet istraživanja	60
2. Cilj istraživanja	60
3. Zadaci istraživanja.....	60
4. Istraživačka pitanja.....	61
5. Metode, tehnike i instrumenti prikupljanja podataka.....	61

5.1. Metode prikupljanja podataka	61
5.2. Tehnike prikupljanja podataka	63
5.3. Instrumenti prikupljanja podataka	63
6. Postupci obrade podataka.....	65
7. Uzorak istraživanja.....	65
III ANALIZA REZULTATA I DISKUSIJA	67
1. Anketni upitnik za učenike osnovnih i srednjih škola	68
1.1. Rezime anketnog upitnika učenika.....	82
2. Anketni upitnik za nastavnike/voditelje vannastavnih aktivnosti u osnovnim i srednjim školama.....	83
2.1. Rezime anketnog upitnika nastavnika/voditelja sekcija.....	94
3. Intervju sa pedagogima osnovne i srednje škole.....	95
3.1. Rezime protokola intervjuja pedagoga	100
ZAKLJUČAK	101
Literatura	105
PRILOZI.....	108

Uvod

Škole, kao najmasovnije i najrazvijenije odgojno – obrazovne ustanove moraju biti zainteresirane za sva odgojna nastojanja, na svim područjima, pa i u području vannastavnih aktivnosti, odnosno vannastavnog rada. To je ujedno i područje koje mene trenutno najviše interesira, te sam stoga i odabrala temu svoga završnog rada koji pripada predmetu vannastavnog rada. Razlog zbog kojeg sam odabrala ovo područje istraživanja je to što smatram da vannastavne aktivnosti imaju važanu ulogu u odgojno – obrazovnom procesu učenika.

Uključivanje u neku od vannastavnih aktivnosti učenicima može da pomogne da kvalitetno iskoriste svoje slobodno vrijeme, ali isto tako i da kvalitetno orjentišu i nadograđuju svoje kvalitete i interesovanja. Također, može da im pomogne i olakša pri usavršavanju znanja, sposobnosti, vrijednosti, ali i da im pomogne kod budućeg usmjerenja profesionalnog zanimanja. Vannastavne aktivnosti mogu učenicima da pomognu da svoja interesovanja i sposobnosti prezentuju drugima i tako ostvare svoje ciljeve, bilo da će se baviti profesionalno tim poslom ili da će im to biti sporedno, dodatno zanimanje. Vannastavni rad učenika u sadašnjem sistemu odgojno – obrazovnog rada škole zauzima posebno značajno mjesto. Njegov značaj za rast i razvitak učenika naglašen je u zakonima i pravilnicima o radu škole. Uključivanjem vannastavnih aktivnosti u sistem rada škole doprinosi cjelokupnom odgojno-obrazovnom radu škole. Koristi od vannastavnih aktivnosti su mnogobrojne i za djecu, i za nastavnike, za školu, roditelje i zajednicu.

Ako želimo da vannastavne aktivnosti u školama vrše svoju pedagošku funkciju, da proširuju područja odgojno – obrazovne djelatnosti u skladu sa individualnim sklonostima i potrebama učenika i da ih pripremaju za kulturno korištenje slobodnog vremena tokom života, onda moramo nastojati da one budu što brojnije i raznovrsnije i da se u punom smislu riječi poštuje sloboda učenika prilikom njihovog izbora i u pogledu mogućnosti uticaja na programe i realizaciju takvih aktivnosti. Dobro osmišljene i organizovane vannastavne aktivnosti omogućavaju djeci da razviju niz kompetencija, socijalnih, kognitivnih, motoričkih, da stave u funkciju svo svoje znanje i iskustvo i uživaju u traganju za novim, da se druže, kreiraju i zabavljaju. One potiču razvoj samopouzdanja i samopoštovanja, daju djeci osjećaj kompetentnosti i postignuća. Jedan od važnih ciljeva vannastavnih aktivnosti je i razvoj društvene odgovornosti kod djece, empatije i međusobnog uvažavanja. One ih mogu potaći na promišljanje o tome na koje sve načine svoja znanja, vještine, ideje i sposobnosti mogu koristiti kako bi doprinijeli dobrobiti drugih i zajednice. Na taj način djeca uče da su i ona važan dio te zajednice, i da je mogu mijenjati i unapređivati.

Operacionalizacija pojmova

Oblasti u kojima se realiziraju vannastavne aktivnosti- Godišnjim planom i programom rada škole definišu se svi oblici, sadržaji, načini i raspored rada. Određuju se i druga značajna pitanja koja imaju uticaja na njen rad i nesmetano ispoljavanje i razvijanje. Saglasno općim ciljevima i zadacima, škola planira sve oblike i sve sadržaje, prati realizaciju i o vannastavnim aktivnostima vodi pedagošku i drugu dokumentaciju (Pedagoški standardi za osnovnu školu Bpk-a, 2013).

Brojnost vannastavnih aktivnosti (sekcija)- Vannastavne aktivnosti, u saradnji sa učenicima i društvenim i kulturnim organizacijama društvene sredine, škola planira godišnjim planom i programom rada, vodeći računa o masovnosti, sadržajima i ravnomjernoj zastupljenosti učenika u svim njenim vidovima (Pedagoški standardi za osnovnu školu Bpk-a, 2013).

Nastavni kadar za realizaciju vannastavnih aktivnosti- Neposredno planiranje i realizacija aktivnosti u radu vannastavnih aktivnosti se veže za ulogu režisera. Režiser je osoba koja „na autorski način vodi, usmjerava, koordinira i kontroliše procese nazvane preprodukcija (pripreme), produkcija (realizacija, izvođenje) i postprodukcija (sklapanje, uređivanje, montaža) audiovizuelnog ili scenskog djela“ (Radmila R.J., 2016).

Motivacija učenika- Bilo da se radi nastavnom procesu ili o vannastavnim aktivnostima, od dobro izabраниh motivacijskih tehnika ovisiće i uspješnost ostvarivanja krajnjeg cilja. Kada je riječ o vannastavnim aktivnostima, motivacija učenika može se odnositi na njihovu zainteresovanost za uključivanje u njihov rad, ili čak na motivaciju za realizaciju planiranih aktivnosti, njihvu prezentaciju i dr. (Radmila R.J., 2016).

Uključenost učenika u vannastavne aktivnosti- Vannastavne aktivnosti na učenike ostavljaju mnogobrojne pozitivne posljedice, te im pružaju značajnu korist. Kroz njih učenici produbljuju znanja o određenom području, zabavljaju se, uče se socijalnim i komunikacijskim vještinama, uče raditi u timu, razvijaju samopouzdanje i sigurnost u sebe, postaju sposobniji i odgovorniji za donošenje odluka, upoznaju druge osobe te uče s njima živjeti. Škola je dužna, svjesno i s jasnom namjerom pružiti raznovrsne organizacijske mogućnosti uključivanja učenika u vannastavne aktivnosti. Raznovrsnost ponuđenih programa ovisi ponajviše o željama i afinitetu učenika, ali i o mogućnostima škole da provede te želje u ozbiljan odgojno - obrazovni rad (Previšić, 1987).

Vannastavne aktivnosti- Pojam koji na sveobuhvatan način uključuje sve aktivnosti izvan okvira nastave koje podrazumijeva slobodno vrijeme učenika, u kojim učenici mogu da iskažu svoja interesovanja, sposobnosti i znanja uz pomoć i vodstvo odgovornog nastavnika, koji sve afinitete i kreativnosti učenika može da usmjeri u pravom smjeru (Vukasović, 1999).

Školski uspjeh se najčešće označava kao postignuće u odgojno - obrazovnom procesu. Varijabla s kojom se najčešće izjednačava školski uspjeh su školske ocjene na temelju kojih se donose implicitni zaključci o osobi – o njezinoj inteligenciji, ličnosti, uspješnosti ili neuspješnosti (Galić, 2013).

Vladanje učenika ocjenjuje se na osnovu njihovog odnosa prema radu, drugim učenicima, nastavnicima i ostalim učesnicima u školi, te prema školskoj imovini i širem društvenom i prirodnom okruženju. Učenici od I do III razreda osnovne škole ne ocjenjuju se iz vladanja. Ocjene iz vladanja iskazuju se opisno i to: primjerno, vrlo dobro, dobro, zadovoljava i loše. Ukoliko se učenik ne pridržava pravila, nastavnik može predložiti određenu pedagošku mjeru razredniku, odjeljenjskom vijeću ili nastavničkom vijeću, koje može donijeti odluku o izricanju odgojno - disciplinske mjere učeniku (Pravilnik o praćenju, napredovanju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika u osnovnoj i srednjoj školi KS, 2018).

I TEORIJSKI DIO

1. Pregled historijskog razvoja vannastavnih aktivnosti

Tokom historijskog razvoja pedagoške teorije i prakse, školskih i vanškolskih institucija za odgoj i obrazovanje djece i omladine postepeno se dolazilo do saznanja da organizovani rad učenika u vremenu kada ne rade na ostvarivanju školskih i porodičnih obaveza može da ima veliki odgojni značaj, posebno u pogledu savladavanja izvjesnog nesklada između škole i društva.

Vannastavna aktivnost učenika postojala još u antičkoj Grčkoj. Nastanak ovog učeničkog svojevrsnog rada u Grčkoj bio je moguć jer je postojao nastavni odgojno – obrazovni rad i shvatanje da rad učenika poslije nastave može da ima značaj za njihov opšti rast i razvitak (Rosandić, 1997). Pri školama u Atini postojale su grupe dječaka i djevojčica, mladića i djevojaka koje su se u vannastavnom vremenu bavile nekom djelatnošću. Postojale su grupe učenika koje su se brinule za organizovanje raznih svečanosti, uređivanje škole i njene okoline, a ponegdje su bile sportske i kulturno – umjetničke grupe. Nastavnici su imali značajnu ulogu u organizovanju i rukovođenju radom učeničkih udruženja formiranih na osnovu interesa i odgojno – obrazovnih potreba učenika i škole (Filipović, 1969:15). Mladi su se oduvijek izvan nastave i škole bavili raznovrsnim aktivnostima po vlastitom izboru. Različita udruženja i organizacije okupljali su mlade u izvannastavno slobodno vrijeme ponajprije izvan škole. Djelovanje tih organizacija i udruženja s vremenom se prenosi u školu. Reformski pedagoški pravci „otvaraju“ školu izvannastavnim potrebama mladih. Uviđa se odgojna i obrazovna vrijednost slobodnog okupljanja i angažiranja u različitim aktivnostima: sport, umjetnost, znanost i dr. (Žlebnić, 1970). Vannastavne aktivnosti nisu nešto sasvim novo u našim školama. Škole su i mnogo ranije pored nastave organizirale i druge oblike odgojno - obrazovnog rada. Društva ili posebne organizacije učenika u školama veoma su stare. Ona su poznata u „staroj školi“ kojoj su temelje postavili jezuiti (Zaninović, 1988).

U doba feudalizma učenički rad u vannastavnim aktivnostima, kao što je bilo i sa nastavnim radom, bio je snažno prožet religijom. Postojali su dječiji horovi koji su se sastajali i uvježbavali religiozne pjesme, učilo se sviranje, bavilo se sportovima i vojnim vježbama u okviru dvorskih kuća. Kapitalistički društveni poredak donio je prekretnicu kako u privrednom tako i u kulturno - prosvjetnom pogledu, a u vezi s tim i u učeničkoj djelatnosti van nastave. Pod uticajem tehničkog napretka, potreba društva, interesa školskih organa i učenika osnivaju se raznovrsne tehničke zajednice. Uporedo sa tim povećava se broj kulturno - umjetničkih, kulturno - zabavnih i dr. zajednica. Pokreti radne i aktivne škole uticali su na povećanje broja proizvodno - radnih udruženja učenika (Filipović, 1969).

Učeničke zajednice imale su znatnu pomoć omladinskih pokreta koji su bili razvijeni u XIX i prvim decenijama XX vijeka. Vjerske organizacije i razne dobrotvorne institucije i pojedinci, kao i nastavnici, pružali su pomoć učeničkim zajednicama, čiji se rad odvijao u slobodnom vremenu. Pomoć je najčešće dolazila radi ideološkog uticaja i da bi se otupljivala revolucionarna svijest koja se širila među omladinom pod uticajem marksizma. „U savremenim kapitalističkim zemljama postoji veliko šarenilo kako vidova vannastavnog rada tako i koncepcija pružanja taktične pomoći ovakvim učeničkim zajednicama, mada je njihov cilj isti - odgoj omladine za potrebe buržoaskog društva“ (Previšić, 1987:28).

U našim krajevima vannastavni rad učenika počeo se razvijati pod uticajem pedagoških ideja i odgojno - obrazovne prakse sa Zapada. Ovaj vid djelatnosti javlja se još u prvim decenijama prošlog vijeka, dok je u drugoj polovini toga vijeka predstavljao raširenu i značajnu odgojno - obrazovnu djelatnost mladih. Brojne i organizaciono jake zajednice tog vremena bile su u gradskim sredinama. U okviru ove vrste zajednica bile su najbrojnije i najaktivnije literarne i dr. kulturno - umjetničke asocijacije učenika. Ove zajednice bile su posebno privlačne kako zbog svoga interesantnog sadržaja rada, koji je bio umjetničko - početničke prirode, tako i zbog jake naglašenosti prosvjetiteljskih i nacionalnih težnji i akcija (Previšić, 1987). Razvoj vannastavnih aktivnosti učenika stoji u tjesnoj vezi sa razvojem školstva i pismenosti u našim krajevima. Što se više odmicalo u XX vijek, broj škola i učenika u njima bivao je sve veći, što je uslovljavalo razgranavanje i uvećavanje broja učeničkih grupa i članova. Pored nastojanja škole da organizuje rad s učenicima u slobodnom vremenu, postojalo je interesovanje i nastojanje brojnih organizacija i udruženja odraslih da pri školama stvore svoje ogranke. Organizacije i udruženja uz pomoć nastavnika postizale su izvjesne uspjehe kako u broju okupljenih učenika tako i u njihovom aktiviranju u slobodnom vremenu na ostvarenju onih ciljeva koje je imala određena organizacija ili udruženje. „Bilo je pojava da učenici samostalno stvaraju svoje družine, kružoke, klubove, društva i organizacije“ (Filipović, 1969:17). U mnogim učeničkim zajednicama rađala se i razvijala revolucionarna misao i snaga koja se manifestovala u svim akcijama mladih.

Vannastavna aktivnost učenika dobila je posebno značajno mjesto u osposobljavanju naše mlade generacije za izvršavanje sile koja joj je namjenjena. Uključivanje vannastavnih aktivnosti u sistem rada osnovne škole doprinijelo je mijenjanje stavova školskih organa prema ovom obliku učeničke djelatnosti. Postepeno iščezava shvatanje da je pružanje pomoću vannastavnim aktivnostima učenika neobavezno, uzgredno, a umjesto njega jača tendencija pružanja organizovanije, svestranije i efikasnije pomoći. To uslovljava da se iz godine u godine širi mreža specijalizovanih aktivnosti i broj učenika obuhvaćenih radom sekcija, grupa,

zadruga, klubova, društava, redakcija i ostalih zajednica. Povećanje vannastavne aktivnosti učenika nije karakteristično samo za razvijenije sredine i škole, nego se ova djelatnost intenzivno i ekstenzivno uvećava i u relativno nerazvijenijim područjima (Filipović, 1969).

„Neosporna je činjenica da je proces učenja već davno izašao iz školske učionice u širi prostor i da se taj proces samo djelomično ostvaruje u okviru tzv. redovne nastave. Na taj način se postupno briše granica između intencionalnog i funkcionalnog obrazovanja. Te promjene se događaju i u školi: osim rada u razrednom odjeljenju, svoje trajno mjesto dobile su i slobodne aktivnosti i ostali vidovi izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti „ (Previšić, 1987:29). Vannastavne su aktivnosti u neposrednoj vezi sa svim ostalim oblicima školskog rada (s nastavom, dodatnom nastavom, odgojno - obrazovnim područjima), s općom kulturom i javnom djelatnošću škole. U kontekstu zadovoljenja različitih učeničkih interesa one su „...poseban oblik odgojno - obrazovnog rada koje organizira škola samostalno ili s drugim organizacijama i ustanovama izvan vremena predviđenog za nastavu, tj. u slobodno vrijeme učenika. Ove su aktivnosti posebno pogodna forma za zadovoljenje različitih interesa učenika, one razvijaju sposobnost iskazivanja stvaralaštva i najčešće su vezane za različite interesne skupine. Nisu, u pravilu, vezane za talent jer gotovo svaki učenik pokazuje interes za neku aktivnost“ (Vrcelj, 2000: 73). Vannastavne aktivnosti su realnost i naše pedagoške zbilje. Smatramo ih značajnom komponentom odgoja i obrazovanja. Značajna je odgojna funkcija vannastavnih i vanškolskih djelatnosti.

Pojava većeg interesa za fenomen stvaralaštva uticao je i na formalni odgoj i obrazovanje, školu i samu pedagogiju. Krajem 19. i početkom 20. vijeka pojavila su se dva pokreta koje karakterizira okretanje djetetu kao subjektu odgoja i obrazovanja: pokret za umjetnički odgoj i pokret nove radne škole. Pokret za umjetnički odgoj važan je u pedagoškom smislu jer je zagovarao slobodno izražavanje i kreativne aktivnosti u estetskom području. Pokret je prestao djelovati sredinom 20. vijeka, ali ideje o boljem upoznavanju sposobnosti, interesa i potencijala učenika su se održale. Pojavom tzv. “novih škola” orijentiranih na subjekta odgoja i obrazovanja došlo je do oslobađanja stvaralačkih aktivnosti, individualne slobode, samostalnog rada i otkrivanja (Previšić, 1987).

U novoj školi koja traži kvalitetno, produktivno i dinamičnije sticanje znanja prožeto kontinuiranom aktivnošću, neizbježno je koristiti kreativno mišljenje i ponašanje (Fudurić, 2012). Ali, redovna nastava ne može u potpunosti zadovoljiti potrebe i potencijale svakog učenika pa se to pokušava prevladati putem vannastavnih aktivnosti. Uvođenju vannastavnih aktivnosti prethodili su “vanrazredni” i “vannastavni rad” pod kojima su se podrazumijevale aktivnosti s istim ciljevima kao što ih ima nastava, samo se razlikuju po mjestu, činiteljima,

oblicima i metodama rada. Reformom školstva iz početka 1950-ih ti su se nazivi zamijenili nazivom "slobodne aktivnosti" zato što im učenici pristupaju slobodnom voljom (Fudurić, 2012) i obuhvaćaju različita udruženja ili klubove koje biraju po vlastitim interesima (Rosandić, 1997). U našu su školsku praksu slobodne aktivnosti organizacijski uvedene 1954. godine. Do 1959., kada su poprimile konačni planski i programski oblik, slobodne aktivnosti izrastale su iz aktivnog, društveno - korisnog i vanškolskog rada. Do te godine bile su neravnomjerno zastupljene, ovisno o mogućnostima škole i sredine (Previšić, 1987).

Naziv "izvannastavne aktivnosti" se upotrebljava od 1980. godine zbog nemogućnosti jednostavnog, ali kompletnog naziva za tu vrstu aktivnosti. Previšić (1987, 23) kaže kako bi najprihvatljiviji bio naziv "izborne izvannastavne i izvanškolske slobodne aktivnosti", pri čemu se "izbornost odnosi na način opredjeljivanja učenika na rad, sloboda ukazuje na stil rada i način odlučivanja, a mjesto i vrijeme izvođenja označava njihov izvannastavni i izvanškolski karakter". Vannastavne su aktivnosti pedagoški osmišljene aktivnosti čija je funkcija odgoj i obrazovanje u slobodnom vremenu i za slobodno vrijeme (Mlinarević, Brust, 2009).

2. Vannastavne aktivnosti učenika: pojam i određenje

Organizacijsku i sadržajnu strukturu vannastavnih aktivnosti određuju karakteristike, svrha, cilj i zadaci ove djelatnosti. Međutim, bogatstvo i raznolikost ovih aktivnosti rezultat su cjelokupne djelatnosti škole, društvenog položaja škole i šire društvene, socijalne zajednice. Ni jedan školski rad, bez obzira na stupanj slobode, otvorenosti i širinu djelovanja, ne gubi iz vida svrhovitost pedagoškog utjecaja. Zbog toga vannastavne aktivnosti predstavljaju odgojno planirane i usmjeravane djelatnosti koje omogućavaju svestranu afirmaciju učenikove osobnosti, a nastavniku/voditelju vannastavne aktivnosti mogućnost proširenog odgojno - obrazovnog djelovanja. Temeljna načela formiranja i rada vannastavnih aktivnosti, od izbora, slobodnog opredjeljenja i samoorganiziranja učenika, odredili su organizacijske oblike vannastavnih aktivnosti u našoj školi kao što su: slobodna aktivnost, vanrazredni, vanškolski rad. U nastavku rada biti će objašnjeni osnovni pojmovi koji se dovode u vezu sa pojmom vannastavne aktivnosti.

a) Izvannastavni rad

U najširem smislu riječi pod vannastavnim radom/aktivnostima se mogu smatrati sve ono čime se učenici bave izvan klasičnih školskih okvira tj. formalnih časova predviđenih strogim planom i programom. Ovakve aktivnosti predstavljaju sastavni dio učenikovog

vremena i u tom leži njihov značaj (Jaškov, 2016). “Izvanastavne aktivnosti učenika poseban su i specifičan odgojnoobrazovni rad s učenicima koji se organizira izvan nastave na načelima slobodnog izbora i učeničke samouprave“ (Koraj, 1999, 527). Prema Cindriću (1992) izvanastavne aktivnosti su „različiti organizacijski oblici okupljanja učenika u slobodno izvanastavno vrijeme u školi, koje imaju pretežito kulturno - umjetničko sportsko, tehničko rekreacijsko i znanstveno (obrazovno) obilježje. Njima učenici zadovoljavaju svoje stvaralačke i rekreativne potrebe, a posebice stječu kulturu slobodnog vremena“. One omogućuju stvaralačko djelovanje učenika i nastavnika te značajno doprinose sveukupnom ostvarivanju odgojno - obrazovnih zadataka. Međutim, izvanastavne slobodne aktivnosti ne treba identificirati s aktivnostima u slobodnom vremenu „jer one, još uvijek, nisu oslobođene „obvezatnosti“ školskog rada, zahtijeva i nužnosti izvršavanja“ (Previšić, 1987). Stoga one kao takve nisu u suglasju s klasičnom definicijom slobodnog vremena, koja govori o vremenu koje pojedincu „...ostaje na raspolaganju izvan obiteljskih, radnih, društvenih i fizioloških dužnosti i potreba“. Ali, za razliku od redovite nastave, izvanastavne aktivnosti ipak pružaju mogućnost uvažavanja učeničkih interesa i potreba, slobodu stvaralačkog djelovanja, te otvaraju put individualnom razvoju i inicijativnosti učenika. Prema tomu, izvanastavne aktivnosti valja temeljiti na slobodi izbora, dobrovoljnosti uključivanja, te zadovoljstvu bavljenja određenom aktivnošću koja osigurava i osobni razvoj učenika.

Izvanastavni rad obuhvata različitu djelatnost učenika u školi i u organizaciji škole, ali izvan nastavnog plana i programa redovne nastave (Pedagoška enciklopedija, 1989:299). Program tog rada može obuhvatiti rad u :

- pojedinim naučnim grupama (mladi biolozi, historičari, matematičari),
- klubovima mladih tehničara (aviomodelari, radio – amateri, foto – amateri, građevinari, konooperateri),
- učeničkom sveučilišu (predavanja, literarne večeri, kono – predstave, razgovori sa znanstvenim i kulturnim radnicima, izdavanje učeničkog lista),
- kulturno – umjetničkim društvima (dramske grupe, folklorne grupe, pjevački zborovi, instrumentalni zborovi),
- sportskim društvima prema raznim granama sporta (gimnastka, atletika, rukomet, odbojka, košarka, nogomet, plivanje, planinarenje),
- proizvodnom i društveno korisnom radu (školske zadruge različitih smjerova, pošumljavanje, sakupljanje ljekovitog bilja i dr.).

Zadatak je izvannastavnog rada da se u sklopu škole osim redovne nastave organizira i slobodni rad učenika prema njihovim interesima i sklonostima, da povezivanjem teorije i prakse proširuju i produbljuju stečena znanja i sposobnosti, da se osposobljavaju za kolektivni rad na temelju usklađivanja ličnih i društvenih interesa, da razvijaju osjećaj potrebe za kulturnim zanimanjem u slobodno vrijeme, da se u sklopu škole organizira sudjelovanje učenika u proizvodnom i ostalom društveno korisnom radu, da se na temelju otkrivanja posebnih interesa i sklonosti učenika omogući uspješnija školska i profesionalna orijentacija, da se učenici postepeno uvode u sistem samoupravljanja, da u radu iskazuju svoje kreativne sposobnosti i dr. Zato se izvannastavni rad smatra sastavnim dijelom općeg odgojno - obrazovnog programa škole. Nastavničko vijeće i svi ostali organi škole brine se o programiranju i organiziranju što raznovrsnijih sadržaja izvannastavnog rada učenika u skladu sa prostornim, materijalno - tehničkim i kadrovskim mogućnostima škole. Taj je rad povezan sa nastavom, a posebno sa općom kulturom i javnom djelatnošću škole (Ajanović, Stevanović, 2004).

Za rad u izvannastavnim aktivnostima učenici se slobodno opredjeljuju prema ponuđenom programu škole, s time da se školskim normativnim aktima regulira u koliko aktivnosti učenici moraju, odnosno smiju sudjelovati s obzirom na njihovu ukupnu opterećenost školskim obavezama. Taj rad organizira se po različitim brojčanim formacijama učenika bez obzira na njihovu pripadnost određenom razredu, pa odatle prijašnji naziv izvanrazredne aktivnosti, zatim slobodne aktivnosti, interesne grupe i sl. „ Od izvannastavnih aktivnosti treba razlikovati izvanškolski rad učenika izvan škole i u organizaciji ustanova, organizacija i društava izvan škole - slobodne aktivnosti učenika „ (Pedagoška enciklopedija 1, 1989:299).

b) Izvanrazredni rad

Izvanrazredni rad je stariji naziv, koji se danas manje upotrebljava, za izvannastavni rad učenika. Naziv se semantički izvodio s obzirom na stanovite aktivnosti učenika u školi izvan propisanog nastavnog plana i nastavnog programa za pojedini razred, izvan rasporeda sati, izvan razredne učionice, pa i izvan razredne formacije odnosno razredne pripadnosti učenika. *Izvanrazredni rad* je svaka slobodna učenička aktivnost izvan razredne pedagoške situacije. To je sve ono što se odvija izvan razreda. Tu se mogu ubrojati klubovi, grupe, družine i sekcije koji nisu vezani samo za jedan razred, nego obuhvataju horizontalnu i vertikalnu povezanost u jednoj školi. To su one sekcije u koje su uključeni svi učenici jedne škole koji za nju pokazuju interes (Ajanović, Stevanović, 2004:24).

„Vanrazredni rad sačinjava sve radove i aktivnosti učenika u školskom životu, koji se vrši pod rukovodstvom škole i nastavnika u cilju odgoja i obrazovanja učenika izvan rasporeda nastavnih sati,, (Prodanović, Ničković, 1965:379).

Uvođenjem izvanrazrednog rada počinje diferencijacija školskog rada na nastavni rad po razredima, kao temeljni dio školskog rada i na izvanrazredni rad izvan nastave. Sve ono što je prelazilo okvire propisane redovne nastave, a izvodilo se u školi, imenovalo se izvanrazrednim radom. S posebnim obogaćivanjem života ili rada u školi obogaćuje se i izvanrazredni rad učenika, s tim što se on diferencira po programu i načinu izvođenja, pa i mijenja njegov tretman s obzirom na obaveznost, odnosno dobrovoljnost učenika kao sudionika tog rada, što je uvjetovalo i uvođenje drugih naziva, kao interesne grupe, slobodne aktivnosti, izvannastavni rad.

c) Izvanškolski rad

Izvanškolski rad odnosi se na organizirane aktivnosti učenika izvan škole i izvanškolsko vrijeme koje organiziraju razne ustanovne, društvene, omladinske organizacije, a obuhvataju znanstvene, kulturno - umjetničke, tehničke, društveno - političke, sportske, proizvodne, rekreativne, humanitarne i ostale odgojno - obrazovne aktivnosti (Pedagoška enciklopedija 1, 1989:299).

„Izvanškolski rad obuhvata oblike rada i aktivnosti u izvanškolskom životu, koje organiziraju, pomažu i rukovode zajednički, odgojem zainteresirane, društvene organizacije, učenički dom, škola i pojedinci“ (Prodanović, Ničković, 1978:379). Organiziranje i izvođenje izvanškolskog rada ostvaruje se na načelu dobrovoljnosti učenika, uz respektiranje utvrđenih programskih i organizacijskih zahtjeva organizatora. Ovu aktivnost organizuju dječije kao i organizacije za mlade, društva, organizacije i ustanove koje se brinu o organiziranom provođenju slobodnog vremena.

Izvanškolski rad je vrlo raznovrsan po svojim sadržajima, načinu, mjestu i vremenu realizacije. On se odvija u roditeljskom domu, raznim institucijama, društvima, organizacijama i pokretima. Međutim, nas interesira samo onaj izvanškolski rad koji u mjestu stanovanja ili bliže okoline okuplja učenike jedne ili više škola u formi klubova, društava i organizacija (Ajanović, Stevanović, 2004).

Program, zadaci i organizacija izvanškolskog rada postupno su analogni izvannastavnim aktivnostima učenika, samo s tom razlikom što se on organizira izvan škole. Ali to ne smije biti svojevrsni paralelizam izvannastavnim aktivnostima, jer bi to značilo da se u školi i izvan škole učenik bavi istim aktivnostima, što može biti jednolično. Zato se

izvanškolski rad organizira ako škola zbog bilo kojih razloga nema mogućnosti organizirati željeni i dovoljno atraktivni program rada učenika, odnosno ako po ocjeni učenika i njihovih roditelja angažiranost učenika u izvanškolskim aktivnostima ima stanovite prednosti pred izvannastavnim aktivnostima, kao npr. kontinuirano učenje stranih jezika, pohađanje muzičkih i baletskih škola, stalno članstvo u nekim sportskim klubovima radi daljnje sportske orijentacije, angažiranost u tehničkim klubovima radi njihove bolje tehničke opremljenosti.

d) Slobodne aktivnosti

U našoj pedagoškoj terminologiji izraz *slobodna aktivnost* nije starijeg datuma. Naime, u drugoj polovini XIX vijeka i prvim decenijama XX vijeka u pedagoškoj javnosti u Americi i Evropi javljaju se pokreti, pravci, naučnici, praktičari, koji se, polazeći od Rusoovih pedagoških gledišta ili ličnih koncepcija odgojno - obrazovne djelatnosti obimno služe humanitarnom terminologijom. Od tog vremena pa do naših dana mnogo se govorilo o: slobodnoj školi, slobodnom duhovnom radu, slobodnom radu po grupama, slobodnom stvaralačkom radu, slobodnom omladinskom pokretu. Pod uticajem ovih pedagoških izraza i ideja koje su vladale u oblasti pedagoške teorije u našoj pedagoškoj djelatnosti počelo se govoriti o slobodnoj aktivnosti. Međutim, svi pomenuti termini nisu imali neposrednog dodira sa onim što se danas naziva slobodnom aktivnošću, jer su ovi nazivi imali drugo značenje, njime se imenovao rad u okviru nastave, a ne djelatnost koja se organizovano odvijala u učeničkom slobodnom vremenu.

Terminom *slobodna aktivnost* učenika označava se samo jedan vid učeničke djelatnosti u vremenu slobodnom od nastavnih, porodičnih, odnosno stanarskih obaveza. Njime se jedino označava rad učenika u sekcijama, drušinama, društvima, zadrugama i kružocima, dakle, kolektivna djelatnost, dok se individualni rad učenika ne podrazumijeva pod ovim nazivom. Sam naziv slobodna aktivnost sasvim jasno, bez ikakve dvosmislenosti imenuje svaku djelatnost koja se slobodno odvija bez obzira na oblik djelatnosti (Filipović, 1969:9).

Slobodno vrijeme je onaj dio vremena kojim raspolaže pojedinac izvan njegovih profesionalnih, društvenih i porodičnih obaveza u cilju odmora, rekreacije i razvoja ličnosti a u okviru prirodne i društvene uslovljenosti i realnosti u kojoj pojedinac živi i djeluje. Slobodno vrijeme je skup aktivnosti kojima se pojedinac po svojoj volji može potpuno predati, bilo da se odmara ili zabavlja, bilo da povećava nivo svoje obaviještenosti ili svoje obrazovanje, bilo da se dobrovoljno društveno angažuje ili da ostvaruje svoju slobodnu stvaralačku sposobnost pošto se oslobodi svojih profesionalnih, obiteljskih i društvenih obaveza (Pehar, 2013).

Slobodna aktivnost je individualni i kolektivni rad u slobodnom vremenu, koji je izraz unutrašnje potrebe za bavljenjem određenom djelatnošću, svjesnog uviđanja vrijednosti datog rada i nenametnutog prihvatanja radnih obaveza i međusobnih regulativa u kolektivnom radu, i osjećanje zadovoljstva u radu individualne i kolektivne prirode, kao bitnih uslova za ostvarenje slobodno odabranih odgojno - obrazovnih ciljeva i zadataka.

Učenici vrlo često stavljaju znak jednakosti između pojma nastavne aktivnosti i slobodno vrijeme, što je pogrešno. Uzrok toga može se utvrditi nekim novim istraživanjem, gdje bi se istraživalo da li nastavnici i škola prave razliku u gore pomenutoj terminologiji i da li na istu terminologiju skreću pažnju učenicima.

e) Individualni i kolektivni rad u slobodnom vremenu

Individualni rad učenika treba razlikovati od kolektivnog. Njime se označava rad u slobodnom vremenu na sadržajima za koje svaki pojedinac ima dispozicije i interese. On više nego što se obično misli utiče na razvijanje stvaralačkih sposobnosti i uopće kulture mladih. Individualni rad učenika je raznovrsniji od kolektivne aktivnosti, učenici više vremena utroše u ovom obliku djelatnosti nego u okviru grupa, sekcija i sl. Mnogi odgojno – obrazovni rezultati individualnog rada ne izostaju iza kolektivnog rada. Stoga je potrebno individualni rad učenika u slobodnom vremenu smatrati sastavnim dijelom cjelokupnog rada u slobodnom vremenu, te mu pružiti stalnu pomoć s istom odgovornošću i efikasnošću kao i kolektivnom nastavnom radu.

Individualni rad učenika u slobodnom vremenu je rašireniji od kolektivnog. U njemu se učenici bave raznovrsnijim sadržajima i oblicima aktivnosti, čime zadovoljavaju svoje hobije, znanstvene, tehničke i umjetničke interese. Realizira se uglavnom u dječijem domu pod nadzorom roditelja. „Individualni rad učenika na rješavanju postavljenih zadataka, uvježbavanju, savladavanju tehnike rada, zadovoljenju unutrašnjih potreba za određenom aktivnošću ima posebnu vrijednost zato što maksimalno aktivira učenika, doprinosi razvijanju radnih navika, osposobljavanju za pronalaženje i samostalno izražavanje, izgrađivanje ličnog stila rada, razvijanju upornosti, izdržljivosti, sistematičnosti i dosljednosti u radu, osposobljavanju za praćenje sopstvenog napretka u djelatnosti“ (Filipović, 1969:81).

Neki učenici su puno više kreativniji i aktivniji kada rade sami, dok drugima taj individualni rad ne odgovara jer im je potrebna saradnja kako bi napredovali. Takvi učenici većinom imaju manjak samopouzdanja, jer više vjeruju i sigurniji su da su uradili pravu stvar zajedno sa nekim nego sami.

Kolektivni rad pruža odgojno - obrazovne mogućnosti koje se teško mogu naći u tradicionalnom nastavnom procesu. On je posebno podesan za razvijanje ljudskih svojstava, kao što su: sposobnosti i interesovanja za stvaralački rad, sposobnosti i interesovanja za učešće u društvenom životu i njegovom demokratskom razvitku, težnje ka upoznavanju savremenih dostignuća u tehnici, nauci, umjetnosti i cjelokupnoj društvenoj aktivnosti ljudi, povezivanje i produblјivanje znanja, umjeća i navika koje su nastale i razvijale se tokom odgoja, i interesovanje i navike za društveno - moralan i kulturno - zabavan život u slobodnom vremenu. „Kolektivne vannastavne aktivnosti učenika mogu u dobroj mjeri otkloniti neke ograničenosti nastave. One mogu, a ponekad to i čine, učenike neposrednije upoznati s tokom općeg kretanja u svijetu i da ga povezuju s njim, te da ne samo udovolje interesima učenika već da razvijaju spoznajne sposobnosti, kulturne potrebe i stvaralačke mogućnosti mladih,, (Ajanović, Stevanović, 2004:28). Kolektivni rad učenika u slobodnom vremenu bit će prikladniji i efikasniji ukoliko i drugi odgojni činioци budu djelovali u istom pravcu. Učenički kolektivni rad je već odavno našao mjesto u našoj savremenoj školi. Kod kolektivnog rada, učenicima se javlja mašta, kreativnost na neku tuđu ideju i taj rad postaje dosta zanimljiviji. Ali kolektivni rad može i da prikrije nedostatke pojedinaca koji se kriju „iza leđa“ drugih u grupi, što nije dobro za razvoj pojedinca. On biva nagrađen za nešto što nije zaslužio i na taj način se gradi pogrešna slika nastavnika o tom učeniku, ali i učenika samog o sebi.

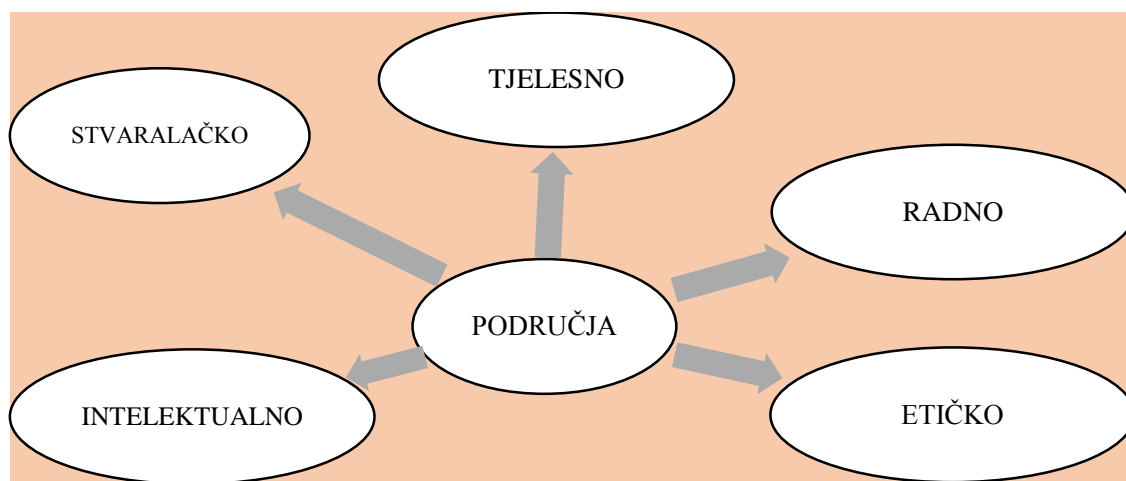
3. Vannastavne aktivnosti učenika

Odgojna djelatnost škole se ne smije svesti samo na nastavu. Ona je samo jedno područje školskog odgojno - obrazovnog rada. Pored nje postoje i drugi oblici odgojne djelatnosti. „Najrazvijenije izvannastavno odgojno - obrazovno područje u školi su izvannastavne aktivnosti učenika,, (Vukasović, 1999:243). Pojam vannastavne aktivnosti je pojam koji na sveobuhvatan način uključuje sve aktivnosti izvan okvira nastave koje podrazumijeva slobodno vrijeme učenika, u kojim učenici mogu da iskažu svoja interesovanja, sposobnosti i znanja uz pomoć i vodstvo odgovornog nastavnika, koji sve afinitete i kreativnosti učenika može da usmjeri u pravom smijeru. Uključivanje učenika u ove aktivnosti je uglavnom, regulisano zakonskim propisima. Jedna od važnijih funkcija škole je i da svjesno pruža razne organizacijske mogućnosti u angažiranju učenika u slobodnim aktivnostima. Koje će aktivnosti neka škola podržavati, prije svega ovisi o željama i afinitetu samih učenika ali i sposobnosti škole da te njihove želje provede u stvarnost u okviru ozbiljnog odgojnog rada. Vannastavni rad učenika u sadašnjem sistemu odgojno - obrazovnog rada škole zauzima posebno značajno

mjesto. Njegov *značaj* za rast i razvitak učenika naglašen je u zakonima o školstvu i drugim dokumentima koji stoje u tijesnoj vezi sa promjenama u našem odgojno - obrazovnom sistemu. Zakon o osnovnim školama BiH, kao i Nastavni plan i program za osnovne i srednje škole unijeli su potrebno svjetlo, te sprečavaju nepotrebne polemike i lutanja u iznalaženju funkcije i cilja kome se teži organizovanim vannastavnim radom učenika. Vannastavna aktivnost učenika je nova kvaliteta u promišljanju škole i razvoja.

Vannastavne aktivnosti su prvenstveno aktivnosti učenika, a sami nastavnici imaju ulogu voditelja tj. oni ih koordiniraju i usmjeravaju prema dječijim interesima i u skladu sa općim ciljem i zadacima odgoja u cjelini. Neki nastavnici dosljedno polaze od učenikovih sklonosti i želja te prema tome formiraju razne grupe i sekcije. Dok s druge strane neki nastavnici na osnovu vlastitog promatranja rada učenika i otkrivanja talenta u nekoj oblasti sugeriraju učenicima da se uključe u određenu vannastavnu aktivnost. Organizaciju, vrste i oblik vannastavnih aktivnosti određuju različiti kriteriji od kojih se posebno ističu: vrsta škole, dob učenika, materijalna i kulturna razina, opremljenost škole, artikulacija nastavnog plana i programa, nastavnički kadar, način finansiranja rada škole, interesovanja učenika, itd..

Aktivnosti u vannastavnim područjima omogućavaju izgrađivanje novih odnosa u školi, preorganizaciji sadržaja odgojno - obrazovnog rada, pa se učenik i nastavnik javljaju kao ravnopravni partneri u mnogim pedagoškim situacijama.

Slika 1. Područja odgoja i vannastavne aktivnosti (Ajanović, Stevanović; 2004:93).

Aktivnosti u vannastavnim područjima omogućavaju izgrađivanje i afirmiranje učenikove svestrane ličnosti. Do znanja se ne dolazi samo putem nastavnih planova i programa, nego i putem pokreta tijela, izložbi, proredbi, eskurzija, razgovora, glume, promatranja, i sl.. To je udovoljavanje fizičkim i intelektualnim potrebama učenika. Aktivnosti s nastave prenose

se na daljnje istraživanje i traganje, pronalaženje vlastitih interesa, sadržaja, izgrađivanju vlastitog identiteta itd. Kako je stvaralačka ličnost elementarno polazište u odgoju i obrazovanju, to se uvijek iznova nameće potreba afirmacije vannastavnih aktivnosti.

Vannastavne aktivnosti predstavljaju odgojno planirane djelatnosti koje omogućavaju svestrano potvrđivanje učenikove ličnosti, a nastavniku daju mogućnost proširenog obrazovnog uticaja. Predstavljaju specifičan vid organizacije i izvođenja odgojnih i obrazovnih sadržaja u heterogenim područjima ljudske djelatnosti. Ona ima brojne prednosti u odnosu na nastavu u učioničkom prostoru jer omogućava sticanje znanja u novim uvjetima koji više odgovaraju dječjim razvojnim stupnjevima i načinima prirodnog i spontanog učenja. Daleko će lakše sticati nova znanja, nego u nastavi koja se organizira u zatvorenom prostoru i izvan životne realnosti (Ajanović, Stevanović, 2004). U školi i van nje, učenici su uključeni u razne slobodne aktivnosti, to su sekcije, interesne grupe, klubovi, organizacije i sl. Sve one doprinose zadovoljavanju interesa učenika, proširenju njihovih znanja i širenju njihovih interesa i sklonosti. Sadržaj za vannastavne aktivnosti pronalaze se u nastavnim predmetima, ali i u drugim sadržajima. U realizaciji pojedinih sadržaja aktivno se uključuju roditelji, stručnjaci iz lokale sredine (Filipović, 1969). Dobra nastava neprekidno potiče na aktivnost, samostalnost i kritičnost, a vannastavne aktivnosti jačaju motivaciju, volju, karakter, sposobnosti i interese, daju nova nadahnuća, a dispozicije pretvaraju u sposobnosti. Danas se smatra da je kreativnost egzistencijalna potreba čovjeka koja se ne može postići samo nastavom, nego, prije svega, vannastavnim aktivnostima. Najbolji rezultati u razvoju svestrane ličnosti učenika postižu se skladnim povezivanjem nastavnih i vannastavnih aktivnosti.

Različita shvatanja vannastavnih aktivnosti i njihove funkcije u razvoju, odgoju i obrazovanju djece osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta do sada dovela su do dezorijentacije u ovom značajnom sektoru života i rada škole. Većina nastavnika vannastavne aktivnosti ne shvaćaju kao nešto što bi moglo doprinijeti samom razvoju učenika, kao i njihovom školskom uspjehu jer smatraju da se samo najbolji učenici uključuju u vannastavne aktivnosti. Nastavnik svakog učenika pojedinačno treba da motiviše da se „pronađe“ u nekoj od ponuđenih vannastavnih aktivnosti u školi ili da zajedničkim snagama pronađu i uvedu neku vannastavnu aktivnost koja će zadovoljiti interesovanja svih učenika.

Brojni su i raznovrsni interesi učenika. Njima treba udovoljiti raznim vidovima i sadržajima vannastavnih aktivnosti. Da bi se to ostvarilo potreban je nastavnik sa širokim stručnim, organizacijskim i kreatologijskim kompetencijama. Takvom nastavniku su potrebna znanja o onom predmetu koji predaje, ujedno i znanja koja su povezana s potencijalnim vannastavnim aktivnostima. To su šira i kompleksnija znanja nego što je sam nastavni predmet

koji izlaže. Ona se proširuju na pedagoške kontekste koji uključuju znanja o učenicima, nastavnim programima redovne i drugih vrsta nastave te znanja o pedagoškim ciljevima i vrijednostima (Stevanović, 1998).

Vannastavne aktivnosti usmjerene na interesovanja učenika su:

- a) naučne aktivnosti (mladi naučnici, mladi historičari, mladi geografi, ekološka sekcija, informatička sekcija, itd.)
- a) kulturno – umjetničke aktivnosti (literarna sekcija, recitatorska sekcija, dramska sekcija, novinarska sekcija, folklorna sekcija, likovna sekcija, itd.)
- b) tehničke aktivnosti (zidari, bravari, stolari, dizajneri, itd.)
- c) sportske aktivnosti (stoni tenis, rukomet, odbojka, nogomet, košarka itd.)
- d) radno – proizvodne aktivnosti (voćarska sekcija, vinogradarska sekcija, cvjećarska sekcija, ljubitelji prirode itd.)
- e) društvene aktivnosti (javna predavanja, izložbe, koncerti, promocije, okrugli stolovi, literarne večeri itd.).

Razvoj svakog društva se ne može zamisliti bez jake naučne baze. Treba je stvarati još u osnovnoj školi čime sekcije vannastavnih aktivnosti daju poseban doprinos. Od škole se traži da participira u razvoju nauke odgajanjem mladih prema drugačijim sadržajima i njihovoj interpretaciji. Treba afirmirati istraživački rad na projektima, otkrivati i poticati darovite te ostvariti saradnju sa znanstvenim institucijama (Ajanović, Stevanović, 2004). Uvođenje učenika u raznovrsne i zanimljive oblike kulturno – umjetničkog života i rada i podizanje njihove umjetničke kulture, kao i stvaranje uvjeta za učenike koji pokazuju posebne naklonosti i sposobnosti za pojedine vrste kulturno – umjetničkog djelovanja, pružaju brojne vannastavne aktivnosti. Bavljenje kulturom i umjetnošću počinje još u osnovnoj školi. Radeći u nekoj od mnogih sekcija učenik bogati svoje znanje i razvija stvaralačke afinitete stvarajući uvjete za buduće profesionalno usmjerenje. Svaka je sekcija novi izazov za učenike. Oni imaju veliki izbor, samo se trebaju odlučiti. Time će zadovoljiti svoje dispozicije i interese. Šire tehničko obrazovanje i proširivanje tehničke kulture za učenike koji pokazuju sklonost, može biti opredjeljenje za izbor zanimanja i buduće profesionalno usmjerenje.

Sportske aktivnosti su sastavni dio školskog života učenika. U svakom školskom kolektivu djeluju brojne sportske sekcije, klubovi i društva. U lokalnoj zajednici sport također zauzima svoje posebno mjesto jer su zastupljeni raznovrsni klubovi i društva. Kako je sport način odrastanja i razvijanja psiho – fizičkih potencijala i sposobnosti, to svaki učenik treba biti član neke sportske grupe ili sekcije. Ima učenika koji su više intelektualističkog tipa, najviše se

vole družiti sa knjigom i danonoćno učiti smatrajući pri tome da im bavljenje tjelesnom vježbom i sportom oduzima dosta vremena. Sportske vannastavne aktivnosti uvijek imaju veliki broj članova. Veliki je i njihov obrazovni i odgojni značaj. U školi bi trebalo postići da svi učenici budu članovi neke sportske sekcije, s tim što to ne isključuje da se obavezno opredijele i za jednu od onih koje pripadaju nauci, tehnicima, itd.

Rad i proizvodnja su materijalno potvrđivanje čovjeka. U nekim više preovladava duhovna, a u nekim materijalna proizvodnja. Jedna bez druge ne može pa sačinjavaju snažno jedinstvo materijalno – duhovne baze i nadgradnje. Učenicima treba ponuditi više mogućnosti izbora kako bi lakše učili i sticali raznovrsnija teorijska znanja povezana sa praktičnim djelovanjem. Nisu rijetki slučajevi da se znatan broj učenika posebno ističe radom u vrtu, voćnjaku, cvijetnjaku, posebno tamo gdje djeluje učenička zadruga s nekim svojim sadržajima. To je vrlo pozitivno pa takvi učenici zaslužuju priznanje i posebno vrednovanje. Potrebno je da svaka škola ispita realne mogućnosti afirmiranja vannastavnih aktivnosti u oblasti rada i proizvodnje jer to ima veliki obrazovni, odgojni i značaj za profesionalnu orijentaciju.

Škola je sastavni dio društvene sredine u kojoj se nalazi. U manjim mjestima ona je skoro jedina obrazovna i kulturna institucija. Škola uvijek mora imati u vidu svoju ne samo prosvjetnu, obrazovnu, nego uporedo s time i kulturnu ulogu. U tome pomažu mnoge sekcije, grupe, družine, klubovi i društva, ali ih treba povezati s lokalnim društvima. Svi se sadržaji unaprijed planiraju i na vrijeme publiciraju. U mnoge od njih kao realizatore treba uključiti i roditelje (Prodanović, Ničković, 1978).

Vannastavnim aktivnostima treba osigurati ravnomjeran razvoj svih područja učenikovog razvoja kao što su: tjelesno, radno, estetsko, intelektualno, moralno, socijalno i stvaralačko (Previšić, 1987). Polazi se od mogućnosti, potreba i interesa svakog pojedinca. Znanje se najčešće stiče u prirodnom okruženju i aktivnim istraživanjem i interakcijom s drugom djecom i odraslim. Sve aktivnosti su u okolini i zasnovane su na konkretnim materijalima koji se u njoj nalaze. „Pod vannastavnim aktivnostima podrazumijevamo plansko i stvaralačko razvijanje sticanje i proširivanje znanja neposrednim uključivanjem i konkretnijim obogaćivanjem ličnosti učenika zasnovanim na raznovrsnim izvorima informacija i manipulativnim aktivnostima u prirodnoj i društvenoj okolini, u učeničkim sekcijama, grupama, družinama, društvima, klubovima i organizacijama utemeljenih na raznovrsnim slobodnim i rekreativnim sadržajima,„ (Ajanović, Stevanović, 2004:21). Iz ove definicije moguće je odrediti neke osnovne vannastavne aktivnosti: plansko djelovanje, stvaralačko izgrađivanje mlade ličnosti, sticanje znanja, proširivanje znanja, neposredno uključivanje učenika, obogaćivanje ličnosti učenika novim spoznajama kakve ne pruža ni redovita nastava,

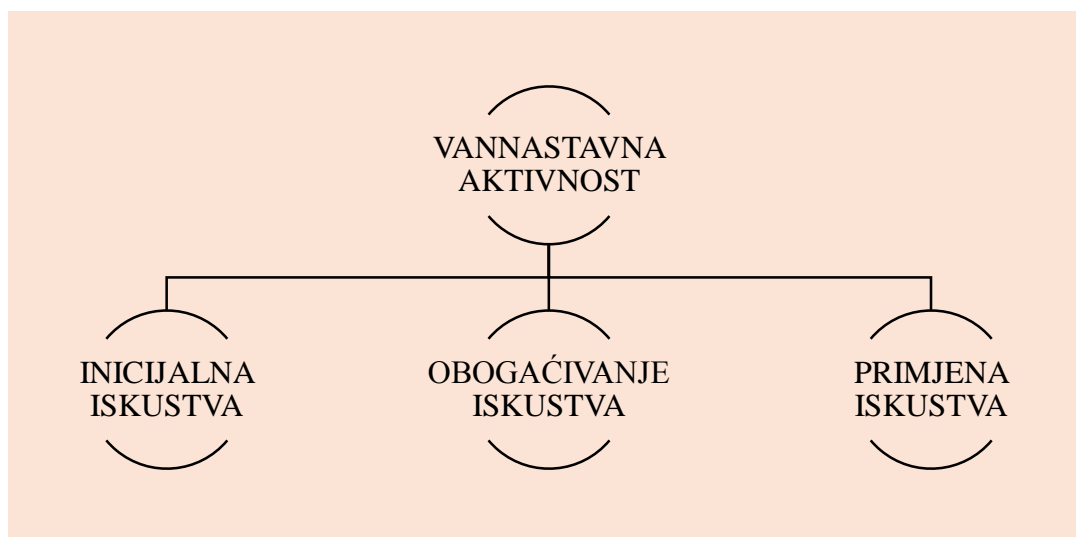
različiti izvori informacija, manipulativne (radne) i intelektualne aktivnosti, provođenje u prirodnoj i društvenoj okolini, realizacija u sekcijama, grupama, drušinama, društvima, klubovima i organizacijama, raznovrsni slobodni i rekreativni sadržaj.

Odgoj učenika u vannastavnim aktivnostima za cjeloživotno učenje ima nekoliko aspekata:

- a) **Intencionalni aspekt** – označava usmjerenost na cilj da se učenik pripremi za šire i kreativnije sticanje znanja, što će mu biti trajan zadatak.
- b) **Personalni aspekt** – se tiče stvaralačkih sposobnosti svakog nastavnika i njegove opredjeljenosti da njegov rad u vannastavnim aktivnostima bude što plodotvorniji. Personalni aspekt je okrenut učeniku, njegovim potrebama i mogućnostima za kontinuirano sticanje novih intelektualnih navika.
- c) **Organizacijski aspekt** – označava školu kao najbolje uređenu instituciju za organizirano sticanje znanja i vještina. Kako se planiraju sve aktivnosti u redovnoj nastavi, tako se planiraju i sadržaji i vidovi vannastavnih aktivnosti učenika.
- d) **Prostorno – vremenski aspekt** – se odnosi na uvjete realizacije vannastavnih aktivnosti. Što su ti uvjeti povoljniji, bit će bolji i edukativni rezultati. Ako škola ima više prostorija i raspolaže s dosta materijala, ako su brojčano manje skupine i ako je napravljen dobar plan, bit će bolji rezultati.
- e) **Metodički aspekt** – je put (način) kojim se učenici osposobljavaju za određene vidove aktivnosti, pri čemu je pravilan izbor sadržaja, oblika i metoda od posebne važnosti. Ne samo da će se primjenjivati već poznate odgojno – obrazovne metode, oblici i sredstva nego i one specifične koje se odnose na tehnike intelektualnog rada.
- f) **Metodološka originalnost** – je bitna odrednica savremenog nastavnika. Ona je osnovica za svako kreativno djelovanje. Nastavnik će učenike poticati na traženje neobičnih, rijetkih i prikladnih rješenja pa se neće zadovoljavati uobičajenim odgovorima (Ajanović, Stevanović, 2004).

Svi navedeni aspekti imaju veliku važnost u samoj realizaciji vannastavnih aktivnosti. Upućuju nas da na pravi način pristupimo usvajanju znanja, sposobnosti i radnih vještina. Krenuvši od toga da u svakom poslu trebamo imati cilj, da trebamo poraditi na vlastitim stvaralačkim sposobnostima, da naučimo kako to izgleda dobro organizirano sticanje znanja i vještina, na koji način treba da bude opremljen prostor za rad i koji je vremenski period potreban za rad, zatim nam pomažu u tome da naučimo izabrati pravi sadržaj, oblik i metod, te da nam kreativne sposobnosti dođu do izražaja.

Uključivanje učenika u učenje, igru, zabavu i organizirano korištenje slobodnog vremena doprinosi njihovom skladnom psihofizičkom razvoju i realizaciji redovnih i dopunskih programskih sadržaja. Ovaj vid aktivnosti učenicima pomaže da se oslobode viška energije i pruža im mogućnost da otkriju neke svoje talente i zanimanja, na kojima mogu da se usavršavaju i napreduju.

Slika 2. Obogaćivanje iskustva vannastavnim aktivnostima (Ajanović, Stevanović, 2004:56).

Realizaciji vannastavnih aktivnosti prethodi priprema materijala za rad, priprema radne prostorije kako bi se osigurala pogodna radna klima, priprema i motivacija učenika da se uključe u vannastavne aktivnosti. Sve to ima za cilj usvajanje novih sadržaja koji će doprinijeti razvoju svakog učenika, razvoju sposobnosti i talenta na određenom području, koje će ih možda usmjeriti u buduća, životna zanimanja.

Razlika između vannastavnih i nastavnih aktivnosti

Vannastavne aktivnosti učenika mogu u dobroj mjeri da otklone neke ograničenosti nastave. One mogu, a ponekad to i čine, da učenike neposrednije upoznaju sa tokom opšteg kretanja u svijetu i da ga povezuju s njim, te da ne samo udovolje interesovanjima učenika već da razvijaju spoznajne sposobnosti, kulturne potrebe i stvaralačke mogućnosti mladih.

Vannastavna aktivnost učenika ima svoje specifičnosti, po čemu se razlikuje od nastavne djelatnosti po sljedećim osobenostima:

1. Škola radi prema jedinstvenim, stalnim planovima i programima koji imaju zakonsku vrijednost. Učenici moraju da savladaju jedan niz znanja koji je određen

programom. Vannastavne aktivnosti ne mogu imati centralizovane obavezne programe.

2. Školovanje, obučavanje učenika u školi je obavezno. Odgovornost za obučavanje djece u školi snose i roditelji. Učešće u vannastavnom radu ne zasniva se na obavezi.
3. Sastav školskih razreda sprovodi se po principu istog uzrasta i obrazovanja, dok u vannastavnom radu nije obavezno uvažavati ovaj princip.
4. Učenička samoradnja i inicijativa u procesu nastave ne dolazi do izražaja kao u vannastavnom radu.
5. U nastavi nastavnik sistematski izlaže sadržaj svoga predmeta, utvrđuje gradivo, provjerava znanja, ocjenjuje odgovore i radnje, dok se u vannastavnim aktivnostima više njeguju oblici samostalnog rada učenika, a i mjesto, prava i dužnosti nastavnika – pedagoga nisu isti (Ajanović, Stevanović, 2004).

Razmatranja mjesta i uloge ove učeničke aktivnosti nije formalne prirode, nego ono duboko zadire u suštinu odgojnog rada, njegovu jedinstvenost i usmjerenost. Ovaj rad pruža odgojno – obrazovne mogućnosti koje se teško mogu naći u tradicionalnom nastavnom procesu. On je posebno podesan za razvijanje ljudskih svojstava kao što su: sposobnosti i interesovanja za stvaralački rad, sposobnosti i interesovanja za učešće u društvenom životu i njegovom demokratskom razvitku, težnja ka upoznavanju savremenih dostignuća u tehnici, nauci, umjetnosti i cjelokupnoj društvenoj aktivnosti ljudi, povezivanje i produbljivanje znanja, umijeća i navika koje su nastale i razvijale se tokom odgoja, i interesovanja i navika za društveno – moralan i kulturno – zabavan život u slobodnom vremenu.

Odgojna funkcija vannastavnih aktivnosti

Vannastavna aktivnost učenika su oblik organizovanja odgojno – obrazovnog rada putem kojih se ostvaruju raznovrsni odgojni zadaci:

- njegovanje društveno korisnog rada,
- razvijanje učeničkog interesovanja,
- sticanje novih i produbljivanje postojećih znanja učenika,
- razvijanje radnih navika,
- usklađivanje ličnih i društvenih interesa,
- humanizovanje odnosa na relaciji učenik – nastavnik,

- kultura ponašanja,
- smisao za kolektivni život,
- kulturne navike i ispunjavanje dužnosti (Ajanović, Stevanović, 2004).

Odgojna funkcija škole je često vrlo deficijentna, jer težište svoga rada više usmjerava na obrazovnu nego na odgojnu komponentu. U vannastavnim aktivnostima učenici samostalno planiraju, opredjeljuju se za sadržaje i oblike aktivnosti koji ih najviše zanimaju. Razvijajući samostalnost, oni preuzimaju i odgovornost za procese i rezultate vlastitih postignuća.

Kada govorimo o slobodnom vremenu u školi, obično mislimo na slobodne aktivnosti učenika. Pod slobodnim aktivnostima, pored ostalog podrazumijevamo: individualni, kolektivni rad u slobodnom vremenu, svjesnog uviđanja vrijednosti datog rada i nenametnutog prihvatanja radnih obaveza, osjećanje zadovoljstva u radu individualne i kolektivne prirode, kao bitnih uslova za ostvarivanje slobodno odabranih odgojno – obrazovnih ciljeva i zadataka. „Radeći u slobodno vrijeme učenici razvijaju svoju svijest, stabilizuju radne navike, uvećavaju moć kontrole i samokontrole u radu i ponašanju, stižu stvaralačke sposobnosti i potrebu za usavršavanjem svoje ličnosti i svijeta koji ih okružuje“ (Ajanović, Stevanović, 2004). Aktiviziranje učenika u raznovrsnim oblastima društvenog života u školi ovisno je o pravilnom rasporedu i raspodjeli društvenih zadataka i o obezbjeđivanju prava učenika da se slobodno opredjeljuje za aktivnost, za određeno zaduženje iz oblasti vannastavnih društvenih obaveza.

Vannastavne aktivnosti pedagoški djeluju kada imaju:

- sadržaje rada,
- oblike realizacije,
- metodičku osmišljenost,
- mogućnost učešće i ispoljavanja ličnosti,
- uslove za demokratsko donošenje odluka i življenja itd.

Sadržajima rada, vannastavne aktivnosti doprinose razvijanju nekih svojstava ličnosti koje se ne mogu dovoljno razvijati u redovnoj nastavi i aktivnostima u društvenom životu škole (kreativne sposobnosti i interesovanja za samostalni rad, sticanje profesionalne kulture i društveno angažovanje, osposobljavanje za kolektivni rad, kritički stav prema svijetu, kulturno – zabavni život itd.) (Ajanović, Stevanović, 2004).

Kako bi se dobila cjelovita i svestrano razvijena ličnost, neophodno je zadovoljiti i socijalne aspekte mladih: zbližavanje, radnu aktivnost, saradnju, bolje upoznavanje vlastitog identiteta, brže usmjeravanje društvenog razvoja prihvatljivim normama društvenog ponašanja.

Dosadašnji rezultati ostvarivanja ovih zadataka nisu u skladu sa društvenim potrebama, jer sadašnja škola svojim sadržajima, oblicima i metodama rada nije obezbjeđivala poželjne kvalitete putem kojih se razvijaju intelektualni potencijali mladih, dobrovoljnost i individualne sklonosti. „Da bi odgovorio svom cilju i funkciji, vannastavni rad sa učenicima postavlja složenije i obimnije zahtjeve koji moraju da idu ukorak sa razvojem savremenih kretanja, da svojim načinom i realizacijom rada zadovolje potrebe mladih za radoznalošću, istraživanjem, kreativnošću, obogaćivanju i razvoju humaniteta – jednom riječju omogućiti afirmaciju ličnosti, a težište njihovog rada, u budućnosti je otkrivanje mladih talenata, odnosno povezivanje nastavnog i vannastavnog rada“ (Ajanović, Stevanović, 2004).

Ciljevi i zadaci vannastavnih aktivnosti

Vannastavne aktivnosti učenika imaju osnovni cilj doprinjeti odgojnoj funkciji škole, povezati je sa društvom (sredinom), razvijati kod učenika samostalnost, interesovanja, slobodu izražavanja i organizirano i kulturno provođenje slobodnog vremena (Ajanović, Stevanović, 2004). Odgoj i obrazovanje u srednjim školama ostvaruje se na temelju Nacionalnog okvirnog kurikulumu (2011.), Zakona o srednjem školstvu (2011.), Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju (2017.), Nastavnih planova i programa obrazovnih područja i školskog kurikulumu. Nacionalni kurikulum utvrđuje vrijednosti, načela, općeobrazovne ciljeve i ciljeve poučavanja, pristupe poučavanju, obrazovne ciljeve po obrazovnim područjima i predmetima definirane ishodom obrazovanja, odnosno kompetencijama te vrednovanje i ocjenjivanje. Nastavnim planom i programom utvrđuje se sedmični i godišnji broj nastavnih sati za vannastavne aktivnosti, njihov raspored po razredima, sedmični broj vannastavnih sati po predmetima i ukupni sedmični i godišnji broj sati te ciljeve, zadaće i sadržaje svakog nastavnog predmeta, u okviru neke vannastavne aktivnosti. Uključivanje u vannastavne aktivnosti je na dobrovoljnoj bazi (Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, 2017).

Cilj vannastavnih aktivnosti je učenike navikavati za bavljenje naukom, kulturom, umjetnošću, tehnikom, proizvodnim radom, materijalnom proizvodnjom i sportom, čime će se kod njih razvijati interesovanje i sposobnosti za razne djelatnosti i svestrani razvoj. Cilj je također da se učenici povezuju s ekonomskom stranom proizvodnje i osnovama ekonomske racionalizacije. Kulturno i organizirano sprovođenje slobodnog vremena je itekako značajan cilj. „Vannastavne aktivnosti su specifičan način obogaćivanja ličnosti učenika i otkrivanja njegovih dispozicija i afirmiranja stvaralačkih sposobnosti. Iako prividno odvojene od redovne nastave, one ipak s njom sačinjavaju koherentno jedinstvo kojim se harmonično izgrađuje

mlada ličnost. Ujedno doprinose otvorenosti škole i njezinoj integraciji s bližom i daljom okolinom“ (Ajanović, Stevanović, 2004:40).

Zadaci vannastavnih aktivnosti prema Ajanović, Stevanović, 2004. mogu se formulirati na sljedeći način:

1. Podizanje odgojne funkcije škole
2. Povezivanje škole sa društvenim životom
3. Poticanje i razvijanje individualnih sposobnosti učenika
4. Poticanje stvaralaštva učenika
5. Osposobljavanje za đачku samoupravu
6. Odgoj za slobodno vrijeme

Svi ovi zadaci se realiziraju u kontekstu aktivnosti u školi i izvan škole. Često su povezani sa pojedinim nastavnim područjima, ali ih svojim postavkama ne proširuju nego omogućavaju kreativniji i raznovrsniji pristup u smislu većih poticaja afektivnom i psihomotoričkom razvoju ličnosti učenika i afirmaciji škole kao odgojne i obrazovne institucije.

Važnost planiranja i programiranja vannastavnih aktivnosti

Na početku školske godine, na osnovu usvojenog plana i programa vannastavnih aktivnosti, škola treba da poduzme određene korake kako bi stavila na raspolaganje učenicima i koordinatorima – voditeljima sve raspoložive materijalne resurse, a one koji su neophodni, a koji ne postoje, škola treba da obezbijedi naknadno u skladu sa mogućnostima. „U Nastavnom planu i programu za osnovnu školu piše: insistiranje na vannastavnim aktivnostima učenika kao na efikasnom i savremenom sredstvu vaspitnog djelovanja nije uvijek pravilno shvatan. Često se događalo da su se aktivnosti svodile, u stvari, na obično produžavanje nastave – da nastavnik sam određuje njihov sadržaj i njima rukovodi... Organizovanje vannastavnih aktivnosti, u kojima će dolaziti do izražaja slobodno opredjeljivanje učenika prema interesovanju i sklonostima, kao i princip samoupravnosti, i dalje ostaje ozbiljan zadatak škole, ali nipošto na račun nastave “ (Filipović, 1969:19). Treba naglasiti da planiranje i programiranje rada u vannastavnim aktivnostima nije nimalo lagan posao jer se radi o jednom od najvažnijih i najodgovornijih dijelova nekog odgojnog rada i ukoliko se ozbiljno provodi, on zahtjeva poznavanje društvenih, psiholoških, pedagoških i didaktičkih dimenzija određene aktivnosti u školi. Također planiranje i programiranje vanastavnih aktivnosti je važno jer ako sama

priprema nije dobro provedena to će se odraziti i na krajnju realizaciju vannastavnih aktivnosti i konačni rezultat.

Škola, u skladu sa potrebama neke mjesne zajednice te šire životne sredine i posebnih uvjeta rada, u programe slobodnih aktivnosti unosi nove sadržaje, načine rada i ostvarenja postavljenih zadataka. Da bi se prevladao ovaj nedostatak i programi podigli na viši stupanj kvalitete, nužno je da se uvažavaju ne samo opći već i posebni zahtjevi i načela programiranja rada u vannastavnim aktivnostima. Jedan od takvih zahtjeva je i da programski sadržaji u najvećoj mjeri trebaju biti izraz učeničkih želja. Idealno bi bilo kad bi programe vannastavnih aktivnosti izrađivali sami učenici uz pomoć nastavnika a ne da, kao što je to danas prisutno, nastavnik isključivo polazi od samoga sebe, svojih afiniteta, želja i sposobnosti za rad u vannastavnoj aktivnosti. Osim toga, važno je da se vannastavne aktivnosti i nastava programski povezuju ali i da se izbjegne situacija u kojoj će se, vannastavne aktivnosti svesti na savladavanje nastavne građe. Primjer su i današnje škole koje iz godine u godinu realiziraju iste vannastavne aktivnosti a da se pri tom ne radi na uvođenju novi vanastavnih aktivnosti u ovisnosti od interesovanja učenika. Učenicima je omogućen izbor, ali samo onih vannastavnih aktivnosti, koje se ponavljaju svake godine.

Planiranje i programiranje vannastavnih aktivnosti

Planiranje i programiranje temelj su svakog rada. Sadržaj, izbor i njegovo određenje propisuju se planom i programom. Plan je norma, broj sati, jedinica rada u sedmici, mjesecu i godini. Planom se određuju količina vremena kao i razdoblja u kojim se predviđa ostvarenje programa. Planovi u sebi uključuju i odnose se na sadržaje i na vrijeme.

Program ukazuje na određenu obvezu, on je više od pukog navođenja sadržaja. On je temeljni dokument za cjelokupnu djelatnost škole u svakodnevnom odgojno - obrazovnom radu. U odgojnoj praksi slobodnog vremena izrazite su dvije tendencije programiranja. Jedna se sastoji u njegovom strogom strukturiranju, uniformnost i krutosti (u tom kontekstu psihološka i pedagoško - didaktička znanja i umijeća nastavnika su ključna), a drugi se temelji na poštivanju različitosti i posebnosti učenika uključenih u vannastavne aktivnosti (razvojni koncept). Zalažemo se za ovaj drugi model koji je bliži pedagoškoj znanosti. Naš pojam planiranja i programiranja u svijetu je znatno proširen (u engleskom govornom području udomaćio se pojam „curriculum“) i obuhvaća cjelokupno planiranje, metode, sredstva, modele organizacije, ustrojstvo školske ustanove. Kurikulum se određuje kao sveobuhvatni plan i

program odgojno - obrazovnog rada koji u sebi uključuje ciljeve, sadržaje, metode, strategije razvoja i vrednovanje izvannastavnih aktivnosti u slobodnom vremenu učenika (Vrcelj, 2000).

Planiranje i programiranje dva su usko povezana procesa, zasnovana na razvojnim spoznajama o smislu i tehnikama planiranja i programiranja. Rezultati ovih procesa najčešće se materijaliziraju kao relativno konačan uradak. Planiranje i programiranje kurikuluma vannastavnih aktivnosti predstavlja važan i odgovoran dio odgojnog rada koji zahtijeva poznavanje društvenih, pedagoških, psiholoških i didaktičkih aspekata aktivnosti za koje se izrađuje plan i program. Planiranjem kurikuluma vannastavnih aktivnosti određuje se cilj, zadaci, sadržaji, oblici, sredstva, metode rada i evaluacija. Planom kurikuluma određuje se potrebno vrijeme, kao i razdoblje u kojem se predviđa ostvarenje programa. Prema vremenskom razdoblju planovi nose naziv godišnji, mjesečni pa i dnevni plan rada vannastavnih aktivnosti. Iznimno je važan broj sati, vrijeme održavanja i jedinica rada u sedmici. Planovi u sebi uključuju i tematske sadržaje i teme mogućih projekata.

Da bi planovi imali korisnu ulogu u razvoju srednjoškolskih učenika, trebaju sadržavati:

1. koliko će sati učenici i voditelji raditi u okviru društva, klubova, družina i sekcija tijekom školske godine,
2. koja područja će biti zastupljena u radu i s koliko sati, te
3. dan, sat i mjesto rada.

Bez planova izrađenih zajedničkim naporima učenika i voditelja u kojima će se uvažavati uzrasne osobine i mogućnosti učenika, njihovi interesi, kao i opći cilj odgojno - obrazovnog rada, nemoguće je osigurati optimalne odgojno - obrazovne uvjete i rezultate. Nepostojanje realnih planova i programa vannastavnih aktivnosti vodilo bi stihiji, površnosti i nedovoljnoj odgojno - obrazovnoj efikasnosti utjecaja na učenike (Filipović, 1980.)

U okviru svih vannastavnih aktivnosti postoje radna područja, oblasti aktivnosti koji se međusobno razlikuju, ali te razlike upravo i doprinose da rad bude interesantan, višestran i kompleksan. S obzirom na to da je u jednoj zajednici nemoguće i nepravilno poklanjati jednaku pažnju svim oblastima aktivnosti, treba detaljno razmotriti koliko će i koje će pojedine oblasti biti zastupljene u radu tokom godine. Bez jasnog određenja koje će oblasti biti zastupljene i po koliko časova godišnje nemoguće je postizati opšte i posebne odgojno – obrazovne rezultate. Tada se čine razni promašaji i jednostranosti koje su prirodni pratilac djelatnosti bez ovakvog planskog rasporeda. Od posebnog je značaja da se u planu rada odredi dan, sat i mjesto gdje će se raditi. Kada učenici znaju da se sastaju sedmično ili petnaestodnevno, onda se oni mogu uspješnije pripremati za sastanak, njihov rad bit će više vremenski motivisan, pa će i rezultati

djelatnosti biti veći. Određeni dan za rad vannastavne zajednice doprinosi formiranju navika da se taj dan i toga dana vrši priprema za intenzivniji rad. U okviru dana djelatnosti učenici treba, u skladu s opštim mogućnostima, da odrede sat i mjesto rada. Tačno označenje vremena i mjesta imaju svoju pedagošku i psihološku vrijednost, te ga treba primjenjivati gdje god postoje uslovi za to. Imenovanje koordinatora – voditelja vannastavnih aktivnosti vrši Nastavničko vijeće na početku školske godine i ono ne može biti rezultat licitiranja i dobrovoljnog opredjeljivanja nastavnika, nego izbora na osnovu unaprijed utvrđenih kriterija od strane najvišeg stručnog organa u školi. *Planiranje ima više orijentacijski karakter* kako bi se uvažili tekući interesi i prijedlozi njihovih sadržaja. Prilikom svakog planiranja treba *voditi računa o osnovnom cilju* koji treba postići realizacijom svake konkretne vannastavne aktivnosti. Plan se može mijenjati u toku realizacije, čime se osigurava njegova prilagodljivost i fleksibilnost.

Svaka oblast podrazumijeva koja se planira zahtijeva niz konkretnih aktivnosti (sadržaja) za koje će se škola opredjeliti na početku školske godine, vodeći računa o primjerenosti aktivnosti uzrastu djece, njihovim mogućnostima, interesovanjima i potrebama, kao i kadrovskom potencijalu i uvjetima kojima škola raspolaže. Pri izboru sadržaja za pojedine vidove vannastavnih aktivnosti treba voditi računa da korespondiraju, tj. da su povezani s nastavnim predmetima, odnosno edukativnim područjima, ali da se njima ne udvostručava postojeći nastavni program, niti da se realiziraju na isti način kao da je u pitanju redovna nastava.

Pri programiranju rada u vannastavnim aktivnostima treba se pridržavati određenih načela:

1. Programski sadržaji trebaju u najvećoj mjeri biti odraz učeničkih želja,
2. Vannastavne aktivnosti i nastavu treba programski povezivati,
3. Program treba odraziti kulturu životne sredine i zajednice,
4. Programski sadržaji trebaju biti prilagođeni uvjetima svake škole (Ajanović, Stevanović, 2004).

Ukoliko neka vannastavna aktivnost nije odraz učeničkih želja, suludo je za očekivati da će se učenici potruditi da rade u okviru te vannastavne aktivnosti, niti će imati motiva da se pokažu sa svojim najboljim sposobnostima. Također je vrlo važno da se napravi veza redovne nastave sa vannastavnim aktivnostima kako bi učenici mogli da se kontinuirano nadograđuju u znanju i sposobnostima koje stiču u nastavi. Program rada vannastavnih aktivnosti treba da obuhvati život sredine u kojoj učenici žive, jer na taj način imaju mogućnost da dožive neke od radnih aktivnosti, ali i programski sadržaji treba da budu prilagođeni uvjetima škole tako što treba da se predvidi na koji način i kojoj mjeri je moguće realizirati neku aktivnost. Svaki program ima svoj specifičan cilj, zadatke, sadržaje i planove realizacije. „*Programiranje je*

sjedinjavanje stvaralačkih napora učenika, roditelja i nastavnika. To je jedinstven proces za učenike i s učenicima ,, (Previšić, 1987:46).

Pripremanje, organizacija, realizacija i evaluacija vannastavnih aktivnosti

Vannastavne aktivnosti u prvom redu doprinose izgrađivanju cjelovite ličnosti učenika. To se postiže dobrovoljnim uključivanjem svakog učenika u bogate i raznovrsne programe koje samostalno kreiraju. Programi su otvoreni, fleksibilni, dinamični, aktualni i savremeni. Prilikom neposrednog **pripremanja** potrebno je voditi računa o raznovrsnim mogućnostima angažiranja učenika u svakoj konkretnoj sekciji (klubu, društvu), što će se odraziti njegovim raznovrsnim ulogama (voditelj, eksperimentator...). Svi sadržaji trebaju biti primjereni dobi i spolu. Pripremanje je pokazatelj mogućih rezultata koji se očekuju. Što se bolje pripreme, to će biti bolji rezultati. Ukoliko priprema kao polazna tačka nije adekvatno urađena, to će se odraziti na ostale faze rade koje vode do krajnjeg rezultata.

Pripremanje najprije podrazumijeva:

- stručno – metodički aspekt,
- pripremu potrebnih materijala i provjeru opreme,
- razmještanje klupa za planirane oblike rada (individualni, partnerski, grupni),
- izrada pisane pripreme (Ajanović, Stevanović, 2004).

Niti jedna vannastavna aktivnost nije moguća da se realizuje ukoliko nismo osmislili sadržaj, materijal, sredstva, opremu, ukoliko nismo osmislili koji oblik rada je najprilagodniji za neku aktivnost i ukoliko nemamo napisanu pismenu pripremu za realizaciju iste. Tek kada su ispunjeni svi navedeni zahtjevi takva vannastavna aktivnost se smatra da je pripremljena na pravi način koji nas usmjerava i na dobru realizaciju.

Organizacijom vannastavnih aktivnosti učenika treba zadovoljiti određena načela. Cjelokupan odgojno – obrazovni rad u ovom području treba biti zasnovan na načelu smislenosti pod kojim se podrazumijeva učenje aktivnog odmora, društveno – pozitivne rasonode i razvoja ličnosti. Svi sadržaji trebaju imati znanstvenu zasnovanost i vrijednosnu, odgojnu, obrazovnu i kulturnu dimenziju. Organizacija vannastavnih aktivnosti podrazumijeva djelotvorno održavanje primjerenog nadzora nad kretanjem učenika u prostoriji u kojoj se izvodi aktivnost. Potrebno je osigurati provođenje načela individualnosti i kolektivnosti. Individualnim pristupom svakom učeniku osigurava se identificiranje njegovih dispozicija, mogućnosti, potreba i interesa. Učenik uključen u sekcije afirmira svoju individualnost u zajedničkim

kooperativnim aktivnostima čime se socijalizira, ugrađuje u sebe duh zajedničkog rada i kolektivizma.

Proces **realizacije** planiranih sadržaja i aktivnosti prolazi kroz nekoliko faza:

1. Određivanje cilja koji treba ostvariti;
2. Planiranje operativnih zadataka radi osiguranja realizacije cilja i integrativnog kurikulumu;
3. Izbor oblika, objekata i metoda vannastavnog rada;
4. Objašnjavanje zadataka u vidu tema ili projekata;
5. Usmjeravanje na saradnju i interaktivnu stvaralačku komunikaciju;
6. Istraživačke aktivnosti.
7. Nastavnikovi poticaji i saradnička opažanja;
8. Prezentiranje rezultata, izvođenje zaključaka i selekcije činjenica kao polazišta osnove za daljnja istraživanja (Ajanović, Stevanović, 2004).

Nastavnik svojim ukupnim odnosom u fazi realizacije sadržaja vannastavnih aktivnosti motivira ili demotivira učenike. Ako smišljeno vodi pažnju i interese učenika, daje razumljive i primjerene upute, ako učenicima prepušta inicijativu i kritičko mišljenje, takvim postupcima potiče njihovo uključivanje i jača motivaciju da se nešto započne, izvede i završi. Ritam rada je prilagođen učenicima i sve raspoloživo vrijeme je dobro iskorišteno. Ugođaj je usmjeren na radne zadatke. Nisu svi nastavnici podjednako motivirani za rad. Međusobno se razlikuju po tome koliko su voljni uložiti vremena i truda da osmisle cjelokupan proces koji više vodi stvaralaštvu nego rutinskom radu, ali i prema tome da li vole to što rade ili su pod dozom prisile. Učenike treba pratiti, motivirati, a to zahtijeva puno umjeća.

Realizirane aktivnosti se evidentiraju i evaluiraju radi budućeg planiranja. U osnovi, radi se o dvije aktivnosti, one koje su više usmjerene na nastavnika, za razliku od drugih koje se odnose na učenike. U osnovi od realizacije zavisi i krajnji kvalitet i zadovoljstvo ostavrenim rezultatima, kako samog učenika, tako i nastavnika, škole pa i šire društvene zajednice.

Evidencija će se koristiti:

1. da bi učenik imao povratnu informaciju o rezultatima svoga rada i napredovanja,
2. radi korektivnih mjere u radu nastavnika i učenika,
3. kao dokumentacija o radu,
4. za potrebe škole.

Evaluacija efekata vannastavnih aktivnosti je kontinuirani proces praćenja, napredovanja i evidentiranja postignutih rezultata. Iako to nije ocjenjivanje kao za klasičnu ocjenu, ipak se prate učenička postignuća. S obzirom na specifičnost vannastavnih aktivnosti i ocjenjivanje kao evaluacija mora biti specifično. Osnovna je *svrha evaluacije* ocijeniti u kojoj su mjeri ostvareni planirani ciljevi kako bi se utvrdilo napredovanje učenika, mjere koje treba poduzeti u narednom periodu i kako bi se stanje unaprijedilo. Vrednovanje treba biti temeljito i konstruktivno. Potrebno je izgaraditi objektivne standarde za evaluaciju. Nastavnici imaju zadatak redovito bilježiti učenikovo napredovanja (Ajanović, Stevanović, 2004).

U procesu evaluacije primjenjuju se brojni instrumenti i tehnike. Primjenjuju se sljedeći evaluativni postupci: promatranje, intervjuiranje, anketiranje, razni testovi, učenički radovi, ček – liste, skaleri, usmeni i pismeni ispiti, samoiskazi, sociometrijska metoda, kumulativni dosijei, rezultati sa takmičenja i dr.

Evaluacija se provodi na osnovu:

- a) učenikove uključenosti u proces vannastavnih aktivnosti,
- b) promjene na ličnosti učenika koje su nastale kao posljedica djelovanja aktivnosti,
- c) zalaganja, stava i odnosa prema aktivnosti,
- d) interesa, potreba i mogućnosti svakog učenika posebno,
- e) objektivnih i subjektivnih uvjeta,
- f) ostvarenih rezultata.

Sama evaluacija nam dolazi na kraju provedbe neke vannastavne aktivnosti. Ona nam služi da nam da odgovor da li je realizacija neke vannastave aktivnosti dobro provedena i da li su ispunjeni osnovni ciljevi i zadaci. U fazi evaluacije pravi se uvid u to da li je učenik bio uključen u vannastavne aktivnosti, da li su se desile promjene učenikove ličnosti i koje su to promjene ako su se desile, analizira se da li se učenik zalagao u radu, kakav mu je bio stav i odnos prema radu u vannastavnoj aktivnosti, analiza se pravi i za to kakvi su bili interesi, potrebe i mogućnosti svakog učenika, te na kraju kakve je rezultate u radu učenik ostvario. Stoga evaluacija ima važan značaj na okončanju svake vannastavne aktivnosti jer na taj način možemo da prikažemo svrhu svake vannastavne aktivnosti.

4. Oblici i metode vannastavnih aktivnosti

U vannastavnim aktivnostima postoje različiti organizacijski oblici odgojno – obrazovnog rada, kojima se žele zadovoljiti stvarne potrebe i interesi učenika, proširiti i produbiti njihova motorička znanja, razvijati humane odnose među učenicima, te zbližavati učenike i nastavnike.

U vannastavnim aktivnostima primjenjuju se sljedeći oblici rada:

1. oblici rada u prirodi i
2. oblici rada u strukturiranom prostoru.

Oblici rada u prirodi

U odnosu na tradicionalnu nastavu koja se pretežno izvodi u učioničkim prostorima, vannastavna aktivnost u prirodi donosi mnoge promjene. One se javljaju kao reformator ukupnih promjena u obrazovanju. Vannastavna aktivnost u prirodi je drugi vid učeničkog rada. Tu se uči, igra, zabavlja i to pod vodstvom nastavnika. Sve se ovo postiže psihofizičkom rekreacijom, uzajamnim pomaganjem, stvaranjem organizacijskih, kulturnih, higijenskih i radnih navika kao i čvršćim povezivanjem obrazovanja i odgoja (Ajanović, Stevanović, 2004).

Ovdje učenici uče i ono što nije propisano nastavnim programom, jer se budi interes da što više saznaju o svemu s čime se susreću u slobodnoj prirodi. Dok u redovnoj nastavi učenik može doživljavati krizu identiteta, vannastavne aktivnosti u prirodi mu pomažu da osvijesti svoju osobnost i da zna ko je, odakle je, kamo ide i koje su mu želje i ambicije. Time razvija svijest o vlastitom postojanju i značenju. Vannastavne aktivnosti u prirodi mogu se organizirati prema raznovrsnim potrebama učenika i ciljevima nastavnog procesa. Tako se organizira za: odgojne skupine, odjeljenja, razrede i školu u cjelini. Ona je snažan kontrast tradicionalnoj nastavi koja više ne odgovara duhu vremena u kome se nalazi (Ajanović, Stevanović, 2004).

U prirodnoj sredini obrađuju se oni nastavni sadržaji kojima ti uslovi najviše odgovaraju i u kojima se oni mogu najuspješnije realizovati. Cilj organizovanja rada u prirodi je ublažavanje negativnih efekata djelovanja sredina iz kojih djeca potiču i uslova u kojima se škola nalazi bar na kratko vrijeme, te kao rezultat toga postizanje većih efekata u odgojno-obrazovnom radu i poboljšanja psihofizičkog razvoja učenika. Iako se oblik rada u prirodi odvija u izmijenjenim uslovima u kraćem vremenskom trajanju, potrebno je planirati studiozno i temeljno, a od čega će uveliko zavisiti uspješnost njene realizacije. Prije izvođenja rada u prirodi detaljno se sastavljaju programi rada svih aktivnosti, koji su usklađeni sa interesovanjima, znanjem i sposobnostima učenika. Programski sadržaji redovne nastave prilagođavaju se konkretnim

uslovima prirodne i društvene sredine u kojoj se nalaze objekti za organizovanje i izvođenje rada u prirodi. Sav odgojno - obrazovni rad je zasnovan na neposrednom posmatranju, uočavanju, doživljavanju, praktičnim djelatnostima i aktivnostima koje podstiču samostalnost i stvaralaštvo učenika. Pravilan dnevni režim omogućava stalnu smjenu rada, odmora i zabave i planskih „nametnutih“ slobodnih aktivnosti (Previšić, 1987).

Oblici rada u struktuiranom prostoru

Vannastavne aktivnosti u prirodi funkcionalno sjedinjuju veliki broj socioloških oblika. Najčešće se primjenjuju tri oblika (Ajanović, Stevanović, 2004):

1. individualni,
2. rad u parovima i
3. grupni oblik rada.

1. Individualni oblik nastavnog rada primjenjuje se u dvije varijante: usmjeravani ili vođeni (od strane nastavnika) i slobodni ili potpuno samostalni individualni rad. Može biti i istovrsni i raznovrsni individualni rad što će ovisiti o tome da li učenici rade na istom ili različitim zadacima. Često će se primjeniti i individualizacija kako bi aktivnost bila što primjerenija svakom učeniku. U individualnom obliku rada svaki učenik u odjeljenju radi samostalno zadatak koji mu je postavljen. Inspirisan je idejama J. Deweya i drugih reformskih pedagoga. Prvi sistem takve organizacije nastave bio je Dalton-plan. Rad s nastavnim listićima razvili su C. Freineta, R. Dottrens i drugi. Ovo je omogućilo prilagođavanje radnih zadataka učenicima zbog čega se individualni rad sve češće počeo javljati u funkciji individualizacije nastave.

Posebnu primjenu individualni rad nalazi u programiranoj nastavi. Individualni rad spada u posebnu nastavu. On je pedagoški rukovođen proces. Nastavnik učenike treba osposobljavati za samostalan rad. U toku samostalnog rada učenik reguliše vlastite aktivnosti i to: samostalno uči i tako stiče znanja, navike i umijeća; bira redosljed obavljanja zadataka; određuje tempo rada; u datom trenutku traži pomoć nastavnika, svojih partnera ili roditelja; vrši kontrolu i evaluaciju urađenog; samostalno prelazi iz zadatka u zadatak, iz predmeta u predmet; daje inicijativu; može mijenjati područja svoje aktivnosti; praktično primjenjuje stečena znanja; samostalno se služi raznim pisanim materijalima i koristi raznovrsne izvore informacija; samostalno posmatra, istražuje, izlaže, bilježi, sakuplja; upoznaje i rukuje raznim aparatima i tehničkim sredstvima, vrši analizu, generalizaciju (Stevanović, 1998, str. 162). Zahtjevi o

kojima treba voditi računa tokom organizacije individualnog rada odnose se na: racionalno korištenje raspoloživog vremena; aktivnost učenika u skladu sa različitim psihofizičkim mogućnostima; na samostalno rješavanje postavljenih zadataka i na davanje povratne informacije.

Prednosti individualnog oblika rada su brojne. Individualni oblik rada osamostaljuje učenike što ih uči da uče. Doprinosi razvoju samopouzdanja kod učenika. Pojedinac realno sagledava koliko je postigao i kakav je njegov rezultat u odnosu na postignuća drugih učenika. Nastavnik stiče realnu sliku o znanju svakog pojedinca i odjeljenja kao cjeline. Uvažavaju se potrebe i mogućnosti svakog učenika. Nastavnik dobija bazu povratnih informacija o znanju svojih učenika, što mu omogućuje korekciju i poboljšanje organizacije nastave. Individualnim načinom rada štedi se nastavno vrijeme. Određene sadržaje učenici mogu obraditi samostalno, kod kuće (Stevanović, 1988).

Naročito važnu pedagošku vrijednost ima individualni rad zasnovan na pojedinačnoj komunikaciji nastavnika i učenika i individualni rad u kome svi učenici rješavaju različite zadatke. Učenici su u individualnom radu postavljeni u direktan odnos prema određenim zadacima nastavnih sadržaja gdje se zahtijeva maksimalna aktivnost svakog pojedinca. Učenici su u radu prepušteni svome vlastitom znanju i vlastitoj sposobnosti. Razvoj intelektualne i moralne samostalnosti je najvažniji cilj obrazovanja (Kamii, 1985; Piaget, 1973). Učenička samostalnost je značajna za bolje razumijevanje i duže zadržavanje naučenih sadržaja. Kod učenika treba razvijati „samostalnost u određivanju sredstava, tj. kontrolu nad procesom učenja i „samostalnost pri određivanju svrhe“, tj. kontrolu nad činjenicama učenja“ (Ibidem, str. 198). Veliku ulogu u učenju djece samostalnosti ima individualni oblik rada.

2. Rad u parovima omogućava da po dva učenika rade na istom zadatku ili njegovim sastavnim dijelovima. Parovi mogu istraživati okolinu, pronalaziti zadane uzorke, crtati, pisati i sl. Učenici vole rješavati zadatke udvoje pa im to treba omogućiti.

Osnovna karakteristika rada u parovima je „što dva učenika (dvije učenice) zajednički obrađuju jedan problem, bilo u nastavi, bilo izvan nje“ (De Zan, 2005, str. 307). U paru se može ostvariti jedinstvo, ako su parovi po osobinama i stavovima komplementarni. Rad u paru (tandemu) ubraja se u inovatorske oblike nastavnog rada. Predstavlja prelaz od individualnog ka grupnom i kolektivnom (frontalnom) i masovnom obliku rada. Rad u parovima može se posmatrati sa pedagoškog, psihološkog, didaktičkog i socijalnog aspekta. Ako ga posmatramo sa pedagoškog aspekta onda vidimo da rad u parovima omogućava da se prihvataju pozitivni uzori, doprinosi

upoznavanju efikasnijih metoda i tehnika učenja, razvija kod učenika naviku da rade u dvoje, uči ih da koriste pomoć drugog kad im zatreba, omogućava uspoređivanje postignutog tempa i ritma rada i doprinosi racionalnom korištenju vremena na nastavnom času. Posmatramo li rad u parovima sa psihološkog aspekta uočićemo da stvara povoljnu radnu atmosferu i emocionalnu ravnotežu. Doprinosi zajedničkom preuzimanju odgovornosti, lakšoj i bržoj adaptaciji na školu i školske nastavne uslove, napuštanje egocentričnih stavova od strane učenika, razvijanju sposobnosti razumijevanja i prihvatanja tuđih gledišta i stavova, pojačava fluentnost ideja i doprinosi razvoju svestrane misaone aktivnosti.

Didaktički razlozi za primjenu rada u parovima su brojni. Brže se dolazi do rezultata, omogućava pravovremeno dobijanje povratne informacije, motiviše učenike na rad (unutarnja motivacija). Rad u parovima pomaže povčenim učenicima da se smjeliše uključe u rad u nastavi. Učenici su aktivniji jer mijenjaju uloge, jača je motivacija za rad, nastava je humanija i privlačnija za učenike, povećava se interes za učenje, ekonomičnija je i drugo. Socijalne karakteristike rada u parovima ogledaju se u zbližavanju učenika. Učenici se međusobno dopunjavaju u priboru (olovka, gumica, šestar itd.), razmjenjuju pribor što dovodi do smanjivanja razlika u materijalnom položaju učenika i do oplemenjivanja dječije ličnosti. Pored toga, radom u parovima razvija se ljubav, pažnja i prijateljstvo, njeguju se saradnički odnosi, brže se usmjerava društveni razvoj djece, formiraju se vlastiti stavovi, interesi, uvjerenja, ambicije, jača se svijest o tome da se zajedničkim radom postižu veći rezultati, učenici bolje upoznaju svoje ja i vlastiti identitet (Stevanović, 1988).

Prednosti rada u parovima su ogromne. On doprinosi razvijanju drugarskih odnosa, socijalizacije. „Partneri jedan u drugome nalaze oslonac, jedan drugome pomažu, međusobno saraduju. Dakle, rad u parovima je ustvari, škola drugarstva. Tu se uči da treba poštovati tuđe mišljenje, uvažavati sagovornika i biti prema njemu tolerantan. U socijalnoj interakciji partneri jedan drugog podstiču na rad i koriguju svoje stavove. Među njima se ostvaruje verbalni dijalog, dolazi do misaonog i afektivnog susretanja. Oni su naizmjenično u položaju subjekta i objekta. Sučeljavaju stavove što doprinosi proširivanju i produbljanju njihovih znanja. Ako među partnerima postoji međusobno osjećanje jednake vrijednosti i uvažavanja, onda će njihova saradnja biti uspješna, obogaćivaće ih i donositi im zadovoljstvo“ (Vilotijević, 2001, str. 173).

3. Grupni oblik rada je sve prisutniji u nastavi. Jedan od posebnih oblika rada u nastavi je grupni oblik ili rad u skupinama. „Grupni rad učenika izvodi se tako da se unutar učeničkog kolektiva povremeno formiraju manje skupine učenika koje samostalno rade

na određenim zadacima i s rezultatima svog rada upoznaju nastavnika, odnosno cijeli kolektiv“ (Poljak, 1985, str. 159).

U grupnom obliku rada odjeljenje se dijeli na grupe, grupe svaka za sebe ostvaruju postavljene nastavne zadatke, a o rezultatu svoga rada nakon završetka obavještavaju odjeljenjski kolektiv. „Onaj tko želi djelotvorno unaprediti raznolike sposobnosti učenika, te im pružiti mogućnost preuzimanja odgovornosti za rad i učenje u školi, taj neće moći izbjeći grupni rad. Samo je na taj način moguće osigurati nužnu komunikaciju i saradnju među učenicima koja tvrdi da će se oni međusobno inspirirati i ohrabrivati, pitati i kontrolisati, potpomagati i uvjeravati se. Grupni rad ne može, doduše, razriješiti sve pedagoške probleme, no on je zasigurno centralna postavka koja omogućuje da učenici preuzmu odgovornost, da se svestrano i primjereno vremenu u kojem žive obrazuju, i to puno više nego što je to moguće s tradicionalnim metodama kod kojih je nastavnik u središtu“ (Klippert, 2001, str. 13).

Postoje dva glavna razloga za organizaciju grupnog oblika rada: „Prvo, traženje smisla i razvijanje razumijevanja prvenstveno su socijalne aktivnosti, prema tome, učitelji bi trebali postići interakcije među djecom. Drugo, učitelji ne mogu djecu individualno poučavati, a razlike u postignutom među djecom stvaraju teškoće u poučavanju cijelog razreda, rad u grupi štedi energiju i omogućuje bolje usklađivanje djeteta i zadatka“ (Bennett, 2001, str. 150). Grupe imaju svoju dinamiku i obično broje od 3 – 6 članova. Imaju svog vođu koji se brine o izvršavanju naloga i podjeli zaduženja unutar grupe. Formiraju se istraživačke grupe koje mogu biti jednoobrazne i višeobrazne. Jednoobrazne su podjednako velike i imaju isti radni zadatak. Višeobrazne grupe dobivaju različite zadatke i ne moraju uvijek imati isti broj članova.

Prednosti grupnog oblika rada ogledaju se u sljedećem:

- nosioci glavnog dijela rada u grupnom obliku rada su učenici;
- učenici su stavljeni u direktan odnos prema nastavnom sadržaju i izvorima na kojima uče, što uslovljava pojačanu aktivnost učenika;
- u grupnom obliku rada postoji stalna direktna saradnja među učenicima;
- radeći neposredno učenici formiraju svoje radne sposobnosti s posebnim obzirom na kolektivni rad;
- ovaj oblik rada omogućava veću fizički pokretljivost učenika i time osvježava;
- grupni oblik rada odgovara učenicima i psihološki. Oni se u slobodno vrijeme, poslije škole grupišu radi različitih zajedničkih aktivnosti (igra, sport itd.);
- grupni oblik rada omogućava regulisanje tempa rada kod svakog učenika (jače je individualiziran od frontalnog oblika rada);

- kroz grupni oblik rada učenici se bolje upoznaju (Tomić i Osmić, 2006, str. 156).

Oblici nastavnog rada su povezan sistem. Pojedinačna vrijednost se ogleda u funkcionalnoj sjedinjenosti s ostalim oblicima. Što je širina korelacijskih odnosa veća to je veći njihov doprinos.

Metode vannastavnih aktivnosti

Metode imaju spoznajni karakter, kojim se prvenstveno omogućava i potiče individualizirani pristup u zadovoljavanju kognitivnih, afektivnih i psihomotoričkih potreba učenika, prilagodljivost vannastavnih aktivnosti dobi djeteta, a sve u kontekstu humanističkog pristupa kojim se osigurava rast i razvoj, sticanje novih spoznaja, razvijanje vlastite osobnosti, socijalizacija i interpersonalno i apersonalno (medijsko) stvaralačko komuniciranje.

Metode koje se najčešće koriste u vannastavnim aktivnostima su sljedeće:

1. metoda recepcije,
2. metoda problemskog učenja,
3. metoda praktičnih radova,
4. metoda učenja otkrivanjem,
5. metoda dječijih pitanja,
6. metoda igara (didaktičke, dramske, spontane, s pravilima, igre orijentacije u prirodi, pokretne igre itd.),
7. metoda praktične aktivnosti: aktivnosti manipuliranja, sakupljanja, istraživanja, korištenja sredstava za rad,
8. metoda demonstriranja,
9. metoda objašnjavanja,
10. labaratorijsko – eksperimentalne metode (Filipović, 1985).

Odgojne metode koje se koriste u vannastavnim aktivnostima su brojne, ali su najzastupljenije sljedeće: metoda razgovora (individualnih, partnerskih, grupnih i kolektivnih), metoda uvjeravanja, metoda navikavanja, metoda motiviranja i stimuliranja (poticanja), metoda praćenja (Bognar, Matijević, 2002).

Nastavnici često priželjkuju da im didaktičari i metodičari „propišu“ najbolje metode i da im po tome predlože mikroartikulaciju nastavnog sata. Ni jedna metoda nije univerzalna da bi mogla zamijeniti ostale, što znači da se najbolji rezultati postižu njihovim funkcionalnim kombiniranjem. Prema prirodi sadržaja koje treba usvojiti, zadacima koje treba riješiti i vrsti

sekcije svaki će nastavnik u vannastavnim aktivnostima sam odrediti metodičke postupke vodeći računa da ne budu „preslikane“ s redovne nastave. Izbor metoda zavisi i od samog nastavnika, od toga da li je on kreativan, inovativan i da li je stvaralački nastrojen. Sve to vodi do bolje realizacije vannastavnih aktivnosti (Stevanović, 1998).

Materijalna osnova za vannastavne aktivnosti

Škola će na početku školeske godine, na usvojenog plana i programa vannastavnih aktivnosti poduzeti određene korake kako bi stavila na raspolaganje učenicima i koordinatorima – voditeljima sve raspoložive materijalne resurse, a one koji su neophodni, a koji ne postoje, škola će obezbijediti naknadno u skladu sa mogućnostima.

Iako je nastavno – tehnička opremljenost naših škola na stupnju koji je daleko od stvarnih potreba, želja, pa i mogućnosti, ipak smo svjedoci stalnog ulaganja materijalnih sredstava za nastavno – tehničko opremanje škola, postepeno povećanje broja kvalitetnih audio – vizuelnih nastavnih sredstava, što pruža mogućnost za savremenije izvođenje nastave, buđenje interesa za tehniku, izgrađivanje tehničke kulture učenika i organizovanje učenika u razne tehničke zajednice.

Materijalnu osnovu vannastavnih aktivnosti čine:

1. objekti u prirodi,
2. objekti u sustavu škole,
3. objekti u društvenoj okolini (Ajanović, Stevanović, 2004).

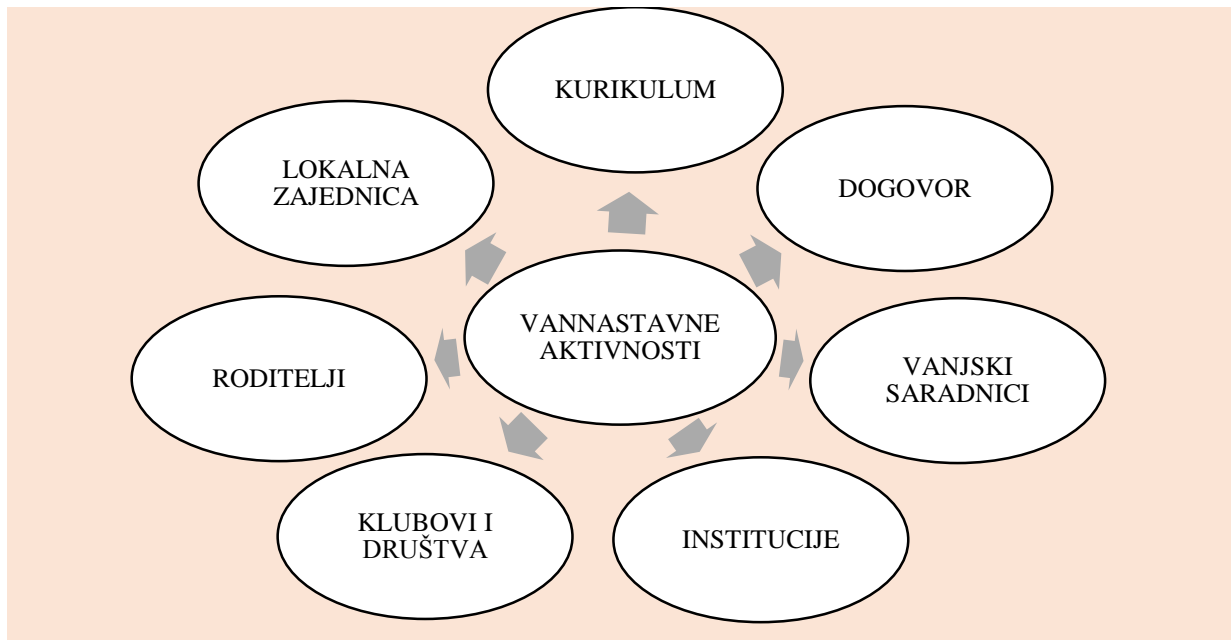
5. Saradnja u vannastavnim aktivnostima

Učenici, nastavnici, roditelji i drugi odgojni faktori značajnim radom mogu da postignu nužno usklađivanje u radu, jer su prožeti istim odgojnim nastojanjem, a sinhronizacija aktivnosti vodi ka očiglednijim odgojnim rezultatima. Zato nije bitno ko je inicijator i organizator vannastavnog rada mladih. Važan je plod nastojanja, te mu treba sve drugo podčiniti.

Učeničke grupe, sekcije, klubovi i društva mogu da imaju puni doprinos onda kada su njihovi naponi potpomognuti brigom i savjesnim radom škole, porodice, društvenih organizacija i sredine oko izgrađivanja svojstava mlade ličnosti. „ Inače, ako je vannastavna aktivnost samo usmjerena, a nema prave podrške od ostalih činilaca, onda je nemoguće ostvariti

vidnije rezultate, jer učenici sami, za relativno kratko vrijeme, ne mogu da prevaziđu brojne odgojno – radne i druge prepreke „ (Filipović, 1969:36).

Dugoročniji i operativno – radni projekti razvoja vannastavnih aktivnosti zahtijevaju napore učenika i nastavnika, roditelja i društvenih organizacija.

Slika 3. Saradnja voditelja vannastavnih aktivnosti (Ajanović, Stevanović, 2004:144).

Nastavnici u vannastavnim aktivnostima

Nastavnik ne može biti samo predavač svog predmeta jer je on, iznad svega odgajatelj, a odgoj kao takav se ne može predavati. Sudjelovanje nekog nastavnika u vannastavnim aktivnostima kao i njegov kulturni te društveni rad u mjesnoj zajednici predstavljaju glavne, zakonske i prirodne, sastavnice njegovog poziva. Dok je u nastavi isključivo rukovoditelj, organizator i najčešći jedini subjekt tj. glavna figura, u vannastavnim aktivnostima nastavnik je samo u početku pokretač a kasnije samo savjetodavni voditelj i pedagoški rukovoditelj kome je glavi cilj da potiče, savjetuje i usmjerava.

Važno je naglasiti da su vannastavne aktivnosti, prije svega, aktivnosti učenika te da oni u tim aktivnostima trebaju maksimalno izražavati svoje slobodne i stvaralačke uloge. Međutim, bitna je činjenica da su vannastavne aktivnosti i dio sistematiziranog i organiziranog odgojno – obrazovnog procesa u školama pa stoga ne mogu biti prepuštene samo volji učenika. Za bolji rad u tim aktivnostima važno je da nastavnik prilagodi svoj rad učenicima, tako da to bude

neposredna komunikacija koja će stvaralački poticati i ohrabrivati djecu te ujedno stvoriti i povoljnu radnu atmosferu u nekoj grupi (Ajanović, Stevanović, 2004).

Savremeni nastavnik, koji se javlja kao organizator vannastavnih aktivnosti, koje u sebe uključuju projektno – stvaralačko učenje, ima prvenstveno ulogu da učenike potiče, motivira, prati njihove reakcije i osigurava poticajnu okolinu za raznovrsne istraživačke aktivnosti. Dobija ulogu promatrača i usmjerivača, što u vannastavnim aktivnostima ima poseban značaj. Klasičan način rada u vannastavnim aktivnostima više neće biti dovoljan, a to znači da će svaki nastavnik, koji želi moderan pristup svoje znanje morati nadograđivati, dosadašnje podvrgnuti kritičkoj samoanalizi i izvršiti izmjene i dopune. Dopuna znači da će tražiti novo učenje i sticanje potrebnih znanja o vannastavnim aktivnostima i stvaralaštvu učenika (Ajanović, Stevanović, 2004). Nastavnik će morati mijenjati svoje dosadašnje uloge koje su više pasivizirale negoaktivirale učenike. Od njega se traži kreativna i kritička primjena vannastavnog kurikulumu i zadovoljavanje učenikovih potreba za istraživanjem i stvaralaštvom. Njemu mora biti jasna predodžba o značenju kvalitete vannastavne edukacije u vještini promatranja, prikupljanja podataka i njihovoj interpretaciji, kao i vrednovanje samostalnosti, autonomije i kreativnosti. Opšta slabost svih nastavnika je u tome što se tokom redovnog školovanja i stručnog osposobljavanja nisu potpunije upoznali sa potrebom, mogućnostima i efikasnim oblicima djelatnosti učenika u vannastavnoj aktivnosti. Bitna pretpostavka valjanog rada nastavnika u vannastavnim aktivnostima učenika je – da on želi da radi u određenoj učeničkoj zajednici, da je sposoban za pružanje pomoći učenicima, da učenici cijene nastavnika i da žele da on radi u njihovoj zajednici.

Jedan od glavnih zadataka nastavnika u učeničkim zajednicama je da obezbjeđuje uslove za razvijanje demokratskog života i humanih odnosa među učenicima, saradničke atmosfere i samoupravnog dogovaranja i odlučivanja. „Dobar nastavnik je istinsko stvaralačko ostvarenje svakog učenika. On omogućava učeniku da bude ono što jeste i da potiče razvijanje njegovih stvaralačkih dispozicija izravnim uključivanjem u raznovrsne kritičko – istraživačke aktivnosti. On nije samo ravnopravni partner, nego motivator i izazivač koji omogućava učenicima da pitaju, rade drugačije, s osnovnim ciljem da učenik bude autonoman, slobodan i kreativan“ (Ajanović, Stevanović, 2004).

Nastavnik u vannastavnim aktivnostima ima ove uloge:

1. organizator odgojno – obrazovnog procesa,
2. analitičar svoga i učenikovog rada,
3. kreator i inspirator stvaralačkih sposobnosti učenika,

4. istraživač,
5. tražitelj i davatelj informacija,
6. onaj koji skupinu orijentira,
7. ohrabritelj,
8. mentor,
9. kreator,
10. dijagnostičar i terapeut (Ajanović, Stevanović, 2004).

S toga, s pravom možemo zaključiti da nastavnik, u savremenim uslovima rada, odabirajući sadržaje obrazovanja i odgoja uz stvaralačku primjenu nastavnih metoda, sredstava i oblika rada treba da doprinosi obogaćivanju ličnosti, da zastupa pozitivne stavove vezane za kreativnost, u skladu sa potrebama intenziviranja socijalnog razvoja ličnosti u procesu nastave i učenja.

Roditelji u vannastavnim aktivnostima

Zainteresovanost roditelja za uspješno odgajanje i funkcionalno pripremanje mladih za život u našem društvu raste iz godine u godinu. Tako se i briga za učenički rad u vannastavnim aktivnostima povećava, a sa njom i odgojno – obrazovni rezultati postaju svestraniji i presudniji za razvojni put mladih. Društveni život i djelatnost roditelja u radnoj zajednici i slobodnom vremenu vrše određeni uticaj na svijest, savjest i ponašanje mladih.

Roditelji mogu pozitivno uticati na stavove učenika prema vannastavnim aktivnostima. Primjeri i uticaji roditelja na učenike toliko su značajni za životno – radnu opredjeljenost, društveni razvitak i uključivanje učenika u vannastavni rad da se u savremenoj pedagoškoj teoriji i praksi visoko uvažavaju. Trajno nastojanje da se roditelji i drugi odrasli članovi porodice odgovorno odnose i ponašaju u obrazovno- radnom i slobodnom vremenu služi kao kako normalnom kulturnom i društvenom – političkom životu i razvitku odraslih tako i pripremanju učenika za bogat stvaralački život i rad u slobodnom vremenu (Ajanović, Stevanović, 2004).

Roditelje je potrebno educirati za pružanje pomoći u osposobljavanju djeteta za učenje istvaralačko izražavanje u vannastavnim aktivnostima. Oblici mogu biti različiti:

1. individualni programi (instruktivni sadržaji) koje roditelji samostalno savladavaju
2. savjetodavno – motivirajući rad,
3. partnerski rad nastavnika ili drugog stručnjaka s jednim ili više roditelja,
4. participiranje roditelja u programima vannastavnih aktivnosti,

5. radionice za roditelje,
6. roditelji kao voditelji radionica za roditelje,
7. video prezentacije,
8. roditeljski sastanci,
9. publiciranje materijala,
10. izložbe.

Osnovni je cilj roditelje osposobiti da bi sa nastavnicima kooperativno radili na pripremanju učenika za pojedine sadržaje vannastavnih aktivnosti. Saradnja nastavnika, pedagoga i upravitelja škole sa roditeljima i dogovaranje o zajedničkim odgojnim mjerama, uključivanje učenika u one vannastavne aktivnosti za koje učenik ima najviše smisla i želje, služi pravilnom usmjeravanju ambicija roditelja i učenika (Ajanović, Stevanović, 2004). Saznanje i uvjerenje roditelja da učenici radeći u određenoj vannastavnoj aktivnosti stiču nova saznanja, umijeća i navike, da je takav rad i razonoda višestruko korisan za fizički, intelektualni i emocionalni razvitak učenika, služi kao izvorište zadovoljstva i sreće, saradnje i plodnosti odgojnih rezultata. Zato je nužna saradnja sa roditeljima i nastojanja da se oni osjećaju odgovornim za učenikovu aktivnost u slobodnom vremenu.

Stav i aktivnost roditelja u vannastavnom radu učenika u velikoj mjeri zavisi od spremnosti, znanja i umijeća nastavnika i drugih odgajatelja da pridobiju roditelje za saradnju. Otuda je traženje i pronalaženje oblika saradnje i uspostavljanje najprikladnijih komunikativnih veza obaveza, potreba i pretpostavka plodnijeg uticaja vannastavnog rada učenika. A stalna inicijativa i usmjeravajuća uloga škole i raznih specijalizovanih organizacija i institucija ostaje uslov saradnje roditelja i učenika.

6. Školski uspjeh i postignuća učenika u školi

Školski uspjeh se odnosi na produkt ili ishod obrazovanja. Generalno je moguće razlikovati najmanje tri skupine obrazovnih ishoda: 1) usvajanje znanja koje treba biti dobro organizirano i lako dostupno, 2) usvajanje strategija rješavanja i analiziranja problema, metakognitivnih strategija i strategija samoregulacije i 3) usvajanje pozitivnih stavova, uvjerenja i emocija (Corte, 2000).

Obrazovni ishodi mogu se mjeriti na individualnoj ili na grupnoj razini. Na primjer, na individualnoj razini se uspjeh učenika može izraziti pomoću prosjeka ocjena, na grupnoj razini se uspjeh može izraziti pomoću prosjeka ocjena jednog ili više razreda, prosjeka ocjena škole ili pomoću drugih numeričkih pokazatelja kao što su broj učenika koji je prošao razred, broj

izostanaka, broj disciplinskih mjera, broj ponavljača i sl. Prosjek ocjena sasvim sigurno je pokazatelj uspjeha koji je najčešće korišten u istraživanjima u psihologiji obrazovanja. Popularnost korištenja prosjeka ocjena u istraživanjima posve je razumljiva, pogotovo kada se uzme u obzir važnost školskih ocjena za predviđanje učenja u osnovnoj školi. Pokazalo se naime da je prosjek ocjena važan prediktor uspjeha u osnovnoj i srednjoj školi (Kuncel, Hezlett, i Ones, 2001) te na fakultetu (Ramist, 1984; Willingham i Breland, 1982). A ocjene na fakultetu pokazale su se dobrim prediktorima uspjeha na poslu (Roth, Be Vier, Switzer, i Schippman, 1996) te kao dobar kriterij za odlučivanje o visini plaće na poslu (Roth i Clarke, 1998). Nažalost, ponekad je za potrebe istraživanja prilično teško doći do ocjena ili to uopće nije moguće. Umjesto objektivnih ocjena, istraživači u toj situaciji često koriste samoprocjene učenika o uspjehu. Što se tiče samoprocjene učenika, važna su pitanja na koje treba odgovoriti: koliko točno učenici uopće mogu procijeniti svoj uspjeh odnosno postavlja se pitanje odgovaraju li te samoprocjene pravim ocjenama? Neki istraživači odgovaraju od korištenja samoprocjena (Goldman, Flake, i Matheson, 1990), dok drugi zagovaraju korištenje samoprocjena (Cassady, 2001), navodeći da je ta povezanost, iako možda nesavršena, ipak dovoljna za izvođenje zaključaka o uspjehu učenika te pogotovo za korištenje ocjena kao prediktora u praksi.

Na uspjeh učenika, osim osobnih, utiču i mnogi činitelji iz njihove okoline, kao što su obitelj, škola i vršnjaci. Činitelje školskog uspjeha moguće je podijeliti na više načina, ali uobičajena je podjela na: individualna obilježja pojedinca, obilježja socijalne okoline i obilježja škole (Dević, 2015). Od individualnih obilježja povezanim sa školskim uspjehom najčešće se spominju inteligencija, osobine ličnosti, motivacija i samouvjerenost. Pod obilježjima socijalne okoline podrazumijeva se učenikova okolina koja obuhvaća ekonomsku situaciju obitelji, obrazovanje i zaposlenost roditelja te strukturu obitelji. Obilježja škole obuhvaćaju veličinu i vrstu škole, veličinu razreda te osobine učitelja (Pleić i Jakovčić, 2017).

Kao nedostatak školskih ocjena Anaya (1999) navodi da prosjek ocjena nije dobar pokazatelj uspjeha jer ne uzima u obzir prijašnji uspjeh učenika. Također, prosjek ocjena nije standardizirana mjera pa je teško međusobno uspoređivati ocjene dobivene iz različitih školskih predmeta. Također, školski uspjeh, u pravilu, ne uzima u obzir subjektivne, kognitivne, ponašajne, afektivne, razvojne i socijalne komponente učenja (McCombs, 2004; Glaser, Pellegrino, Chudowsky, 2001). Kao mjera uspjeha osim prosjeka ocjena koriste se i standardizirani testovi znanja. Keith (2002) uspoređujući različite modele školskog uspjeha navodi da se veća korelacija između obilježja učenika kao prediktora i mjera uspjeha kao kriterija dobiva kad se kao kriterijska varijabla koristi prosjek školskih ocjena nego kada se koriste standardizirane mjere znanja. Veće povezanosti između varijabli se dobivaju jednim

dijelom zbog toga što školske ocjenama odražavaju i kratkoročno variranje u učenju pojedinca koje u standardiziranim mjerama znanja tek kasnije postaje vidljivo. Standardizirane mjere znanja su stoga nešto stabilniji pokazatelj školskog uspjeha.

Faktori koji utiču na školski uspjeh učenika

Školski uspjeh se najčešće označava kao postignuće u odgojno - obrazovnom procesu. Postoji velik broj istraživanja o školskom uspjehu, ali još uvijek postoji neslaganje oko njegovog mjerenja. Varijabla s kojom se najčešće izjednačava školski uspjeh su školske ocjene na temelju kojih se donose implicitni zaključci o osobi – o njezinoj inteligenciji, ličnosti, uspješnosti ili neuspješnosti (Galić, 2013). Na uspjeh učenika, osim osobnih, utiču i mnogi činitelji iz njihove okoline, kao što su obitelj, škola i vršnjaci. Činitelje školskog uspjeha moguće je podijeliti na više načina, ali uobičajena je podjela na: individualna obilježja pojedinca, obilježja socijalne okoline i obilježja škole (Dević, 2015).

Od *individualnih obilježja* povezanim sa školskim uspjehom najčešće se spominju inteligencija, osobine ličnosti, motivacija i samouvjerenost (Pleić i Jakovčić, 2017). Svaki učenik, na osnovu svojih individualnih obilježja utiče na školski uspjeh, koji može biti pozitivan ukoliko se trudi da ostvari svoj maksimum, a isto tako može da bude i negativan ukoliko izostane motivacija za postizanje što boljeg školskog uspjeha. Pod obilježjima socijalne okoline podrazumijeva se učenikova okolina koja obuhvaća ekonomsku situaciju obitelji, obrazovanje i zaposlenost roditelja te strukturu obitelji (Pleić i Jakovčić, 2017). Ukoliko izostane motivacija za učenje i rad od strane obitelji, velika je vjerovatnoća da će se i učenik prestati truditi da ostvari što bolji školski uspjeh. Ukoliko primjeti da je obitelj zadovoljna i minimalnim postignućima pri tom ne sugerirati na prednosti boljeg školskog uspjeha učenik neće imati potrebu za dokazivanjem i postizanjem boljeg školskog uspjeha. Obilježja škole obuhvaćaju veličinu i vrstu škole, veličinu razreda te osobine učitelja (Pleić i Jakovčić, 2017). Ova obilježja su također vrlo važna, jer od klime i rada škole zavisi i motivacija učenika za postizanjem što boljeg školskog uspjeha.

Među *osobnim faktorima* koji utiču na školski uspjeh najviše se ističu kognitivne sposobnosti pojedinca i spol učenika. Brojna istraživanja pokazuju da djevojčice u prosjeku postižu bolji školski uspjeh od dječaka. Bolji uspjeh djevojčica može se objasniti češćim disciplinskim problemima i slabijim izvršavanjem obaveza kod dječaka, boljom prilagodbom na školu kod djevojčica te spolnim razlikama u specifičnim faktorima inteligencije (Babarović i dr., 2010).

Mogući uzroci *spolnih razlika* u postignuću su i *osobine ličnosti te motivacija za učenje* pojedinih predmeta. Dječaci u prosjeku postižu bolje rezultate na numeričkim testovima, a djevojčice na verbalnim. Unatoč tome, djevojčice imaju bolje prosječne ocjene iz svih predmeta. Ovakvi rezultati dobivaju se jer se u istraživanjima kao mjera postignuća najčešće koriste školske ocjene koje se u određenoj mjeri temelje na subjektivnoj procjeni učitelja koja je najviše ovisi o ponašanju učenika (Babarović i dr., 2009). Također, učenikovi problemi s mentalnim zdravljem, internalizirani (npr. depresivnost) ili eksternalizirani (npr. delikventno ponašanje, zlouporaba droge), češće dovode do ponavljanja razreda, ranijeg prekida školovanja, manju vjerojatnost upisivanja i završavanja osnovne i srednje škole i fakulteta (Kuterovac Jagodić i dr., 2013).

Od *okolinskih faktora* koji utiču na školski uspjeh učenika ističe se obitelj koja kao primarni čimbenik socijalizacije određuje ukupni razvoj djeteta pa tako dijelom determinira i školsko postignuće (Šimić, Šašić i dr., 2011). Istraživanja su pokazala da je roditeljsko ponašanje značajno pozitivno povezano sa svim mjerama školskog uspjeha u osnovnoj školi (Sremić i Rijavec, 2010), dok je u srednjoj školi ta korelacija znatno slabija jer veći utjecaj na mlade ima socijalna okolina, prijatelji i vršnjaci (Košir i Šimek, 2015).

Od *obiteljskih varijabli* izdvaja se i broj djece u obitelji. Veći broj djece u obitelji uzrokuje slabiji školski uspjeh, a isto tako mlađa djeca imaju slabiji uspjeh od starije braće (Kuterovac Jagodić i dr., 2013). Osim roditeljskog ponašanja, među najснаžnijim prediktorima školskog uspjeha izdvajaju se varijable socioekonomskog statusa, koji uključuje više mjera, poput obrazovanja i zanimanja roditelja, prihoda obitelji, položaja obitelji na društvenoj ljestvici i slično, koje su u relativno visokoj međusobnoj korelaciji (Babarović i dr., 2010), pri čemu djeca iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa postižu slabiji uspjeh od djece višeg socioekonomskog statusa (Kuterovac, Jagodić i dr., 2013).

Među različitim *indikatorima socioekonomskih obilježja*, obrazovanje roditelja pokazalo se kao najdosljedniji i najstabilniji pokazatelj u predviđanju obrazovnih ishoda. Iznimno je važan i financijski aspekt, odnosno prihodi roditelja. Ekonomska moć obitelji utiče na mogućnost kupnje opreme i nastavnih materijala, financiranje putovanja, izleta, kurseva i drugih oblika dodatnog podučavanja, što onda utiče na kognitivni razvoj, a samim time i na školski uspjeh (Šimić, Šašić i dr., 2011). Isto tako, vršnjaci mogu uticati na uspjeh pojedinca. Uticaj je najveći kada se radi o bliskim prijateljima, a on se objašnjava socijalnom usporedbom, pružanja potpore, efektom socijalne facilitacije, povećavanjem motivacije i slično. Osim što utiču pozitivno, vršnjaci mogu i negativno uticati na školski uspjeh skupine vršeći pritisak na

druge nagovarajući ih da se ne konformiraju vrijednostima, stavovima, uvjerenjima i ponašanju koje je povezano s dobrim školskim uspjehom (Dević, 2010).

Od *školskih faktora* koji utiču na uspjeh najviše se proučavaju obilježjima učitelja, škole i ravnatelja. U istraživanjima koja proučavaju kompetencije učitelja, u većini postoji pozitivna povezanost postignuća učenika s učiteljevim poznavanjem sadržaja predmeta koji predaje, ali povezanost uvelike varira i ovisi o specifičnosti obrazovnih sadržaja koje je učitelj odslušao te specifičnim obilježjima studija koji je pohađao.

Razina pedagoške osposobljenosti učitelja, profesionalno iskustvo i radni staž također utiču na školski uspjeh učenika. Značajan čimbenik u uspjehu učenika jest i kontinuirano usavršavanje učitelja koje poboljšava kvalitetu izvođenja nastave (Babarović i dr., 2009). Osim obilježja učitelja, važna su i obilježja škole pri čemu se ističu veličina škole i veličina razreda. Općenito velike škole imaju slabiji školski uspjeh od manjih škola. U manjim školama učitelji međusobno više komuniciraju, bolje poznaju svoje učenike te su bolje upoznati s njihovim uspjesima i neuspjesima čime im i izravnije pomažu, dok su u većim školama odnosi među učiteljima, između učitelja i uprave, a i oni između učitelja i učenika nešto formalniji (Babarović i dr., 2010).

Geografski prediktori također utiču na školski uspjeh učenika. Jedan od takvih prediktora je lokacija škole u smislu smještaja u urbanim ili ruralnim sredinama pri čemu nema konsenzusa istraživača o tome imaju li učenici iz urbanih ili učenici iz ruralnih sredina bolje, odnosno slabije ocjene (Kuterovac Jagodić, 2013). Međutim, unatoč promociji jednakih obrazovnih šansi za sve, učenici iz ruralnih sredina nemaju iste obrazovne mogućnosti kao učenici iz urbanih sredina. Među njima postoje značajne razlike u odgojno - obrazovnim postignućima pri čemu su postignuća učenika veća u urbanim i razvijenijim područjima u usporedbi su učenicima u ruralnim i manje socioekonomski razvijenim područjima (Burušić i dr., 2012).

Važan faktor školskog uspjeha je i *udaljenost mjesta stanovanja* od škole pri čemu se učenici dijele na učenike putnike i stacionarne učenike. Učenici putnici, iako općenito ne osjećaju da svakodnevne cirkulacije utiču na njihov uspjeh, u prosjeku imaju slabije školske rezultate koji se mogu objasniti svakodnevnim vremenskim troškom koji bi se umjesto na putovanje mogao usmjeriti na učenje ili odmor (Pleić i Jakovčić, 2017).

Na školski uspjeh utiče i *prometna marginaliziranost* učenika koja se u najširem smislu može definirati kao „nemogućnost putovanja kada i kamo se želi bez poteškoća“ (Gašparović, 2014, 31). Postoji poveznica između udaljenosti mjesta stanovanja od škole, duljine putovanja i školskog uspjeha pri čemu učenici koji više vremena provode u prometu imaju slabije školske

rezultate. Osim toga, srednjoškolci koji žive na gradskoj periferiji ili u ruralnim područjima imaju manju mogućnost sudjelovanja u izvanškolskim aktivnostima čime mogu propustiti priliku za dodatno obrazovanje. Vrijeme koje učenici svakodnevno utroše na putovanje utiče na raspoloživo vrijeme za učenje i slobodno vrijeme pa tako učenici putnici imaju manje vremena za učenje od stacionarnih učenika.

Za školski uspjeh važno je i samoregulirano učenje (strategije učenja, vjerovanja o samoeфикаsnosti, ciljna orijentacija i samopoštovanje). Učenici čije je učenje samoregulirano znaju što su efikasne strategije učenja te kada i kako se njima treba služiti. Samoregulirani učenici motivirani su samim učenjem, a ne ocjenama ili pohvalama i spremni su raditi na dugotrajnom zadatku sve dok ga ne završe. Takvi učenici imaju bolji školski uspjeh od drugih učenika te imaju motivaciju za učenjem tijekom cijelog života (Rijavec i dr., 1999).

Povezanost vannastavnih aktivnosti i školskog uspjeha se posebno ogleda u tome što uključivanjem učenika u vannastavne aktivnosti mogu da maksimalno iskoriste svoje slobodno vrijeme tako što će u okviru tih aktivnosti dodatno raditi na usavršavanju svojih sposobnosti. Rad u vannastavnim aktivnostima omogućava učenicima da uz pomoć nastavnika i drugih učenika potaknu i potpomognu ostvarivanje maksimalnih postignuća. Učenik koji je uključen u vannastavne aktivnosti ima priliku da radi na individualnom ostvarivanju uspjeha i to prije svega jer ima priliku da u okviru vannastavnih aktivnosti bude nagrađen na redovnim nastavnim predmetima. Ukoliko vannastavne aktivnosti nisu direktno povezane sa redovnim nastavnim predmetom učenik svakako da dobija na individualnom razvoju sposobnosti, koje će na najbolji mogući način iskoristiti u okviru rada na redovnim nastavnim predmetima. On može da u okviru vannastavnih aktivnosti radi na komunikacijskim i suradničkim sposobnostima, razvoju kreativnosti, organiziranosti i da to sve naprimjer, primjeni prilikom realizacije prezentacije, portfolija ili referata iz bilo kog redovnog školskog predmeta, te na taj način dobije što bolju školsku ocjenu koja će uticati na njegov školski uspjeh.

7. Vrednovanje vladanja učenika

Vrednovanje vladanja učenika obuhvaća sustavno prikupljanje podataka o ponašanju učenika i postignutim kompetencijama prema unaprijed definiranim prihvaćenim načinima, postupcima i elementima, a sastavnice su:

- a) praćenje, tj. sustavno uočavanje i bilježenje zapažanja o ponašanju učenika prema prethodno utvrđenim elementima od strane razrednika, učitelja i stručnih suradnika

- b) provjeravanje, tj. procjena napretka u ponašanju učenika i postignute razine kompetencija na temelju praćenja, na sjednicama Razrednih vijeća, školskih povjerenstava, te individualnim razgovorima s roditeljima i učenicima
- c) pridavanje opisne vrijednosti uzorno, dobro, loše rezultatima praćenja učenikovog ponašanja prema sastavnicama ocjenjivanja vladanja. Bilješke o ponašanju učenika pišu se u e-dnevnik.

Vladanje učenika je ponašanje učenika na nastavi i drugim oblicima odgojno – obrazovnog rada. Sukladno čl. 72. stavak 5. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi Bosansko-podrinjskog kantona, opisne ocjene iz vladanja su uzorno, dobro i loše. Sukladno čl. 73. stavak 1. istog Zakona ocjenu iz vladanja utvrđuje razrednik, a prema Pravilniku o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi, 2010. godine, čl. 15. stavak 6. ocjenu vladanja učenika zaključuje razrednik uz mišljenje raznoga vijeća. Kako bi se objektivno ocijenilo vladanje učenika potrebno je pratiti i evidentirati ponašanje učenika i služiti se Kriterijima za ocjenjivanje vladanja koje usvoji Nastavničko vijeće. Načine, postupke i elemente vrednovanja predlažu svi učitelji škole, razrednik ih objedinjuje i usklađuje, a Učiteljsko/Nastavničko vijeće razmatra, definira/redefinira i usvaja.

Vladanje učenika ocjenjuje se na osnovu njihovog odnosa prema radu, drugim učenicima, nastavnicima i ostalim uposlenicima u školi, te prema školskoj imovini i širem društvenom i prirodnom okruženju. Učenici od I do III razreda osnovne škole ne ocjenjuju se iz vladanja. Ocjene iz vladanja iskazuju se opisno i to: primjerno, vrlo dobro, dobro, zadovoljava i loše. Ukoliko se učenik ne pridržava pravila, nastavnik može predložiti određenu pedagošku mjeru razredniku, odjeljenjskom vijeću ili nastavničkom vijeću, koje može donijeti odluku o izricanju odgojno-disciplinske mjere učeniku (Pravilnik o praćenju, napredovanju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika u osnovnoj i srednjoj školi KS, 2018).

Redovito/povremeno/ učestalo pratit će se kvartalno na sjednicama Razrednih/Odjeljskih vijeća. Aktivnosti u procesu vrednovanja razvoja ponašanja učenika provode učitelji, razrednici i stručni suradnici transparentno, javno i kontinuirano, poštujući učenikovu osobnost i dajući svakomu učeniku jednaku priliku. Razrednik zaključuje ocjenu vladanja učenika, uz mišljenje Razrednoga/Odjeljskog vijeća. U zapisniku sjednice toga Razrednoga/Odjeljskog vijeća razrednik upisuje uz odgovarajuću točku dnevnog reda napomenu „ocjene vladanja zaključio razrednik uz mišljenje i suglasnog Razrednoga/Odjeljskog vijeća", tj. navodi po potrebi naglaske i zaključke iz rasprave o ocjeni vladanja za pojedinog učenika (ako ne postoji

suglasnost oko ocjene) (Pravilnik o praćenju, napredovanju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika u osnovnoj školi BPK-a, 2011).

U Bosansko-podrinjskom kantonu, Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju u članu 64. piše „U osnovnoj školi se ocjenjuje i vladanje učenika. Ocjene iz vladanja su: primjerno, vrlo dobro, dobro, zadovoljava i loše. Ocjenu iz vladanja u razrednoj nastavi utvrđuje nastavnik razredne nastave, a u predmetnoj nastavi odjeljensko vijeće na prijedlog razrednika“ (Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, 2004).

Što se tiče Zakona o srednjem odgoju i obrazovanju na području Bosansko podrinjskog kantona, u članu 93., koji se odnosi na vladanje učenika stoji: „(1) U školi se ocjenjuje i vladanje učenika. (2) Ocjene iz vladanja su: primjerno, vrlo dobro, dobro, zadovoljava i loše. (3) Ocjenu iz vladanja utvrđuje odjeljensko vijeće na prijedlog razrednika“ (Zakon o srednjem odgoju i obrazovanju, 2011). Konačan prijedlog ocjene vladanja razrednik iznosi Razrednom/Odjeljskom vijeću koje će razmotriti prijedlog te prema utvrđenim kriterijima potvrditi i/ili predložiti razredniku ocjenu vladanja za svakog pojedinog učenika.

Učenik ima pravo znati elemente ocjenjivanja, kao i načine i postupke vrednovanja vladanja. Učenik je dužan pridržavati se svih pravila koja se odnose na načine i postupke vrednovanja, te na pravila ponašanja učenika u školi. Ukoliko se učenik ne pridržava pravila, učitelj/razrednik/stručni suradnik može predložiti određenu pedagošku mjeru razredniku, Razrednome ili Učiteljskome vijeću, koje može donijeti odluku o izricanju pedagoške mjere učeniku. Roditelj ima pravo znati elemente ocjenjivanja, kao i načine i postupke vrednovanja vladanja. O načinima i postupcima vrednovanja i ocjenjivanja vladanja roditelje informira razrednik na roditeljskim sastancima i individualnim informativnim razgovorima. Direktor i stručna suradnica škole dužni su tokom nastavne godine pratiti provođenje odredbi navedenog Pravilnika koje se odnose na vrednovanje vladanja učenika.

Kriteriji za ocjenjivanje vladanja učenika

Vladanje učenika je ponašanje učenika na nastavi i drugim oblicima odgojno – obrazovnog rada. Sukladno čl. 72. stavak 5. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, opisne ocjene iz vladanja su uzorno, dobro i loše. Sukladno čl. 73. stavak 1. istog Zakona ocjenu iz vladanja utvrđuje razrednik, a prema Pravilniku o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi, 2010. godine, čl. 15. stavak 6. ocjenu vladanja učenika zaključuje razrednik uz mišljenje raznoga vijeća. Kako bi se objektivno

ocijenilo vladanje učenika potrebno je pratiti i evidentirati ponašanje učenika i služiti se Kriterijima za ocjenjivanje vladanja koje je usvojilo Nastavničko vijeće škole.

Ako je učeniku izrečena pedagoška mjera opomene, učenik ne može imati „uzorno“ vladanje, osim ako je u potpunosti ispravio sankcionirano ponašanje. Ako je učeniku izrečena pedagoška mjera ukora ili više, ne može imati „dobro“ vladanje, osim ako je nakon mjere ukora učenik u potpunosti ispravio sankcionirano ponašanje. Ako je prisutan jedan kriterij za „dobro“ vladanje, ono ne može biti ocjenjeno kao „uzorno“. Ako je prisutan jedan kriterij za „loše“ vladanje, ono ne može biti ocjenjeno kao „uzorno“ ili „dobro“.

Pri primjeni ovih Kriterija treba voditi računa o kognitivnom, emocionalnom i socijalnom stanju učenika, što se posebno odnosi na razrednike učenika Posebnih odjeljena. Ako učenik ima dijagnosticiran ADHD, ponavljanje pogreške koja je posljedica impulzivnosti ne može se sankcionirati sniženom ocjenom iz vladanja. Pretpostavka za to je da je učenik pristojan i da na poticaj ispravlja pogreške (ako ga druga osoba upozori na neprimjerena ponašanja, odmah ih korigira). Prije primjene ovih Kriterija, razrednici su dužni upoznati učenike na satu razrednika i roditelje na roditeljskom sastanku sa sastavnicama navedenim u Kriterijima za ocjenjivanje vladanja (Pravilnik o praćenju, vrednovanju, napredovanju i ocjenjivanju učenika, 2011).

Područja praćenja ponašanja učenika su:

1. Odnos prema radu
2. Odnos prema učenicima
3. Odnos prema učiteljima i ostalim djelatnicima škole
4. Odnos prema školskoj imovini te društvenom i prirodnom okruženju (Kriteriji za ocjenjivanje vladanja, HR 2013).

1. ODNOS PREMA RADU

Uzorno	Dobro	Loše
-redovito pohada nastavu i ostale aktivnosti i nema neopravdanih izostanaka -primjeren odnos prema učenju i radu: na satu surađuje, uglavnom je aktivan i zainteresiran -poštuje dogovorena pravila -izvršava dogovorene zadatke (nosi pribor, opremu,...) -prihvaća odgovornost za svoje postupke	-učenik ima izrečenu mjeru opomenu zbog neopravdanih izostanaka (do 14 sati) -ima četiri do šest evidencija u kojima stoji kako ne prati i ometa nastavu -ima četiri do šest evidencija zbog nepoštivanja dogovorenih pravila -povremeno ne izvršava dogovorene zadatke što je evidentirano četiri do šest puta -ponekad ne prepoznaje odgovornost za svoje postupke	-učenik ima izrečenu mjeru ukora ili strogog ukora zbog neopravdanih izostanaka -ima više od šest evidencija u kojima stoji kako ne prati i ometa nastavu -ima više od šest evidencija zbog nepoštivanja dogovorenih pravila -ne izvršava dogovorene zadatke što je evidentirano više od šest puta -ne prihvaća odgovornost za svoje postupke

Kriterij *odnos prema radu* ocjenjivanja vladanja učenika je na jasan i konkretan način predstavio šta koja od ocjena vladanja znači. Napravljena je jasna selekcija i dato je jasno objašnjenje za svaki odnos, ponašanje koje učenik ima prema radu i na osnovu toga moguće je bez problema dati ocjenu iz vladanja. Tako da razrednik može bez problema svakog učenika da ocjeni i da mu izreče korektnu ocjenu iz vladanja, jer svaki odnos koji učenik ima prema radu može da svrsta u neki od ponuđenih objašnjenja.

2. ODNOS PREMA DRUGIM UČENICIMA

Uzorno	Dobro	Loše
-ne ometa druge učenike u praćenju nastave -ne ugrožava sigurnost drugih učenika, ne vrijeđa, ne ismijava, ne prijeti, ne psuje drugim učenicima -prihvaća odgovornost za svoje postupke u odnosima s drugim učenicima	-povremeno ometa druge učenike u praćenju nastave što je evidentirano četiri do šest puta -ima četiri do šest evidencija u kojima stoji kako ugrožava sigurnost drugih učenika, vrijeđa, ismijava, prijeti ili psuje drugim učenicima -ponekad prebacuje krivicu na druge učenike	-učestalo ometa druge učenike što je evidentirano -ima više od šest evidencija u kojima stoji kako ugrožava sigurnost drugih učenika, vrijeđa, ismijava, prijeti ili psuje drugim učenicima -često okrivljuje druge učenike za vlastite loše postupke

Kriterij *odnos prema drugim učenicima* ocjenjivanja vladanja učenika jasno i konkretno daje objašnjenja za određenu ocjenu vladanja učenika, gdje razrednik može da svaki postupak i odnos koji učenik ima prema drugim učenicima svrsta u jednu od ponuđenih kategorija koje upućuju na određenu ocjenu iz vladanja.

3. ODNOS PREMA UČITELJIMA I DRUGIM DJELATNICIMA ŠKOLE

Uzorno	Dobro	Loše
-pozitivno reagira na zahtjeve koje postavljaju učitelji (u skladu s pravnim propisima i Kućnim redom škole) -na primjeren način komunicira sa svim učiteljima i djelatnicima škole i uvažava njihove zahtjeve -ne ugrožava sigurnost učitelja i ostalih djelatnika škole	-oglušio se četiri do šest puta na zahtjeve koje postavljaju učitelji (u skladu s pravnim propisima i Kućnim redom škole) -uvažava samo učitelje predavače i s njima komunicira na primjeren način, a ostale ne uvažava -više od jednom je upozoren, što je i evidentirano, zbog ugrožavanja sigurnosti učitelja i ostalih djelatnika	-negativno reagira na zahtjeve koje postavljaju učitelji i oglušio se više od šest puta na njih (u skladu s pravnim propisima i Kućnim redom škole) -komunikacija s učiteljima i ostalim djelatnicima škole učestalo je neprimjerena, ne uvažava i ne poštuje učitelje -svojim ponašanjem učestalo ugrožava svoju sigurnost, sigurnost učitelja i ostalih djelatnika

Kriterij *odnos prema učiteljima i drugim djelatnicima škole* je jasno objašnjen gdje razrednim može da u svakom trenutku prepozna oblike ponašanja koje učenik manifestira i na osnovu toga može da mu dodijeli ocjenu iz vladanja. Kategorije i objašnjenja ocjena vladanja učenika kod ovog kriterija proširili bismo za dio nasrtanja ili fizičkog kontakta, kao i izgovaranja ružnih riječi upućenih učiteljima i drugim djelatnicima škole, kao i omalovažavanje, ismijavanje, snimanje učitelja i drugih djelatnika škole, od strane učenika. Pomenuta dopuna kriteriju danas sve više je češća pojava, te iz tog razloga smatramo da treba da bude dio kriterija pri ocjenjivanju vladanja učenika.

4. ODNOS PREMA ŠKOLSKOJ IMOVINI TE DRUŠTVENOM I PRIRODNOM OKRUŽENJU

Uzorno	Dobro	Loše
-učenik čuva imovinu (učenika, škole, osobnu, društvenu...) -doprinosi ugledu škole u svim prigodama (susreti, ekskurzije, izleti, projekti, priredbe...) -poštuje zabranu unošenja zabranjenih sredstava u unutrašnji ili vanjski prostor škole -poštuje različitosti, ima visok prag tolerancije i uvažava manjine	-više od jednom je evidentiran za uništavanje imovine (učenika, škole, osobnu, društvenu...) -ima četiri do šest evidencija u kojima stoji kako učenik narušava ugled škole -oglušio se na zabranu unošenja zabranjenih sredstava u unutrašnji ili vanjski prostor škole, o čemu postoji evidencija -kod učenika je evidentirano nepoštivanje različitosti, netolerancije i neuvažavanje manjina	-učestalo uništava imovinu (učenika, škole, osobnu, društvenu...) -ima više od šest evidencija u kojima stoji kako učenik narušava ugled škole -učestalo krši zabranu unošenja zabranjenih sredstava u unutrašnji ili vanjski prostor škole, o čemu postoji evidencija -evidentirano učestalo nepoštivanje različitosti, netolerancije i neuvažavanje manjina

Kriterij *odnos prema školskoj imovini te društvenom i prirodnom okruženju* jasno i konkretno daje objašnjenje za svaku ocjenu vladanja pojedinačno. Razrednik ne bi trebao da naiđe na poteškoću prilikom davanja ocjene iz vladanja ukoliko se koristi objašnjenjima koja su navedena u kriterijumu.

Razrednik procjenjuje ponašanje učenika po sastavnicama svakog pojedinog područja te na kraju daje prijedlog ocjene iz vladanja i iznosi ga razrednom vijeću. Pokazatelj potrebe da se snizi ocjena vladanja treba biti ponavljanje određenog nepoželjnog ponašanja koje treba biti pravovremeno evidentirano u razrednikovoj evidenciji. O neprihvatljivom ponašanju, njegovoj evidenciji i posljedicama, trebaju pravovremeno biti obaviješteni i učenik i roditelji, nakon čega će razrednik pratiti eventualna ponavljanja istog neprihvatljivog ponašanja.

Pri ocjenjivanju vladanja učenika razrednik/ca dužni su voditi računa o individualnim osobinama učenika/ce, posebno o njihovim karakternim i emocionalnim osobinama, te o njihovim obiteljskim prilikama. Obvezno je upoznati učenike i roditelje s kriterijima ocjenjivanja na početku svake nastavne godine (Pravilnik o praćenju, napredovanju, vrednovanju i ocjenjivanju BPK-a 2011).

Kada je upitanju ocjena *uzorno vladanje* ona podrazumijeva da učenik u potpunosti poštuje pravila kućnog reda, primjereno/pristojno se ponaša prema ostalim učenicima, nastavnicima i osoblju škole, da razvija skladne međuvršnjačke odnose u razredu, odgovorno, savjesno i redovito izvršava svoje školske obveze, redovito pohađa nastavu i aktivno sudjeluje u odgojno - obrazovnim programima i aktivnostima, vodi računa o pravima, potrebama i osjećajima drugih učenika te rado pruža pomoć (solidarnost, tolerancija, uvažavanje ostalih sudionika odgojno - obrazovnog procesa), svojim ponašanjem i postupcima doprinosi ugledu škole, čuva imovinu škole i imovinu drugih učenika, da poštuje zabranu unošenja zabranjenih sredstava (upaljača, petardi i sl. eksplozivnih sredstava, noružja, droge) u unutrašnji i vanjski prostor škole.

Ocjena *dobro vladanje* podrazumijeva da učenik neredovito izvršava svoje školske obveze, da neopravdano kasni na nastavu i/ili izostaje s nastave i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti (od 6-10 sati neopravdanih izostanaka), da mu je izrečena pedagoška mjera opomena razrednika, da je dva puta zapisan da ne poštuje pravila kućnog reda, da ometa nastavnika za vrijeme održavanja nastave i drugih oblika odgojno - obrazovnog rada, da ometa druge učenike u učenju i praćenju nastave, da je na nastavi koristio mobitel/slušalice ili da je posjećivao Internet/Facebook na nastavi informatike i kompjutorske daktilografije.

Ocjena *loše vladanje* podrazumijeva da učenik zapisan više od tri puta kako krši pravila kućnog reda, kako se nekorektno odnosi prema drugim učenicima i školskom osoblju, ugrožavajući pri tom njihova prava (rasna, vjerska, rodna i ostalo), da neopravdano izostaje s nastave i drugih oblika odgojno - obrazovnog rada (samovoljno napuštanje nastave, više od 11 sati neopravdanih izostanaka), da mu je izrečena pedagoška mjera ukor razrednog vijeća ili opomena pred isključenje, da je zapisan kako izaziva i sudjeluje u verbalnim i fizičkim sukobima (prijetnje, psovke, vrijeđanja, verbalno i fizičko nasilje), da je zapisan tri i više puta da je na nastavi koristio mobitel/slušalice ili da je posjećivao Internet/Facebook na nastavi, da namjerno otuđuje i oštećuje školsku imovinu, imovinu drugih učenika i djelatnika škole, da svojim neprimjerenim oblicima ponašanja ugrožava sigurnost učenika, nastavnika i ostalih djelatnika škole, da namjerno uništava ili krivotvori pedagošku dokumentaciju (svjedodžbe,

ispričnice, potvrde i sl.), prepisuje, koristi nedopuštena sredstva na ispitima znanja i dopušta drugima da prepisuju, neovlašteno snima, fotografira i/ili objavljuje snimke i fotografije nastave, učenika, profesora, ispita znanja ili da uživa i donosi cigarete, alkohol ili druga sredstva ovisnosti u školsku zgradu ili školsko okruženje.

Donošenje Pravilnika ili Kriterija za ocjenjivanje vladanja učenika važan je i zahtjevan posao svake škole. Obično se Pravilnici ili Kriteriji donose na nivou Kantona ili na nivou Entiteta. Tako da svako školsko područje može da ima svoj pravilnik o praćenju i ocjenjivanju vladanja učenika, ali koji mora biti u saglasju sa Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju. Gore navedena pojašnjenja za ocjenjivanje „uzorno“, „dobro“ i „loše“ vladanje učenika su iscrpna i opširna i to je vrlo važno da se posebno obrati pažnja na pojašnjenja svakog mogućeg oblika ponašanja učenika. Jer ukoliko se napravi neki prekršaj, a da to ponašanje ne možemo potkrijepiti Pravilnikom ili Kriterijumom, onda nam isti nisu dobri i potrebno ih je doraditi, odnosno potrebno je uraditi dopunu Pravilnika ili Kriterijuma.

Elementi i mjerila za vrednovanje vladanja učenika

Sukladno Pravilniku o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi, vrednovanje vladanja učenika obuhvaća sustavno prikupljanje podataka o ponašanju učenika i postignutim kompetencijama prema unaprijed definiranim prihvaćenim načinima, postupcima i elementima, a sastavnice su:

1. *praćanje*, tj. sustavno uočavanje i bilježenje zapažanja o ponašanju učenika prema prethodno utvrđenim elementima od strane razrednika, učitelja, stručnih suradnika,
2. *provjeravanje*, tj. procjenu napretka u ponašanju učenika i postignute razine kompetencija na temelju praćenja, na sjednicama Razrednih vijeća, školskih povjerenstava te individualnim razgovorima s roditeljima i učenicima,
3. *ocjenjivanje*, tj. pridavanja opisne vrijednosti „uzorno“, „dobro“, „loše“ rezultatima praćenja učenikova ponašanja prema sastavnicama ocjenjivanja vladanja.

Nositelji procesa procjene vladanja učenika škole su učitelji, stručne suradnice i direktor. Iako direktor i stručne suradnice ne sudjeluju u redovitom nastavnom procesu kontinuirano tijekom godine, opažaju ponašanja učenika u različitim odgojno - obrazovnim situacijama za vrijeme njegovog boravka u školi. Aktivnosti u procesu vrednovanja provode se transparentno, kontinuirano, poštujući učenikovu osobnost i dajući svakom učeniku jednaku priliku. Načine, postupke i elemente vrednovanja učenika s teškoćama, koji savladavaju primjereni odgojno - obrazovni program, učitelji, stručne suradnice i direktor dužni su primjeriti teškoći i osobnosti

učenika. Pri vrednovanju treba u obzir uzeti kognitivna, emocionalna i socijalna stanja učenika. Na početku nastavne godine (na satu razrednika i na roditeljskom sastanku) razrednici upoznaju javno sve učenike i roditelje s elementima i mjerilima ocjenjivanja vladanja učenika

Razrednik ima obavezu:

1. na početku nastavne godine (na 1. satu razrednika, tj. na 1. roditeljskom sastanku) upoznati javno sve učenike i roditelje s elementima i mjerilima ocjenjivanja vladanja učenika
2. na kraju nastavne godine (na zadnjem satu razrednika na kraju nastavne godine) javno zaključiti i priopćiti, te obrazložiti ocjenu vladanja svakom učeniku, a u odgovarajuću rubriku Dnevnika rada za sat razrednika upisati „javno zaključivanje i priopćavanje ocjena vladanja učenika"
3. redovito informirati roditelje o vladanju učenika, dogovarati i poduzimati mjere za unaprjeđivanje vladanja učenika, te voditi brigu o tome da roditelj pravovremeno dobije informaciju koju će i zbog čega ocjenu vladanja imati njegovo dijete na kraju nastavne godine.

Roditelji su dužni redovito se informirati o vladanju svog djeteta kod razrednika (najmanje četiri puta godišnje, dva puta po obrazovnom razdoblju odnosno prema možebitnom češćem dogovoru s razrednikom) te zajedno s razrednikom raditi na unapređenju ponašanja učenika, ukoliko je to potrebno. Također, redovito će s razrednikom razmjenjivati relevantne informacije vezane uz učenikovo ponašanje te u slučaju nedoumica ili upita vezanih uz vladanje učenika iste nastojati ponajprije razmotriti s razrednikom. Sukladno članku 76. stavak 7. roditelj ili učenik koji nije zadovoljan ocjenom iz vladanja može u roku od dva dana podnijeti zahtjev Nastavničkom vijeću radi preispitivanja ocjene. Odluka o ocjeni iz vladanja Nastavničkog vijeća je konačna.

Učenici imaju pravo znati elemente i mjerila ocjenjivanja vladanja, pojašnjena im u skladu s njihovim rječnikom i razinom poimanja. Dužni su pridržavati se svih pravila koja se odnose na načine i postupke vrednovanja te na pravila ponašanja u školi. Ukoliko se učenik ne pridržava pravila, razrednik, učitelji i stručne suradnice mogu predložiti određenu pedagošku mjeru.

Direktor škole i stručni suradnici dužne su tokom nastavne godine pratiti provođenje odredbi navedenog Pravilnika o praćenju i ocjenjivanja vladanja učenika HR za 2016/2017.godinu..

Razrednici procjenjuju ponašanje učenika po sastavnicama pojedinog područja i na kraju daju svoj konačan prijedlog ocjene iz vladanja i iznose ga Razrednom vijeću na kraju nastavne godine. Razredno vijeće razmatra zajedno ponašanje svakog učenika i donosi konačnu ocjenu vladanja. Važno je mišljenje svakog člana Razrednog vijeća. Moguća su odstupanja ukoliko su ona opravdana (određene teškoće učenika, redovni program uz individualizirani pristup i sl.). Razredno vijeće će temeljito vrednovati ponašanje učenika tokom školske godine pri donošenju ocjene vladanja na kraju nastavne godine. Pri tome će Razrednom vijeću pomoći zabilješke u e-dnevniku ili zabilješke u posebnoj razrednoj bilježnici. Završnoj sjednici Razrednog vijeća prisustvuju ravnateljica i stručne suradnice. U obzir će se, dakle, uzimati ponašanje učenika u svim oblicima odgojno - obrazovnog rada u školi i tokom svih vannastavnih/vaučioničkih aktivnosti, za vrijeme ručka, kretanja hodnicima i drugim prostorijama u kojima se odvija bilo koji oblik odgojnoobrazovnog rada, a nisu nužno dio školske zgrade.

Vladanje učenika i uključenosti u rad vannastavnih aktivnosti je povezano tako što učenici kroz rad i angažiranost u vannastavnim aktivnostima bivaju okupirani radnim zadacima koji ih motiviraju da svoje ponašanje usmjere u one aktivnosti koje ih interesiraju. Rad u vannastavnim aktivnostima motiviše učenike da rade na ličnom razvoju svojih sposobnosti, na kontroli svog ponašanja gdje imaju priliku da svoje vladanje usmjere na rad onoga što im se dopada, odnosno na rad onoga što su odabrali da rade tako što su se uključili u rad vannastavnih aktivnosti. Nastavnici putem vannastavnih aktivnosti učenike mogu da motivišu da promijene neprimjerene oblike ponašanja, ukoliko su prisutni, i da na pozitivnim primjerima iz prakse ili iskustva učenicima prenesu kako bi trebali da orijentiraju svoja ponašanja. Učenici uz pomoć vannastavnih aktivnosti mogu da se nauče kako kontrolisati neprimjereno ponašanje, jer su upoznati sa činjenicom da im nastavnici neće dozvoliti da se uključe u vannastavnu aktivnost ukoliko budu pravili probleme. Zato je jedan od ciljeva vannastavnih aktivnosti to što učenike motiviše da svoje vladanje usmjere prema radu u vannastavnim aktivnostima, kako bi prije svega ispunili svoja očekivanja, interesovanja, kako bi maksimalno ostvarili svoje mogućnosti, sposobnosti i kako bi bili sretni i ispunjeni jer rade ono što vole.

II METODOLOŠKI DIO

1. Predmet istraživanja

Vannastavne aktivnosti su važan segment života i rada u školi. Osnovno su obilježje savremene škole. U vannastavnim aktivnostima moguće je prepoznati sklonosti djeteta, prije nego na nastavnom času. Dijete već svojim opredjeljenjem za određene sadržaje nagovještava nam i nešto o svojim afinitetima, odnosno predstavlja nam svoja interesovanja u nekom segmentu. Mogućnost izbora je korak ka slobodi i izražavanju u skladu s mogućnostima i afinitetima. Hoće li to biti gluma, ples, otkrivanje pojedinosti o prirodi, zaštita prirode, proučavanje običaja, prikupljanje podataka o igrama koje su nekad bile popularne, bavljenje ekologijom, ili možda uživanje u novim pričama i razgovorima o ispričanom, bavljenje sportskim aktivnostima, raznim oblicima volontiranja, manje je važno.

Predmet ovog istraživanja jesu vannastavne aktivnosti kao faktor općeg uspjeha i vladanja učenika u osnovnim i srednjim školama. Vodilja nam je bila percepcija učenika o vannastavnim aktivnostima kao faktoru općeg uspjeha i vladanja učenika u osnovnim i srednjim školama, te razlike i sličnosti u povezanosti vannastavnih aktivnosti sa općim uspjehom i vladanjem učenika u osnovnim i srednjim školama.

2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi percepciju povezanosti vannastavnih aktivnosti i školskog uspjeha i vladanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi.

3. Zadaci istraživanja

Zadaci istraživanja su bili sljedeći:

1. Analizirati relevantnu literaturu za problem istraživanja.
2. Utvrditi u kojim oblastima se realiziraju vannastavne aktivnosti u osnovnim i srednjim školama.
3. Ispitati koje su vannastavne aktivnosti najposjećenije u osnovnoj i srednjoj školi.
4. Ispitati koje su vannastavne aktivnosti najmanje posjećene u osnovnoj i srednjoj školi.
5. Ispitati percepciju nastavnika i pedagoga o povezanosti općeg uspjeha i uključenosti učenika u vannastavne aktivnosti u osnovnoj i srednjoj školi.

6. Utvrditi stavove nastavnika i pedagoga o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika.
7. Ispitati mišljenje učenika o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika.
8. Ispitati na koji način se vrši evidencija i evaluacija vannastavnih aktivnosti u osnovnim i srednjim školama.

4. Istraživačka pitanja

Istraživačka pitanja su glasila:

1. Kojim oblastima pripadaju vannastavne aktivnosti koje se realiziraju?
2. Koje su vannastavne aktivnosti najposjećenije u školi?
3. Koje vannastavne aktivnosti su najmanje posjećene u školi?
4. Percipiraju li nastavnici, pedagozi i učenici povezanost između općeg uspjeha i uključenosti učenika u vannastavne aktivnosti?
5. Percipiraju li nastavnici, pedagozi i učenici povezanost između vladanja i uključenosti učenika u vannastavne aktivnosti?
6. Na koji način se vrši evidencija i evaluacija vannastavnih aktivnosti u osnovnim i srednjim školama?

5. Metode, tehnike i instrumenti prikupljanja podataka

5.1. Metode prikupljanja podataka

U ovom istraživanju za prikupljanje podataka koristila se **deskriptivna metoda** istraživanja. Deskriptivna metoda je skup znanstveno istraživačkih postupaka kojima se opisuju pojave odgoja i obrazovanja, tj. ispituje se njihovo stanje, a time i njihove osobina, a bez obzira na uzroke (Mužić, 1999). Deskriptivna metoda omogućava upoznavanje postojeće situacije. Ona ispunjava čovjekovu želju da upozna kakav je svijet, naprosto da bismo živjeli u njemu, da bismo živjeli u njemu, da bismo vjerovali da ga razumijemo, da bi se prilagodili stvarnosti i obavljali svoje poslove (Good & Scates, 1967). Ova metodom je korištena u svrhu dobivanja kvalitativnih podataka o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika u osnovnim i srednjim školama.

Kao dopunu deskriptivnoj metodi koristili smo i **komparativnu metodu** istraživanja. “Striktno govoreći, komparirati znači ispitivati dva ili više entiteta stavljajući ih jedne pored drugih i tražeći sličnosti i razlike između ili unutar njih. U oblasti obrazovanja, to se odnosi na komparaciju kako između, tako i unutar sistema obrazovanja“ (Spasenović, 2013: 26). Komparativna metoda je nastavak, produženje deskriptivnog procesa. Komparacijom dolazimo do potpunijeg znanja o stanju nekog fenomena (Good & Scates, 1967). Komparativnu metodu smo koristili kako bi uporedili povezanost vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika u osnovnim i srednjim školama i na taj način smo dobili sličnosti i razlike u percepciji odgovora učenika, nastavnika i pedagoga osnovne i srednje škole.

Metodu **analize pedagoške dokumentacije** koristili smo prilikom prikupljanja podataka o oblicima realizacije vannastavnih aktivnosti, ocjenama uspjeha i vladanja učenika uključenih u vannastavne aktivnosti. Pedagošku dokumentaciju koju smo koristili za istraživanje je sljedeća: GPP rada škole, sveska evidencije vannastavnih aktivnosti i dnevnik rada učenika. Pedagoškom dokumentacijom nazivamo skup sačuvanih podataka koju su u vezi sa problemima odgoja. Dokument predstavlja sam izvor istraživačeve spoznaje. Riječ je o dokumentima koje su ranije izradile druge osobe, a istraživač ih proučava i iz njih izvlači zaključke. Ponekad može istraživanje biti usmjereno i na sam dokument. Pri istraživanju koje polazi od pedagoške dokumentacije istraživač treba najprije da upozna aspekte njezine istraživačke primjene te da zna koje vrste dokumenata dolaze u obzir u vezi sa temom koju razrađuje. Između pronalazanja podataka i njihove naučne obrade uvijek stoji rad na izradi bilješki o izvorima. Raspon raznih vrsta dokumenata je vrlo širok. Uglavnom su to pisani dokumenti kao što su zakoni i podzakonski propisi o prosvjeti, dokumenti i spisi odgojno-obrazovnih vlasti, ustanova, isl. literatura o odgoju i obrazovanju, radovi odgajnika, osobna dokumentacija djelatnika odgoja i obrazovanja, itd. (Mužić, 1999).

Metoda **teorijske analize** je postupak naučnog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih misaonih tvorevina (pojmovna, sudova i zaključaka) na njihove jednostavne sastavne dijelove i elemente i izučavanje svakog dijela (i elementa) za sebe i u odnosu na druge dijelove, odnosno cjeline. Ova metoda omogućuje uočavanje, otkrivanje i izučavanje naučne istine. Pomenuta metoda je korištena pri operacionalizaciji varijabli istraživanja. Postoje različite definicije teorijske analize koje su davali razni filozofi i znanstvenici, pa je tako analiza (Zaječaranović 1977): 1) postupak mišljenja u kretanju od posebnog ka općem; 2) postupak izvođenja teorema iz aksioma po utvrđenim pravilima; 3) proces redukcije nejednakog na sve veću jednakost; 4) napredovanje od složenog ka

jednostavnome; 5) proces raščlanjivanja pojmova; 6) rastavljanje složenoga, odnosno neke cjeline na svoje elementarne dijelove.

Najprikladnijim nam se nameće određenje teorijske analize kao misaonog teorijskog i praktičnog rastavljanja svakog složenog predmeta, spoznaje na njegove činitelje ili sastavne dijelove, momente i aspekte, rastavljanja općeg na posebne momente, te rastavljanje cjeline na dijelove (Kukić, Demirović, 2003).

5.2. Tehnike prikupljanja podataka

Tehnike koje su se koristile u ovom istraživanju su anketiranje, intervjuiranje i rad na pedagoškoj dokumentaciji.

Anketiranje je postupak u kojem anketirani pismeno odgovaraju na pitanja koja se odnose na činjenice koje su im poznate ili na pitanja u vezi sa njihovim osobnim mišljenjem (Mužić, 1999).

Intervjuiranje je veoma važan dio većine vrsta socijalnih istraživanja. Ono je osobito često u „akcijskim istraživanjima“ i u istraživanjima koja se tiču „procjene programa“. Takva vrsta istraživanja zanima stručnjake iz područja zdravstva, prosvjete i socijalnih službi. Oni žele procijeniti djelotvornost svoga rada i sustavno istražiti kako se on može poboljšati (Breakwell, 2001).

5.3. Instrumenti prikupljanja podataka

Instrumente koje smo koristili za ovo istraživanje su anketni upitnik (anketni listić), protokol intervjuja i ček lista.

Anketni upitnik je mjerni instrument sastavljen od stavki ili pitanja koja se ispitaniku prezentiraju odštampana na papiru ili nekom drugom pogodnom mediju (Fajgelj, 2007). Upitnik je u pedagoškom istraživanju postupak kojim se ispitanicima postavljaju pitanja u vezi sa činjenicama od naučnog interesa za pedagogiju a koje su poznate ispitanicima, ili pitanja u vezi sa mišljenjem ispitanika. Ispitanici na njih odgovaraju pismeno, te je pismeni odgovor bitna karakteristika upitnika. Upitnik u pedagoškom istraživanju ima veoma veliku važnost. U mnogim se slučajevima jedino upitnikom može doći do traženih podataka. On je veoma ekonomičan jer je moguće istovremeno istraživanjem obuhvatiti veći broj osoba. Predmet upitnika su najčešće stavovi, mišljenja, sudovi i interesovanja ispitanika (Mužić, 1999). Za upitnik sam se opredjelila jer omogućava podataka koji su relevantni za predmet istraživanja i

zbog njegove pogodnosti za proučavanje pojava koje su spolja teže vidljive kao što su uvjerenja, stavovi itd..

Za ovo istraživanje kreirali smo anketne upitnike za učenike i anketne upitnike za voditelje sekcija. Anketni upitnik za učenike se sastojao od 18 pitanja (za 13 pitanja je korištena Likertova skala, s tim da im nije bio ponuđen srednji stupanj „Niti se slažem, niti se ne slažem“ iz razloga kako bi se dobili vjerodostojniji rezultati odgovora, odnosno smatrali smo da imaju manjak objektivnosti. Preostala pitanja za učenike su se odnosila na opće podatke o uspjehu i vladanju učenika, uključenosti u neku od ponuđenih vannastavnih aktivnosti u školi, o razlozima uključivanja u vannastavne aktivnosti, o prednostima rada u vannastavnim aktivnostima i posljednje pitanje se odnosilo na promišljanja učenika o načinu realizacije vannastavnih aktivnosti iz uloge voditelja vannastavne aktivnosti).

Anketni upitnik za voditelje sekcija se sastojao od 17 pitanja (na početku upitnika, voditelji sekcija su imali priliku da upišu opće podatke o sebi (godine staža i vannastavnu aktivnost koju vode). U nastavku upitnika prva dva pitanja su se odnosila na izbor kriterija prilikom odabira učenika za uključivanje u vannastavne aktivnosti i na realizaciju dodatnih vannastavnih aktivnosti u školama, za sljedećih 13 pitanja je korištena Likertova skala sa pet stupnjeva odgovora, te su posljednja dva pitanja su bila otvorenog tipa gdje su mogli da iznijesu svoje mišljenje o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa školskim uspjehom i vladanjem učenika).

Protokol intervjua je tehnika prikupljanja podataka. To je unaprijed pripremljeni razgovor o različitim pedagoškim problemima između onoga koji vodi i usmjerava razgovor i onoga koji odgovara na postavljena pitanja. Predstavlja najhumaniji pristup u istraživanju jer se od samog ispitanika dobijaju podaci usmenim putem. Ova tehnika daje mogućnost psihološke pripreme ispitanika, stvaranje ugodnog ambijenta u kojem se intervju izvodi. Intervju treba unaprijed dobro pripremiti. O intervjuu se vodi protokol (ručno ili magnetofonskim snimanjem). Završna faza intervjuiranja je analiza i interpretacija dobivenih podataka i donošenje zaključaka i prijedloga mjera za rješavanje uočenih problema i teškoća (Mužić, 1999). Protokol intervjua će poslužiti da se dobiju podaci od strane pedagoga o samoj povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika u njihovoj školi. Naš protokol za vođenje intervjua se sastojao od sedam pitanja. Pitanja su se bazirala na trenutnoj situaciji rada vannastavnih aktivnosti u školi, o kriteriju uključivanja učenika u vannastavne aktivnosti, o načinu na koji je uključenost učenika u vannastavne aktivnosti povezana sa školskim uspjehom i vladanjem, o preporukama voditeljima vannastavnih aktivnosti kako bi

pomogli učenicima da poboljšaju svoja školska postignuća i pitanje o načinu evidencije rada učenika u vannastavnim aktivnostima.

Ček lista omogućava da na jednostavan i pregledan način postavimo i predstavimo podatke/rezultate koje dobivamo u istraživanju. Napravili smo tabelarni prikaz povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika u osnovnim i srednjim školama. Na taj način smo mogli jednostavnije da uvidimo sličnosti i razlike povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika u osnovnoj i srednjoj školi.

6. Postupci obrade podataka

U ovom istraživanju za obradu podataka upotrijebili smo **kvalitativnu i kvantitativnu analizu podataka**.

Kvalitativna analiza podataka predstavlja s jedne strane instrumentarij za prikupljanje podataka koji je tom pristupu adekvatniji, a sa druge strane specifičan tok analize koji obuhvata: redukciju podataka, sređivanje podataka i izvođenje zaključaka (Mužić, 1999). Dobijeni podaci će se reducirati u obliku koji je prikladan za analizu. Reduciranje podataka se sastoji od kodiranja podataka koji se pripremaju za analizu. Prije nego što se krene na kodiranje upitnici se moraju provjeriti i taj postupak se zove uređivanje (Cohen, Manion & Morrison, 2007).

Kvantitativna analiza podataka služi za prikupljanje brojčanih podataka, u cilju objašnjenja, istraživanja veza između varijabli, uspostavljanja uzročno posledičnih veza između posmatranih pojava (Mužić, 1999).

7. Uzorak istraživanja

Odabir uzorka vršio se uz pomoć namjernog/ciljanog/ekspertnog tipa odabira ispitanika. **Ekspertni (namjerni) uzorak** čine one jedinice koje stručnjaci smatraju "najtipičnijima" za populaciju koja se istražuje. Proučavajući određenu statističku populaciju čije osobine poznajemo, možemo odabrati uzorak onih jedinica koje su ponašanjem mišljenju tipične za istraživanje datog problema, odnosno one jedinice za koje smatramo da su dovoljno reprezentativne. Istraživanje pomoću ovog uzorka daje najbolje rezultate kada je osnovni skup veoma mali. Njegova glavna primjena je u eksplorativnim istraživanjima, a također se koristi u prognozama ishoda izbora. Kod ekspertnog uzorka ne možemo objektivno ocijeniti veličinu greške, jer se ne zasnivaju na principima vjerovatnoće, već na znanju stručnjaka koji su izvršili izbor jedinica uzorka (Hadživuković, 1975).

Uzorak istraživanja su činili učenici koji pohađaju vannastavne aktivnosti i nastavnici koji realiziraju vannastavne aktivnosti, te pedagozi osnovnih škola OŠ „Mehmedalija Mak Dizdar“ i OŠ „Husein ef. Đozo“ i srednjih škola MSŠ „Enver Pozderović“ i STŠ „Hasib Hadžović“ koje se nalaze na području Bosansko podrinjskog kantona.

U istraživanje su bili uključeni učenici, nastavnici/voditelji vannastavnih aktivnosti, te pedagozi škola. Podaci su predstavljeni u tabeli 1.

Tabela 1. Broj uključenih učenika, nastavnika i pedagoga u istraživanje

OSNOVNA ŠKOLA				SREDNJA ŠKOLA			
	„M. MAK DIZDAR“	„HUSEIN ef.ĐOZO“	Ukupno		MSŠ	STŠ	Ukupno
Učenici	66	62	128	Učenici	36	41	77
Nastavnici	14	10	24	Nastavnici	9	5	14
Pedagozi	1	1	2	Pedagozi	1	1	2
Ukupno			154	Ukupno			93

III ANALIZA REZULTATA I DISKUSIJA

1. Anketni upitnik za učenike osnovnih i srednjih škola

Za ovaj dio istraživanja korišten je anketni upitnik, kojeg je činilo 18 pitanja (na početku upitnika učenici su trebali da upišu opće podatke o uspjehu i vladanju, nakon toga prva četiri pitanja su se odnosila na uključenost učenika u neku od ponuđenih vannastavnih aktivnosti u školi, pitali smo ih da li misle da treba da se realiziraju i neke dodatne vannastavne aktivnosti u njihovoj školi, zatim smo ih pitali koji su razlozi njihovog uključivanja u vannastavne aktivnosti, te potom o prednostima rada u vannastavnim aktivnostima. Za narednih 13 pitanja je korištena Likertova skala, s tim da im nije bio ponuđen srednji stupanj „Niti se slažem, niti se ne slažem“ iz razloga kako bi se dobili vjerodostojniji rezultati odgovora, odnosno smatrali smo da imaju manjak objektivnosti. Posljednje pitanje u upitniku se odnosilo na promišljanja učenika o načinu realizacije vannastavnih aktivnosti iz uloge voditelja vannastavne aktivnosti). Na početku upitnika smo učenike pitali o njihovom općem uspjehu i vladanju. Podaci su predstavljeni u tabeli 2 i tabeli 3.

Tabela 2. Uspjeh i vladanje učenika osnovne škole

OSNOVNA ŠKOLA					
Uspjeh	„M.MAK DIZDAR“	„H. Ef. ĐOZO“	Vladanje	„M.MAK DIZDAR“	„H. Ef. ĐOZO“
Odličan	23	33	Primjerno	66	54
Vrlodobar	24	16	Vrlodobro	2	5
Dobar	20	11	Dobro	0	1
Dovoljan	1	0	Zadovoljava	0	0
Nedovoljan	0	0	Loše	0	0
Ukupno	68	60	ukupno	68	60

Od ukupno 128 anketiranih učenika, osnovne škole, njih 56 ima odličan uspjeh, 40 učenika ima vrlodobar uspjeh, 31 učenik ima dobar uspjeh, jedan učenik ima dovoljan uspjeh, dok niti jedan učenik koji je anketiran nije imao nedovoljan uspjeh. Kada je upitanju vladanje anketiranih učenika, 120 učenika ima primjerno vladanje, sedam učenika ima vrlodobro vladanje, jedan učenik ima dobro vladanje i niti jedan anketiran učenik nema vladanje koje zadovoljava ili loše vladanje.

Tabela 3. Uspjeh i vladanje učenika srednje škole

SREDNJA ŠKOLA					
Uspjeh	MŠŠ „Enver Pozderović“	STŠ „Hasib Hadžović“	Vladanje	MŠŠ „Enver Pozderović“	STŠ „Hasib Hadžović“
Odličan	18	15	Primjerno	30	37
Vrlodobar	14	15	Vrlodobro	1	3
Dobar	2	11	Dobro	1	1
Dovoljan	2	0	Zadovoljava	3	0
Nedovoljan	0	0	Loše	1	0
ukupno	36	41	ukupno	36	41

Od ukupno 77 anketiranih učenika, srednje škole, njih 33 ima odličan uspjeh, 29 učenika ima vrlodobar uspjeh, 13 učenika ima dobar uspjeh, dva učenika imaju dovoljan uspjeh, dok niti jedan učenik koji je anketiran nije imao nedovoljan uspjeh. Kada je upitanju vladanje anketiranih učenika, 67 učenika ima primjerno vladanje, četiri učenika imaju vrlodobro vladanje, dva učenika imaju dobro vladanje, tri učenika imaju vladanje koje zadovoljava i jedan anketiran učenik ima loše vladanje.

Naredno pitanje je u vezi sa općim podacima anketiranih učenika, a odnosilo se na to da li su uključeni u neku vannastavnu aktivnost. Ovim pitanjem smo željeli ispitati koji je broj anketiranih učenika uključeno u neku vannastavnu aktivnost, ali i to da li se samo odlični učenici, koji imaju primjerno vladnje, uključuju u neku vannastavnu aktivnost ili se uključuju i svi drugi učenici koji nemaju odličan uspjeh i primjerno vladanje. Podaci o uključenosti učenika u vannastavne aktivnosti su predstavljeni u tabeli 4, ali je u tabeli 4a i tabeli 4b predstavljeno i to da se u vannastavne aktivnosti ne uključuju samo odlični učenici koji imaju primjerno vladanje.

Tabela 4. Uključenost učenika u vannastavne aktivnosti

OSNOVNA ŠKOLA			SREDNJA ŠKOLA		
Uključenost	DA	NE	Uključenost	DA	NE
„M.MAK D.“	32	36	MŠŠ „ENVER POZDEROVIĆ“	13	23
„H. Ef. ĐOZO“	42	18	STŠ „HASIB HADŽOVIĆ“	12	29
Ukupno	74	54	Ukupno	25	52

Na osnovu dobivenih podataka u osnovnoj školi, gdje je anketirano ukupno 128 učenika, 74 učenika su navela da su uključeni u neku vannastavnu aktivnost a 54 učenika su rekla da nisu uključena niti u jednu vannastavnu aktivnost.

Što se tiče srednje škole od ukupno 77 anketiranih učenika, samo 25 učenika je reklo da je uključeno u neku vannastavnu aktivnost, a preostalih 52 anketirana učenika su istakla da nisu uključena niti u jednu vannastavnu aktivnost.

Tabela 4a. Uspjeh i vladanje uključenih učenika osnovne škole u vannastavne aktivnosti

OSNOVNA ŠKOLA							
Uspjeh	„M.MAK DIZDAR“	„H. Ef. ĐOZO“	Uključenost	Vladanje	„M.MAK DIZDAR“	„H. Ef. ĐOZO“	Uključenost
Odličan	23	33	31	Primjerno	66	54	69
Vrlodobar	24	16	21	Vrlodobro	2	5	4
Dobar	20	11	21	Dobro	0	1	1
Dovoljan	1	0	1	Zadovoljava	0	0	0
Nedovoljan	0	0	0	Loše	0	0	0
Ukupno	68	60	74	Ukupno	68	60	74

Od ukupno 74 učenika koji su uključeni u neku vannastavnu aktivnost, 31 učenik ima odličan uspjeh, 21 učenik ima vrlodobar uspjeh, 21 učenik ima dobar uspjeh i jedan učenik ima dovoljan uspjeh. Kada je upitanju veza vladanja učenika i njihove uključenosti, u osnovnoj školi, od ukupno 74 učenika koji su rekli da su uključeni u neku vannastavnu aktivnost, 69 učenika ima primjerno vladanje, četiri učenika imaju vrlodobro vladanje i jedan učenik ima dobro vladanje. Na osnovu dobivenih podataka vidimo da se u vannastavne aktivnosti u osnovnoj školi ne uključuju samo odlični učenici sa primjernim vladanjem, već i učenici koji nemaju odličan uspjeh i primjerno vladanje.

4b. Uspjeh i vladanje uključenih učenika srednje škole u vannastavne aktivnosti

SREDNJA ŠKOLA							
Uspjeh	MSŠ „Enver P.“	STŠ „Hasib H.“	Uključenost	Vladanje	MSŠ „Enver P.“	STŠ „Hasib H.“	Uključenost
Odličan	18	15	15	Primjerno	30	37	21
Vrlodobar	14	15	6	Vrlodobro	1	3	2
Dobar	2	11	3	Dobro	1	1	1
Dovoljan	2	0	1	Zadovoljava	3	0	1
Nedovoljan	0	0	0	Loše	1	0	0
ukupno	36	41	25	ukupno	36	41	25

Od 25 učenika koji su rekli da su uključeni u neku vannastavnu aktivnost, 15 učenika ima odličan uspjeh, šest učenika ima vrlodobar uspjeh, tri učenika imaju dobar uspjeh i jedan učenik ima dovoljan uspjeh. Kada je upitanju veza vladanja učenika i njihove uključenosti, u srednjoj školi, od ukupno 25 učenika koji su rekli da su uključeni u neku vannastavnu aktivnost, 21 učenika ima primjerno vladanje, dva učenika imaju vrlodobro vladanje i po jedan učenik ima dobro i zadovoljavajuće vladanje. Kada je upitanju uključenost učenika srednje škole u vannastavne aktivnosti možemo vidjeti da se ni ovdje ne uključuju samo učenici koji imaju odličan uspjeh i primjerno vladanje, već i učenici koji to nemaju.

Zanimljiva je činjenica da u osnovnoj školi čak 25 učenika koji imaju odličan uspjeh i primjerno vladanje nisu uključeni ni u jednu vannastavnu aktivnost, dok u srednjoj školi nailazimo na isti podatak gdje od 33 odlična učenika, sa primjernim vladanjem, njih 18 nije uključeno ni u kakvu vannastavnu aktivnost.

Svi anketirani učenici koji su rekli da su uključeni u neku vannastavnu aktivnost, trebali su i da navedu koja je to vannastavna aktivnost. Na taj način smo dobili informaciju o tome koje su to najposjećenije i najmanje posjećene vannastavne aktivnosti. Podaci su predstavljeni u tabeli 5 i 6.

Tabela 5. Najposjećenije vannastavne aktivnosti u školi

SREDNJA ŠKOLA			OSNOVNA ŠKOLA		
Vannastavne aktivnosti	f	Procenat posjećenosti	Vannastavne aktivnosti	F	Procenat posjećenosti
1. Sportska	4	1	1. Sportska	12	8.88
2. Ekološka	3	0.75	2. Horska	10	7.4
3. Dramska	2	0.5	3. Jezička		
4. Literarna	2	0.5	(Engleski jezik)	9	6.66
5. Elektrotehnička	2	0.5	4. Jezička	9	6.66
6. Matematika	2	0.5	(Njemački jezik)		
			5. Dramska	6	4.44
			6. Geografska	4	2.96
			7. Likovna	4	2.96
			8. Matematička	4	2.96
			9. Literarna	3	2.22

Kada je riječ o sličnostima u najposjećenijim oblastima vannastavnih aktivnosti u osnovnoj i srednjoj školi ona postoji u oblasti sporta, gdje je najveći procenat posjećenosti i u osnovnoj i u srednjoj školi. Slične su vannastavne aktivnosti koje učenici posjećuju i u osnovnoj i u srednjoj školi. Također, postoje i razlike u najposjećenijim oblastima vannastavnih aktivnosti u osnovnoj i srednjoj školi. U osnovnoj školi posjećenost kulturno-umjetničkim oblastima je veća u odnosu na posjećenost u srednjoj školi. Pretpostavljamo da je razlog toga što učenici osnovne škole još uvijek se nisu profesionalno orijentisali za razliku od učenika srednje škole, koji su se usmjerili u određena zanimanja, samim tim jer su odabrali određenu srednju školu. Razlika je i u broju navedenih najposjećenijih vannastavnih aktivnosti u školama. U srednjoj školi učenici su se bazirali na šest najposjećenije vannastavne aktivnosti, dok su učenici u osnovnoj školi naveli devet različitih vannastavnih aktivnosti, a koje su odabrane kao najposjećenije.

Tabela 6. Najmanje posjećene oblasti vannastavnih aktivnosti

SREDNJA ŠKOLA			OSNOVNA ŠKOLA		
Vannastavne Aktivnosti	f	Procenat posjećenosti	Vannastavne aktivnosti	F	Procenat posjećenosti
1. Literarno-dramska	1	0.25	1. Ritmička	1	0.74
2. Informatička	1	0.25	2. Recitatorska	1	0.74
3. Civitas	1	0.25	3. Literarna	1	0.74
4. Poduzetnička	1	0.25	4. Informatička	1	0.74
5. Tehničko stvaralaštvo	1	0.25	5. Ručni radovi	1	0.74
6. Likovna	1	0.25	6. Kulturna baština islama	1	0.74
7. Dramsko recitatorska	1	0.25	7. Uvod u Kur'ansko pismo	1	0.74
8. Literarno-novinarska	1	0.25	8. Saobraćajna	1	0.74
9. Marketinška sekcija	1	0.25	9. Nenasilna komunikacija	1	0.74
10. Debatna sekcija	1	0.25	10. Zdrava ishrana	1	0.74
			11. Novinarska	1	0.74

Na osnovu dobivenih podataka može se vidjeti da postoje veće razlike kada je u pitanju najmanja posjećenost vannastavnih aktivnosti u osnovnoj i srednjoj školi. Većina učenika koji su uključeni i u osnovnoj i u srednjoj školi su više uključeni u one vannastavne aktivnosti koje su direktno povezane sa redovnim nastavnim predmetima u školi. Kad je manja zainteresiranost učenika u onim oblastima vannastavnih aktivnosti, koje direktno ne doprinose u postignuću uspjeha nastavnih predmeta. Tu se ubrajaju vannastavne aktivnosti koje pripadaju kategoriji ostalih vannastavnih aktivnosti u kojima učenici mogu slobodno da se izražavaju i da ispoljavaju svoju kreativnost, odnosno da rade ono što najviše vole a da pri tom taj rad ne utiče na njihova školska postignuća. Ovaj rezultat nas upućuje na to da nastavnici i škola treba da potiču kreativnost kod učenika i da ih motiviše da se uključe i u one vannastavne aktivnosti koje direktno ne utiču na njihova školska postignuća.

Naredno pitanje u anketnom upitniku za učenike se odnosilo na to da li učenici smatraju da u njihovoj školi treba da se realiziraju i neke dodatne vannastavne aktivnosti i da navedu koje.

Učenci osnovne škole su naveli sljedeće vannastavne aktivnosti koje bi voljeli da se realizuju u njihovoj školi: „Ritmička za više razrede“; „Ples“; „Folklor“; „Spavanje“; „Robotika (programiranje)“; „Učestvovanje mladih u volontiranju (bolnice, starački dom...)“; „Rukomet“; „Vaterpol“; „Vožnja bicikla“; „Sekcija iz tehnike“; „Preživljavanje, snalaženje u prirodi“; „Više stranih jezika“ i „Škola prijateljstva“.

Učenci osnovne škole su naveli vrlo kreativne i zanimljive vannastavne aktivnosti, koje je moguće realizirati u školi. Navedene vannastavne aktivnosti bi služile učenicima da rade ono što vole i ono što im omogućava da se razvijaju u svojoj punini.

Učenci srednje škole su naveli sljedeće vannastavne aktivnosti koje bi voljeli da se realizuju u njihovoj školi: „Dramska“; „Geografska“; „Fizika“; „Sportske aktivnosti“; „Praksa na terenu“; „Pomoć u učenju“; „Časovi pjevanja“; „Časovi ritmičke sekcije“; „Neke sekcije za moj strah“; „Literarna“ i „Plesna škola“.

Možemo vidjeti da su učenci srednje škole naveli i neke vannastavne aktivnosti koje se već realiziraju u njihovoj školi. Ova činjenica nas upućuje na to da učenci srednje škole nisu upoznati sa svim vannastavnim aktivnostima koje se realiziraju u njihovoj školi.

Naredno pitanje se odnosilo na razloge zbog koji se učenci uključuju u vannastavne aktivnosti. Odgovori učenika su predstavljeni u tabeli 7.

Tabela 7. Razlozi uključivanja učenika u vannastavne aktivnosti

Osnovna škola		Srednja škola	
Razlozi uključivanja	f	Razlozi uključivanja	F
Zanimljivost predmeta	21	Zanimljivost predmeta	5
Preporuka nastavnika	4	Preporuka nastavnika	1
Preporuke roditelja	1	Preporuke roditelja	1
Izvrsnog voditelja	2	Izvrsnog voditelja	0
I moji prijatelji su uključeni	9	I moji prijatelji su uključeni	8
Sticanja dodatnog znanja	2	Sticanja dodatnog znanja	0
Pomaže mi u postizanju boljeg školskog uspjeha	25	Pomaže mi u postizanju boljeg školskog uspjeha	8
Pomaže mi u školskom vladanju	10	Pomaže mi u školskom vladanju	2
UKUPNO	74	UKUPNO	25

Na osnovu dobivenih podataka u osnovnoj školi možemo vidjeti da najveći broj odgovora anketiranih učenika i to ukupno njih 25 kaže da je razlog zbog kojeg se uključuju u neku vannastavnu aktivnost taj što im pomaže u postizanju boljeg školskog uspjeha. Također, jedan

od razloga koji je najčešće biran od strane anketiranih učenika i to ukupno 21 odgovor, odnosi se na zanimljivost pojedinog predmeta. Možemo primjetiti da su učenici u osnovnoj školi zadovoljni ponuđenim vannastavnim sadržajem i zanimljivošću pojedinog predmeta, te da smatraju da im uključivanje u neku vannastavnu aktivnost pomaže pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha.

Ono što je zanimljivo je to što je vrlo mali broj učenika istakao da su njihovi razlozi uključivanja u vannastavne aktivnosti, razlozi koji se odnose na preporuke od strane nastavnika i roditelja, izvrsnog voditelja, te sticanja dodatnog znanja. Ove činjenice nam govore da bi se u budućnosti trebala posvetiti pažnja istraživanju o tome koliko se nastavnici trude da motivišu učenike da se uključe u rad vannastavnih aktivnosti, o tome koliko su usmjereni na sticanje dodatnih sadržaja koji će biti od koristi učenicima.

Na osnovu dobivenih podataka u srednjoj školi možemo vidjeti najveći broj odgovora učenika i to ukupno po osam učenika kaže da je razlog zbog kojeg se uključuju u neku vannastavnu aktivnost taj što im pomaže u postizanju boljeg školskog uspjeha i zbog toga što se i njihovi prijatelji uključeni u neku vannastavnu aktivnost. Također, jedan od razloga koji je najviše biran od strane anketiranih učenika i to ukupno pet odgovora, odnosi se na zanimljivost pojedinog predmeta. Možemo primjetiti da su učenici u srednjoj školi zadovoljni sadržajem i zanimljivošću pojedinog predmeta, te da smatraju da im uključivanje u neku vannastavnu aktivnost pomaže pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha, ali i to da im pomažu prijatelji koji su uključeni u neku vannastavnu aktivnost, da se i oni uključe.

Ono što je zanimljivo je to što je vrlo mali broj učenika istakao da su njihovi razlozi uključivanja u vannastavne aktivnosti, razlozi koji se odnose na preporuke od strane nastavnika i roditelja, a da niti jedan učenik nije naveo razlog zbog izvrsnog voditelja i sticanja dodatnog znanja. Ove činjenice nam govore da bi se u budućnosti trebala posvetiti pažnja istraživanju o tome koliko se nastavnici trude da kroz svoj rad motivišu učenike da se uključe u vannastavne aktivnosti gdje bi pri tom stekli dodatna znanja.

Dakle, na osnovu odgovora učenika imamo činjenicu da učenici i osnovne i srednje škole ističu da se u vannastavne aktivnosti ne uključuju zbog izvrsnog rada nastavnika i njihove motivacije ili preporuke, te da ističu da se ne uključuju u neku vannastavnu aktivnost zbog sticanja dodatnog znanja iz pojedinih predmeta.

Naredno pitanje u anketnom upitniku se odnosilo na prednosti rada u vannastavnim aktivnostima. Odgovori učenika su predstavljeni u tabeli 8.

Tabela 8. Prednosti rada u vannastavnim aktivnostima

Osnovna škola		Srednja škola	
Prednosti rada	f	Prednosti rada	f
Timski rad i rad u paru	86	Timski rad i rad u paru	55
Druženje s prijateljima	77	Druženje s prijateljima	46
Putovanja i nagrada na takmičenjima	33	Putovanja i nagrada na takmičenjima	13
Znanje koje mi pomaže u boljem školskom uspjehu	52	Znanje koje mi pomaže u boljem školskom uspjehu	22
Navike i ponašanja koja mi pomažu u boljem školskom vladanju	20	Navike i ponašanja koja mi pomažu u boljem školskom vladanju	5
Kretivan, zanimljiv i susretljiv nastavnik	22	Kretivan, zanimljiv i susretljiv nastavnik	10
Rad kroz projekte i radionice	28	Rad kroz projekte i radionice	16
Rad izvan škole, izleti i stručne ekskurzije	25	Rad izvan škole, izleti i stručne ekskurzije	9
Kreativan rad s novim materijalima	24	Kreativan rad s novim materijalima	17
Dobra komunikacija s nastavnikom i mogućnost dogovaranja	40	Dobra komunikacija s nastavnikom i mogućnost dogovaranja	15

Najveći broj odgovora učenika osnovne škole i to 86 učenika je istaklo da je prednost rada u vannastavnim aktivnostima timski rad i rad u paru. Sljedeća najveća prednost koju su 77 učenika naveli, odnosi se na druženje s prijateljima i 52 učenika je navelo kao prednost znanje koje im pomaže u boljem školskom uspjehu. Najmanji broj odgovora i to ukupno 20 odgovora, učenici su dali za navike i ponašanja koja im pomažu u boljem školskom vladanju, 22 odgovora su se odnosila na kreativan, zanimljiv i susretljiv nastavnik, 24 odgovora se odnosi na kreativan rad s novim materijalima, 25 odgovora se odnosi na rad izvan škole, izleti i stručne ekskurzije i 28 odgovora se odnosi na rad kroz projekte i radionice. Ovi podaci sa najmanjim brojem odgovora učenika nam govore da nastavnici nisu kreativni u radu, da ne koriste kreativne materijale u radu, da učenicima ne organizuju izlete ili rad van škole kako bi ih zainteresovali za rad i da pri radu ne koriste različite metode organizovanja rada u vannastavnim aktivnostima. Također, važna je činjenica da su učenici kao najmanju prednost rada u vannastavnim

aktivnostima naveli to da im navike i ponašanja pri radu u vannastavnim aktivnostima ne pomažu pri ostvarivanju boljeg školskog vladanja.

Najveći broj odgovora učenika srednje škole i to 55 učenika je istaklo da je prednost rada u vannastavnim aktivnostima timski rad i rad u paru, sljedeća prednost koju su 46 učenika naveli, odnosi se na druženje s prijateljima i 22 učenika je navelo kao prednost znanje koje im pomaže u boljem školskom uspjehu. Najmanji broj odgovora i to ukupno pet odgovora, učenici su dali za navike i ponašanja koja im pomažu u boljem školskom vladanju, devet učenika je dalo odgovor koji se odnosi na rad izvan škole, izleti i stručne ekskurzije, deset odgovora su se odnosila na kreativan, zanimljiv i susretljiv nastavnik, 13 odgovora se odnosilo na putovanja i nagrade na takmičenjima, 15 odgovora se odnosilo na dobru komunikaciju s nastavnikom i mogućnost dogovaranja, 16 odgovora se odnosi na rad kroz projekte i radionice i 17 odgovora se odnosi na kreativan rad s novim materijalima. Ovi podaci sa najmanjim brojem odgovora učenika srednje škole su slični kao i kod odgovora učenika osnovne škole, a koji nam prema mišljenju učenika govore da nastavnici nisu kreativni u radu, da ne koriste kreativne materijale u radu, da učenicima ne organizuju izlete ili rad van škole kako bi ih zainteresovali za rad i da pri radu ne koriste različite metode organizovanja rada u vannastavnim aktivnostima. Također, važna je činjenica da se i učenici srednje škole za najmanju prednost rada u vannastavnim aktivnostima opredjeljuju za to da im navike i ponašanja pri radu u vannastavnim aktivnostima ne pomažu pri ostvarivanju boljeg školskog vladanja. Važna je i činjenica da su učenici i osnovne i srednje škole prepoznali jednu od prednosti rada u vannastavnim aktivnostima koja se odnosi na znanje koje pomaže učenicima u boljem školskom uspjehu.

Za sljedeći dio anketnog upitnika je korištena Likertova skala sa ponuđena četiri stupnja odgovora. Peti stupanj, odnosno onaj srednji stupanj, smo izbacili jer smo smatrali da ćemo na taj način smanjiti mogućnost neiskrenosti odgovora kod učenika. Izračunavali smo srednje prosječne vrijednosti odgovora učenika, a podatke smo predstavili u tabeli 9.

Tabela 9. Odgovori učenika o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa školskim uspjehom i vladanjem

RED. BR	TVRDNJE	Aritmetička sredina	
		OŠ	SŠ
1.	Samostalno biram u koju vannastavnu aktivnost ću se uključiti	3,38	3,51
2.	Nastavnici me motivišu i predlažu u koju vannastavne aktivnosti treba da se uključim	2,8	2,79
3.	Dovoljan mi je broj časova koji su predviđeni za rad u vannastavnim aktivnostima	2,9	2,91
4.	Uključenost u vannastavne aktivnosti mi pomaže pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha	3,2	2,97
5.	Uključenost u vannastavne aktivnosti mi pomaže pri ostvarivanju primjernog vladanja	2,84	2,52
6.	Ponuđene vannastavne aktivnosti su mi dovoljne za ostvarivanje max školskog uspjeha	2,86	2,73
7.	Ponuđene vannastavne aktivnosti su mi dovoljne za ostvarivanje primjernog vladanja	2,84	2,6
8.	U sklopu vannastavne aktivnosti odlazio/la sam na takmičenja, smotre.. I to me čini sretnim/ponosnim/zadovoljnim/uspješnim	2,84	2,74
9.	Iako sam uključen/a u vannastavne aktivnosti nisam odlazio/la na takmičenja a volio/la bih	2,45	2,3
10.	Uspjeh na takmičenju u okviru vannastavne aktivnosti mi pomaže pri ostvarivanju općeg školskog uspjeha	2,85	2,69
11.	Uspjeh na takmičenju u okviru vannastavne aktivnosti mi pomaže pri ostvarivanju primjernog vladanja	2,79	2,47
12.	Neuspjeh na takmičenju u okviru vannastavne aktivnosti negativno utiče na moje opće školsko postignuće	1,87	2,01
13.	Neuspjeh na takmičenju u okviru vannastavne aktivnosti negativno utiče na moje primjerno vladanje	1,73	1,81

Na osnovu datih odgovora učenika, možemo vidjeti da za prvu tvrdnju, srednja prosječna vrijednost odgovora učenika osnovne škole iznosi 3.38, a srednje škole 3.51. Srednje prosječne vrijednosti odgovora učenika odgovoraju razini tri ponuđene četverostepene skale („Slažem se“), što nam govori da učenici samostalno biraju u koju vannastavnu aktivnost će se uključiti.

Druga tvrdnja se odnosi na to da nastavnici motivišu i predlažu učenicima u koje vannastavne aktivnosti treba da se uključe. Srednje prosječne vrijednosti odgovora učenika osnovne škole iznosi 2.8, a srednje škole 2.79. Odgovori učenika se nalaze na razini tri, ponuđene četverostepene skale što nam govori da su učenici mišljenja da ih nastavnici motivišu i da im predlažu u koju vannastavnu aktivnost će se uključiti.

Treća tvrdnja se odnosi na to da im je dovoljan broj časova koji je predviđen za rad u vannastavnim aktivnostima. Srednja prosječna vrijednost odgovora učenika osnovne škole iznosi 2.9, a srednje škole 2.91, što je približno razini tri ponuđene četverostepene skale. Ovi podaci nam govore da se učenici slažu sa ponuđenom tvrdnjom, odnosno da im je dovoljan broj ponuđenih nastavnih časova za rad u vannastavnim aktivnostima.

Četvrta tvrdnja se odnosi na to da uključenost u vannastavne aktivnosti pomaže pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha. Srednja prosječna vrijednost odgovora učenika osnovne škole iznosi 3.2, što odgovara razini tri ponuđene četverostepene skale, a za srednju školu iznosi 2.97 što je približno razini tri ponuđene četverostepene skale. Na osnovu odgovora možemo vidjeti da su učenici osnovne i srednje škole istog mišljenja, da im uključenost u vannastavne aktivnosti pomaže pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha.

Peta tvrdnja se odnosi na to da uključenost u vannastavne aktivnosti pomaže pri ostvarivanju primjernog vladanja, rezultati su sljedeći: srednja prosječna vrijednost datih frekvencija u osnovnoj školi iznosi 2,84 što je približno razini tri na četverostepenoj skali, dok u srednjoj školi srednja prosječna vrijednost datih frekvencija iznosi 2,52 što je približno trećoj razini na četverostepenoj skali. Tako da su učenici mišljenja da im uključivanje u vannastavne aktivnosti ne pomaže u ostvarivanju primjernog vladanja.

Šesta i sedma tvrdnja se odnose na to da su ponuđene vannastavne aktivnosti u školama učenicima dovoljne, odnosno da im ne trebaju dodatne vannastavne aktivnosti za ostvarivanje maksimalnog mogućeg školskog uspjeha i primjernog vladanja. Što se tiče šeste tvrdnje srednja prosječna vrijednost odgovora u osnovnoj školi iznosi 2,86 a u srednjoj školi iznosi 2,73 što je približno razini tri ponuđene četverostepene skale. Kada su odgovori za sedmu tvrdnju upitanju

u osnovnoj školi imamo prosječnu vrijednost odgovora 2,84 a u srednjoj školi 2,6, što je također približno razini tri ponuđene četvrto stepene skale. Ovi odgovori nam govore da su učenici mišljenja da su im ponuđene vannastavne aktivnosti dovoljne za ostvarivanje maksimalnog školskog uspjeha i primjernog vladanja.

Naredne tvrdnje se odnose na učešće učenika na takmičenjima, smotrama, izložbama, sajmovima u okviru vannastavnih aktivnosti, te ostvarenom uspjehu ili neuspjehu u okviru njih. Ono što možemo primjetiti kod tvrdnje osam, devet, deset i jedanaest je to da srednje prosječne vrijednosti odgovora učenika osnovne i srednje škole, što se tiče učešća, odlaska i uspjeha na takmičenjima, smotrama ili izložbama, iznose približno razini tri ponuđene četverostepene skale, što nam govori da učenici smatraju da im učešće i uspjeh na takmičenjima, smotrama ili izložbama utiče na školski uspjeh i vladanje.

Kada su upitanju posljednje dvije tvrdnje, koje se odnose na to da neuspjeh na takmičenjima, smotrama ili izložbama negativno utiču na uspjeh i vladanje učenika, srednje prosječne vrijednosti odgovora učenika osnovne i srednje škole iznosi približno razini broj dva, što odgovara razini dva četverostepene skale, odnosno da se učenici ne slažu sa datom tvrdnjom.

Posljednje pitanje u anketnom upitniku je bilo otvorenog oblika, gdje su učenici mogli da se zamisle u ulozi nastavnika koji vodi vannastavnu aktivnost i da objasne kako bi to izgledalo, da li bi nešto promijenili ili na koji način bi oni realizirali neku vannastavnu aktivnost.

Neki od odgovora učenika osnovne škole su bili sljedeći:

- „Voljela bih da vodim horsku sekciju. Učila bih svoje učenike pjevanju, išli bi na razna takmičenja.“;
- „Pokušala bih je učiniti što zanimljivijom i primjenjivala bih taktike koje bih sama smislila i taktike koje sada koriste moji nastavnici. Realizovala bih ih uz pomoć kolega, učenika, isl.“;
- „Da sam ja nastavnik, vodila bih sekciju koja bi bila veoma zabavna i interesantna i na koju bi djeca rado dolazila. Na toj sekciji bi bilo zabavno, zanimljivo ali i veoma poučno za djecu.“;
- „Ne bih ništa mijenjao, ostavio bih sve onako kako i rade moji nastavnici.“;

- „Da sam ja nastavnik, vodio bih sekciju u kojoj djeca mogu da ispolje svoju kreativnost i svoj interes.“;
- „Uglavnom bih isticala timski rad, kreativni rad. Sticalo bih se dodatno znanje i pomogla bih u sticanju boljeg uspjeha učenika.“;
- „Vodila bih sekciju u kojoj bi mladi išli van škole da volontiraju i uče nove stvari. Promijenila bih pogled mladih i starijih na mentalno zdravlje i u sekciju bi bili uključeni razgovori (dobrovoljno) sa psihologom.“;
- „Da sam ja nastavnik ne bi mijenjala ništa, možda bih samo uvela više putovanja, nastupa u drugim gradovima. Tako bi se mnogi učenici oslobodili treme i upoznali bismo nove gradove i ljude.“;
- „Da sam ja nastavnik većinu vremena na sekciji bi provodili igrajući se.“;
- „Bilo bih više vannastavnih aktivnosti i više bi se poštovali.“

Neki od odgovora učenika srednje škole su bili sljedeći:

- „Ne bih ništa mijenjao, nastavnik to najbolje radi jer mu je to posao.“;
- „Realizovao bih je tako da učenici što više koriste svoje ideje.“;
- „Učestvovalo bi više učenika i program po kojem bi vodio sekciju bi bio vrlo zanimljiviji. Potrudio bi se da nagrade budu što veće kako bih zadovoljio i motivisao učenike da učestvuju.“;
- „Sekcija bi bila na boljem nivou. Ako bih vodila sportsku sekciju organizovala bih je u sali kako bi postigli što bolji rezultat za našu školu.“;
- „Informatičku sekciju bih volio voditi. Uglavnom bi se pripremali za razna takmičenja, ali bih uključio i popravku računara.“;
- „Pa učinila bih nešto što bi promijenilo današnju generaciju. Više bih se trudila da učenici nauče nešto više od opšeg znanja. Bila bi više sekcija za sport ili nešto oko nastave za učenike koji nemaju praksu da idu na tu praksu.“;
- „Dramska sekcija kakva je sad kod našeg profesora je odlična, ali jedino što bih promijenila jeste saradnja sa učenicima. Pojedini učenici dođu samo radi zabave, a ne zbog rada. Treba naći vremena za rad ali isto tako i za odmor. Profesor treba da bude strožiji prema članovima sekcije jer jedino tako se mogu uozbiljiti i krenuti punom snagom na rad.“;

- „Svaki član sekcije imao bi istu težinu zadatka koji bi se trebao raditi, svi bi zajedno išli na takmičenja.“;
- „Realizovao bih je tako što bih sakupljao naovčana sredstva i na taj način organizovao bolju vannastavnu aktivnost. Ostalo ništa ne bih mijenjao.“;
- „Bilo bi više časova vannastavnih aktivnosti. Odabrala bih učenike koji će istinski vrijedno raditi na nečemu. Organizovala bih druženja svih članova sekcije, te zajedničke posjete mjestima koja se vežu za našu struku, odnosno teme koje obrađujemo.“

Na osnovu odgovora učenika osnovne i srednje škole možemo vidjeti da su učenici vrlo kreativni i da imaju ideje kako da organizuju rad u vannastavnim aktivnostima. Važno je da znaju prepoznati ključne dijelove koji su potrebni da bi se realizirala neka vannastavna aktivnost i da iznad svega izdižu svoju kreativnost, interes i sposobnost. Ukoliko bi im se dala prilika učenici bi mogli da se više potrudu i da rade ono što vole i na način na koji bi oni rado radili.

1.1.Rezime anketnog upitnika učenika

Provedbom anketnog upitnika za učenike osnovnih i srednjih škola po pitanju njihova mišljenja o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa općim školskim uspjehom i vladanjem učenika, mogli smo vidjeti da su učenici mišljenja kako vannastavne aktivnosti utiču na uspjeh i vladanje učenika. Dobili smo podatak da se u vannastavne aktivnosti ne uključuju samo oni učenici koji imaju primjerno vladanje i odličan uspjeh, već i oni učenici koji imaju lošiji uspjeh i vladanje. Učenici su mišljenja da se u njihovim školama trebaju realizirati i neke dodatne vannastavne aktivnosti koje se do sada nisu realizirale, a njima bi to bilo zanimljivo i privlačno da se uključe u rad.

Kada su upitanju razlozi i prednosti zbog kojih se učenici uključuju u vannastavne aktivnosti, mišljenja su da im timski rad, druženje s prijateljima, kreativan rad, zanimljivost pojedinog predmeta, ali i pomoć pri postizanju što boljeg školskog uspjeha i vladanja od značajne koristi, što pripisuju pozitivnim stranama vannastavnih aktivnosti.

Pozitivna je činjenica što su učenici iznijeli da samostalno biraju u koje vannastavne aktivnosti će se uključiti, ali da je zakazala motivacija od strane nastavnika da motivišu učenike da se uključe u neke druge vannastavne aktivnosti.

Učenici su mišljenja da im je ponuđeni broj časova koji su predviđeni za rad u vannastavnim aktivnostima dovoljan. Također su mišljenja da im uključenost u vannastavne aktivnosti pomaže pri ostvarivanju što boljeg školskog uspjeha i primjernog vladanja, odnosno

ostvarivanja maksimalnog mogućeg školskog uspjeha. Pored toga su mišljenja i da im odlazak na takmičenja, smotre, izložbe, sajmove u okviru vannastavnih aktivnosti pomažu pri istom. Istakli su i da ukoliko dožive neuspjeh u okviru tih takmičenja, smotri, izložbi ili sajmove, to se ne odražava negativno na njihova školska postignuća.

Viđenja koja učenici imaju o tome kako bi oni organizirali i realizirali neku vannastavnu aktivnost su vrlo zanimljiva i govore nam o tome koliko su kreativni i koliko oni sami mogu da pomognu nastavnicima u samoj realizaciji neke vannastavne aktivnosti.

2. Anketni upitnik za nastavnike/voditelje vannastavnih aktivnosti u osnovnim i srednjim školama

Za ovaj dio istraživanja korišten je anketni upitnik, kojeg je činilo 17 pitanja (na početku upitnika nastavnici su pitani za godine staža u školi i koju vannastavnu aktivnost vode. Zatim smo od njih tražili da nam kažu kojim kriterijima se vode prilikom odabira učenika za vannastavnu aktivnost koju vode. Naredno pitanje se odnosilo na realizaciju neke dodatne vannastavne aktivnosti, koje nisu planirane u njihovoj školi, odnosno pitani su da li bi se trebale realizirati neke dodatne vannastavne aktivnosti i ukoliko misle da treba, navodili su koje su to vannastavne aktivnosti. Za sljedećih 13 pitanja je korištena Likertova skala sa pet stupnjeva odgovora, a koja se odnose na percepciju nastavnika o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa općim uspjehom i vladanjem učenika. Posljednja dva pitanja u upitniku su bila otvorenog tipa gdje su nastavnici mogli da iznijesu svoje mišljenje o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa školskim uspjehom i vladanjem učenika).

Na početku upitnika od nastavnika/voditelja sekcija tražili smo da nam navedu koju vannastavnu aktivnost vode. Podaci su predstavljeni u tabeli 10.

Tabela 10. Vannastavne aktivnosti koje ispitanici vode

OSNOVNA ŠKOLA		SREDNJA ŠKOLA	
Vannastavne aktivnosti	f	Vannastavne aktivnosti	F
Recitatorska	4	Mašinska	1
Mali kreativci	1	Sportska	2
Dramska	2	Ekološka	2
Ritmička	3	Literarno-dramska	1
Saobraćajna	1	Tehnička	1
Horska	2	Spelling bee club	1
Geografska	1	Sekcija za borbu protiv ovisnosti	1
Civitas	1	Poduzetnička	2
Sportska	2	Historijska	1
Informatička	1	Dramsko-recitatorska	1
Klub malih čitalaca	2	Matematička	1
Ručni radovi-šareni svijet	1		

Na osnovu dobivenih podataka možemo vidjeti da ispitanici i u osnovnoj i u srednjoj školi vode više različitih vannastavnih aktivnosti. U osnovnim školama, koje su uzorkovane, po dva nastavnika vode recitatorsku sekciju i to po jedan nastavnik u predmetnoj i jedan nastavnik u razrednoj nastavi, slično je i sa ritmičkom. Ostale vannastavne aktivnosti koje vode ispitanici se realiziraju po jedna ili dvije u njihovim školama, u zavisnosti da li se uključuje samo predmeta ili samo razredna nastava ili se kombinuju grupe. Kada su upitanju ispitanici srednje škole, možemo vidjeti da oni realiziraju veliki broj različitih vannastavnih aktivnosti za učenike njihovih škola.

Prvo pitanje iz anketnog upitnika se odnosilo na kriterije kojim se nastavnici/voditelji sekcije rukovode prilikom odabira učenika za uključivanje u rad vannastavnih aktivnosti. Podaci su predstavljeni u tabeli 11.

Tabela 11. Kriteriji kojim se nastavnici rukovode prilikom odabira učenika za uključivanje u vannastavne aktivnosti

OSNOVNA ŠKOLA		SREDNJA ŠKOLA	
Kriteriji odabira učenika	f	Kriteriji odabira učenika	F
Opći uspjeh učenika	0	Opći uspjeh učenika	2
Uspjeh iz Vašeg predmeta	3	Uspjeh iz Vašeg predmeta	3
Nadarenost za oblast kojom se vannastavna aktivnost bavi	22	Nadarenost za oblast kojom se vannastavna aktivnost bavi	10
Uspjeh na takmičenjima iz oblasti kojom se vannastavna aktivnost bavi	0	Uspjeh na takmičenjima iz oblasti kojom se vannastavna aktivnost bavi	4
Interesovanje učenika za vannastavnu aktivnost	16	Interesovanje učenika za vannastavnu aktivnost	13
Vladanje učenika	2	Vladanje učenika	4
Ukupno	43	Ukupno	36

Na osnovu dobivenih odgovora možemo vidjeti da su nastavnici u osnovnoj školi, najveći broj odgovora i to ukupno 22, dali za kriteriji koji odnosi na „Nadarenost za oblast kojom se sekcija/vannastavna aktivnost bavi“. Sljedeći najveći broj odgovora i to ukupno 16, dali su za kriteriji koji se odnosi na „Interesovanja učenika za sekciju/vannastavnu aktivnost“. Samo tri nastavnika su rekla da kao kriteriji koriste uspjeh učenika iz njihovog predmeta i dva nastavnika su navela da prate vladanje učenika pri selekciji učenika.

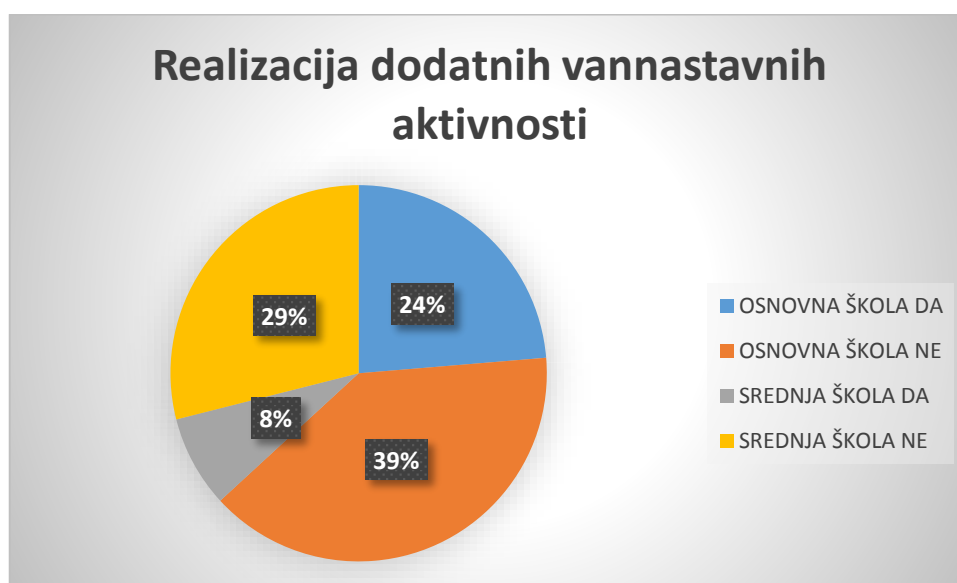
Zanimljiva je činjenica da niti jedan nastavnik nije naveo kao kriterije, kojim se rukovode pri selekciji učenika, opći uspjeh učenika i uspjeh na takmičenjima iz oblasti kojom se vannastavna aktivnost bavi.

Što se tiče srednje škole slični su rezultati. U srednjoj školi nastavnici kao najvažnije kriterije za selekciju učenika u vannastavne aktivnosti biraju nadarenost za oblast kojom se sekcija bavi, te biraju interesovanje učenika za sekciju. Manji broj odgovora nastavnika (voditelja vannastavnih aktivnosti), se odnosi na opći uspjeh učenika i to ukupno dva odgovora, tri odgovora se odnose na uspjeh učenika iz nastavnog predmeta koji nastavnik vodi, i po četiri odgovora nastavnika se odnosi na uspjeh učenika na takmičenjima (konkursima) iz oblasti kojom se sekcija bavi, te na vladanje učenika. Uzimajući mišljenja učenika po pitanju kriterija

uključivanja u neku vannastavnu aktivnost, možemo primjetiti da su i oni istog mišljenja kao i nastavnici, odnosno da im pri uključivanju u neku vannastavnu aktivnost nisu bitni ni opći uspjeh, ni vladanje niti uspjeh na takmičenjima u okviru neke vannastavne aktivnosti. Svakako da te kriterije ne trebamo zanemariti u potpunosti, ali nisu od presudnog značaja.

U drugom pitanju anketnog upitnika, nastavnike smo pitali o potrebi realizacije još neke dodatne vannastavne aktivnosti koje se ne realiziraju u njihovim školama. Podaci su predstavljeni u grafikonu 1.

Grafikon 1. Stavovi nastavnika o potrebi realizacije dodatnih vannastavnih aktivnosti

Možemo da vidimo da 39% nastavnika osnovne škole misli da se u njihovoj školi ne trebaju realizirati dodatne vannastavne aktivnosti. Slična je situacija i u srednjoj školi, gdje je 29% nastavnika mišljenja da im ne trebaju nove vannastavne aktivnosti. 24% nastavnika u osnovnoj školi je mišljenja da se trebaju realizirati nove vannastavne aktivnosti, a samo 8% nastavnika u srednjoj školi smatra da im trebaju nove vannastavne aktivnosti u njihovoj školi.

Nastavnici koji rekli da treba da se realiziraju i neke dodatne aktivnosti, trebali su da navedu koje bi to bile nove vannastavne aktivnosti.

Nastavnici -voditelji vannastavnih aktivnosti osnovne škole su naveli sljedeće vannastavne aktivnosti za koje smatraju da bi bilo dobro da se realizuju u školi: „Izviđači“; „Islamska kaligrafija“; „Učenje arebice“; „Istraživačka sekcija“; „Biznis sekcija“; „Klub čitalaca“; „Kuhinjsko umijeće“; „Čitamo drugima“ i „Streljačka sekcija“.

Nastavnici osnovne škole su naveli kreativne i zanimljive vannastavne aktivnosti koje bi se mogle ili djelomično ili u cjelosti realizirati u školi, ali su naveli i one vannastavne aktivnosti koje već postoje u školi, tako da nisu u potpunosti informisani o postojanosti vannastavnih aktivnosti u njihovoj školi.

Nastavnici - voditelji vannastavnih aktivnosti srednje škole su naveli sljedeće vannastavne aktivnosti za koje smatraju da bi bilo dobro da se realizuju u školi: „Zanatska umjetnost“; „Likovna sekcija“; „Promocija narkomatizma“; „Istraživačka sekcija“; „Sekcija kreativnosti“ i „Pomoć u učenju“.

Nastavnici u srednjoj školi su naveli mali broj dodatnih vannastavnih aktivnosti koje bi se trebale realizirati u njihovoj školi. Razlog tome može biti manjak interesovanja nastavnika da realiziraju neku dodatnu, zanimljivu vannastavnu aktivnost ili možda zbog toga što poznaju potrebe i interese učenika u srednjoj školi, jer oni su se već usmjerili u zanimanja koja ih zanimaju.

Za sljedeći dio anketnog upitnika je korištena Likertova skala. Izračunavali smo srednje prosječne vrijednosti odgovora učenika, a podatke smo predstavili u tabeli 12.

Tabela 12. Odgovori nastavnika o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika

Red. Br.	TVRDNJE	Aritmetička sredina	
		OŠ	SŠ
1.	Svi učenici treba da se uključe u vannastavne aktivnosti	3,9	4
2.	U vannastavne aktivnosti treba da se uključe samo učenici sa odličnim ili vrlo dobrim školskim uspjehom i primjernim vladanjem	1,9	1,7
3.	U vannastavne aktivnosti treba da se uključe samo oni učenici koji imaju interes, bez obzira na uspjeh i vladanje	4	3
4.	U vannastavne aktivnosti treba da se uključe samo oni za koje ja smatram da bi bili dobri u toj vannastavnoj aktivnosti	2	2,5
5.	Učenici treba samostalno da odluče u koje vannastavne aktivnosti će se uključiti	4	4,1
6.	Učenike motivišem i predlažem im u koje vannastavne aktivnosti treba da se uključe	4	4
7.	Učenicima je potrebno više od planiranog vremena u nekoj vannastavnoj aktivnosti	3	4
8.	Uključenost u vannastavne aktivnosti pomaže učenicima pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha	4	4
9.	Uključenost u vannastavne aktivnosti pomaže učenicima pri ostvarivanju primjernog vladanja	3	3,6
10.	Vannastavne aktivnosti učenicima pomažu da svoje navike, ponašanja i mogućnosti usmjere ka boljim školskim postignućima	4	4,1
11.	U sklopu vannastavnih aktivnosti učenici treba da odlaze na takmičenja / smotre /izložbe...	4	5
12.	Uspjeh na takmičenjima/smotrama/izložbama..u okviru neke vannastavne aktivnosti učenicima pomaže pri ostvarivanju općeg uspjeha	4	4
13.	Uspjeh na takmičenjima/smotrama/izložbama..u okviru neke vannastavne aktivnosti učenicima pomaže pri ostvarivanju primjernog školskog vladanja	3	4

Na osnovu prosjeka frekvencija odgovora nastavnika/voditelja vannastavnih aktivnosti, možemo vidjeti da prva tvrdnja koja se odnosi na to da svi učenici treba da se uključe u neku od ponuđenih vannastavnih aktivnosti aritmetička sredina odgovora iznosi za osnovnu školu 3,9 a za srednju 4 što odgovara četvrtoj razini naše petostepene skale. Ovo možemo povezati i sa mišljenjima učenika, jer su i oni istog mišljenja, odnosno da svi učenici treba da se uključe u neku vannastavnu aktivnost.

Druga tvrdnja se odnosi na to da u vannastavne aktivnosti treba da se uključe samo oni učenici koji imaju odličan ili vrlodobar školski uspjeh i primjerno vladanje, aritmetička sredina odgovora za osnovnu školu iznosi 1,9 a za srednju 1,7 što nam govori da stavovi nastavnika na ovu tvrdnju upućuju između razine jedan i dva a koje se odnose na „Uopće se ne slažem“ i „Ne slažem se“.

Treća tvrdnja se odnosi na to da bi se u vannastavne aktivnosti trebali uključiti oni učenici koji imaju interes za tu vannastavnu aktivnosti bez obzira na opći uspjeh ili vladanje. Prosječna vrijednost odgovora na ovu tvrdnju za osnovnu školu iznosi 4 a za srednju 3, gdje možemo primjetiti da se nastavnici (voditelji) u osnovnoj školi „slažu“ sa datom tvrdnjom, jer se njihova prosječna vrijednost nalazi na četvrtoj razini naše šestostepene skale, dok nastavnici (voditelji) u srednjoj školi kažu da nisu sigurni da li su u saglasju sa datom tvrdnjom ili nisu.

Četvrta tvrdnja se odnosi na to da bi se u vannastavne aktivnosti trebali uključiti samo oni učenici za koje nastavnik (voditelj) smatra da su dobri u okviru te neke vannastavne aktivnosti. Prosječna vrijednost odgovora za osnovnu školu iznosi 2 a za srednju školu 2,5 što se nalazi na drugoj razini naše skale, a koja se odnosi na to da se nastavnici „ne slažu“ sa datom tvrdnjom.

Peta tvrdnja se odnosi na to da učenici treba samostalno da odluče u koje vannastavne aktivnosti će se uključiti. Prosječna vrijednost odgovora nastavnika (voditelja) u osnovnoj školi iznosi 4 a u srednjoj školi 4,1 što nam govori da se nastavnici „slažu“ sa datom tvrdnjom. Također su i učenici istog mišljenja, odnosno i oni smatraju da treba samostalno da odaberu neku vannastavnu aktivnost i da se uključe.

Ove činjenice koje smo dobili na osnovu gore datih odgovora nastavnika su važne jer na osnovu datih odgovora možemo da vidimo da svi učenici imaju priliku da se uključe u neku vannastavnu aktivnost i da ih nastavnici neće uskratiti za uključjenje u istu.

Šesta tvrdnja se odnosi na to da nastavnici motivišu i da predlažu učenicima u koje vannastavne aktivnosti treba da se uključe. Prosječna vrijednost odgovora nastavnika osnovne i srednje škole je identična i iznosi 4, što nam govori da se nastavnici sa ovom tvrdnjom „slažu“. Učenici nisu istog mišljenja, odnosno rekli su da ih nastavnici ne motivišu dovoljno i da im ne predlažu u koju vannastavnu aktivnost da se uključe, a što oni smatraju da bi trebali raditi.

Sedma tvrdnja se odnosi na to da je učenicima potrebno više od planiranog vremena za rad u nekoj od vannastavnih aktivnosti (više od 1 ili 2 časa). Prosječna vrijednost odgovora nastavnika osnovne škole iznosi 3, a srednje škole 4 što nam govori da nastavnici osnovne škole nemaju jasan stav po pitanju navedene tvrdnje, jer kažu da je učenicima i potrebno ali i da im nije potrebno više sati od planiranog, dok nastavnici srednje škole smatraju da je učenicima potrebno više od planiranih sati. Učenici su također jednakog mišljenja, odnosno i oni smatraju da im je dovoljan broj ponuđenih časova, koji su predviđeni za rad u vannastavnim aktivnostima.

Osma i deveta tvrdnja se odnosi na to da uključivanje učenika u vannastavne aktivnosti pomaže pri ostvarivanju boljeg općeg uspjeha i primjernog vladanja. Prosječna vrijednost odgovora nastavnika po pitanju pomoći pri boljem općem uspjehu i za osnovnu i za srednju školu iznosi 4 što nam govori da su nastavnici stava da uključivanje u vannastavne aktivnosti pomaže učenicima pri ostvarivanju boljeg općeg uspjeha. Dok s druge strane nastavnici nisu sigurni da li uključivanje u vannastavne aktivnosti pomaže pri ostvarivanju primjernog vladanja, što nam govore prosječne vrijednosti odgovora koja za osnovnu školu iznosi 3, a za srednju školu 3,6. Istog su mišljenja i učenici. Ističu da im uključenost u vannastavnim aktivnostima pomaže pri ostvarivanju općeg uspjeha, ali da nisu sigurni da im pomaže pri postizanju boljeg vladanja.

Deseta tvrdnja se odnosi na to da vannastavne aktivnosti pomažu učenicima da svoje navike, ponašanje i mogućnosti usmjere ka boljim/većim školskim postignućima. Po pitanju ove tvrdnje nastavnici su saglasni sa istom, što možemo vidjeti na osnovu datih prosječnih vrijednosti odgovora nastavnika koja za osnovu školu iznosi 4, a za srednju školu 4,1. Učenici su također iznijeli da su istog mišljenja kao i nastavnici.

Jedanaesta tvrdnja se odnosi na to da učenici u okviru vannastavne aktivnosti treba da odlaze na takmičenja, smotre, izložbe, sajmove, itd..I po pitanju ove tvrdnje nastavnici su saglasni sa

istom, odnosno stava su da učenici treba da odlaze na takmičenja, smotre, izložbe, sajmove, itd. tome nam svjedoče prosječne vrijednosti koja za osnovnu školu iznosi 4 a za srednju školu 5. Posljednje dvije tvrdnje se odnose na to da uspjeh na takmičenjima, smotrama, izložbama, sajmovima, itd. u okviru neke vannastavne aktivnosti učenicima pomaže pri ostvarivanju boljeg općeg uspjeha i primjernog vladanja. Nastavnici (voditelji) i osnovne i srednje škole su stava da uspjeh na takmičenjima, izložbama, sajmovima, itd. pomaže pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha što nam svjedoči prosječna vrijednost odgovora koja za obje škole iznosi 4. Dok nastavnici osnovne škole nisu sigurni da li uspjeh na takmičenjima, izložbama, sajmovima, itd. pomaže pri ostvarivanju primjernog vladanja, njihova prosječna vrijednost odgovora se nalazi na trećoj razini naše skale, a s druge strane nastavnici srednje škole su stava da uspjeh na takmičenjima, izložbama, sajmovima, itd. pomaže pri ostvarivanju primjernog vladanja, njihova prosječna vrijednost odgovora iznosi 4, što odgovara četvrtoj razini naše skale. Učenici su mišljenja da im takmičenja u okviru vannastavnih aktivnosti, pomažu pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha i vladanja.

Na kraju upitnika za nastavnike (voditelje vannastavnih aktivnosti) postavili smo dva pitanja koja se odnose na naše istraživanje, a kojima smo željeli da dobijemo opširnije odgovore od strane nastavnika. Prvo pitanje je glasilo: „**Smatrate li da je uključenost u vannastavne aktivnosti povezana sa općim uspjehom učenika? DA ili NE (odgovor objasniti)**“

Neki od odgovora nastavnika osnovne škole su:

- „Ne smatram. Mislim da se u vannastavne aktivnosti učenici uključuju shodno svojim interesima i sklonostima bez obzira na njihov uspjeh.“;
- „Kroz rad u horskoj sekciji učenik stiče samopouzdanje, osposobi se za bolju komunikaciju, uči se timskom radu a sami tim stiče sigurnost u usmenom radu (izlaganju).“;
- „Opći uspjeh učenika ne utiče na kreativnost u određenoj oblasti.“;
- „Mislim da interes i motivacija za rad utiče svakako na sve oblike aktivnosti kod učenika.“;
- „Ne smatram jer na vannastavne aktivnosti se uključuju jednako kako učenici s odličnim uspjehom, tako i oni sa slabijim uspjehom, praksa je to pokazala. Zavisi od afiniteta, a ne od uspjeha.“;

- „Vannastavne aktivnosti svakako pozitivno utiču na uspjeh učenika. Kroz tu aktivnost on ima više aktivnosti i u tom vremenu mogućnosti da izrazi svoj potencijal, a to sve utiče na njegov uspjeh.“;
- „Učenici u toku sedmice imaju fond sati gdje se realizuje NPiP tako da jedan čas sedmično ne može uticati na uspjeh učenika u većoj mjeri.“;
- „Kroz vannastavne aktivnosti učenik uči da postiže uspjeh, ali i neuspjeh i da je to uredu, uče se odgovornosti, socijalizaciji što povećava njegov angažman i na svim drugim poljima.“.

Neki od odgovora nastavnika srednje škole su:

- „Mislim da je povezano iz pojedinog predmeta (bolji uspjeh), a ne na konačan uspjeh“;
- „Uključenost u vannastavne aktivnosti pozitivno utiče na opći uspjeh učenika.“;
- „Time su učenici motivisani za teoretski dio gradiva, podstičemo ih na rad, odgovornost...“;
- „Radom u vannastavnim aktivnostima učenici stiču dodatna znanja, vještine što poboljšava njihovu motivaciju za radom i povećanje želje za ostvarenjem boljeg uspjeha u učenju i vladanju.“;
- „Ne. Poželjno je da pri odabiru učenika da su učenici koji imaju pozitivne ocjene.“;
- „Da. Uključenost u vannastavne aktivnosti, ostvareni rezultati, međusobno uvažavanje, koordinacija i motivacija pomažu učenicima u izgradnji samopouzdanja da shvate da trebaju i mogu biti bolji.“;
- „Učenici koji su uključeni u vannastavne aktivnosti stvaraju bolju povezanost sa školskim obrazovanjem uopšte i bolji osjećaj pripadnosti školi, što utiče na njihov uspjeh.“;
- „Smatram da uključenost u vannastavne aktivnosti ima uticaj na opći uspjeh učenika u smislu da se kroz te aktivnosti može motivisati da popravi svoj uspjeh u učenju i vladanju. Samovoljnim uključivanjem u vannastavne aktivnosti učenik pokazuje želju i volju za radom, druženje sa vršnjacima, te sticanje novih znanja i iskustava.“.

Drugo pitanje je glasilo: „*Smatrate li da je uključenost u vannastavne aktivnosti povezana sa vladanjem učenika? DA ili NE (odgovor objasniti)*“,

Neki od odgovora nastavnika osnovne škole su:

- „Učenici u vannastavni aktivnostima razvijaju odgovornost prema svom ponašanju tj.vladanju.“;
- „Vannastavne aktivnosti u svakom slučaju mogu samo pozitivno uticati na učenika.“;
- „Može u mnogome pomoći učenicima u vladanju posebno hiperaktivnim učenicima, jer tu dobijaju prostor da ispolje svoje sposobnosti na najbolji način, posebno jer sami biraju tu aktivnost.“;
- „Dijete uči obrazac ponašanja u jednoj opuštenoj aktivnosti što doprinosi ponašanju.“;
- „Vladanje učenika je povezano sa vaspitanjem u porodici, u današnje vrijeme škola, pa tako vannastavne aktivnosti utiču veoma malo na vladanje učenika.“;
- „Učenici će kroz uključenost u vannastavne aktivnosti razvijati samodisciplinu, samostalnost, samoaktivnost...i na taj način će sigurno popraviti svoje vladanje.“;
- „Odgojno-obrazovna ustanova treba uzeti u obzir da svaki nastavni oblik rada utiče na formiranje učenika, odnosno može da utiče na pozitivno vladanje učenika, te njegove vrijednosti i pozitivnih stavova kod polaznika vannastavnih aktivnosti.“;
- „Kroz iskazivanje kreativnosti i razvoj interesa kod djece podstičemo drugarstvo, saradnju koja utiče i na razvoj ponašanja djece.“.

Neki od odgovora nastavnika srednje škole su:

- „Uticaj je jednak kao i na uspjeh.“;
- „Da. Uključenost u vannastavne aktivnosti pomažu učenicima da shvate, da pored prava i obaveza imaju i da svako može i treba biti koristan član svoje zajednice.“;
- „Ne. Poželjno je da to budu učenici sa primjernim vladanjem.“;
- „Da. Učenici uče i stiču druge oblike u okruženju izvan učionice, „zblizavaju“ se sa profesorima i stiču veću slobodu da razgovaraju o problemima i kako da prevaziđu iste.“;
- „Da, pozitivno djeluje na vladanje učenika.“;
- „Kroz rad u vannastavnim aktivnostima učenici stiču vještine, kreativnost, izražajnost, osjećaj za lijepo...što itekako utiče pozitivno na njihovo vladanje.“;
- „Ako je učenik uključen u više sekcija, to mu može pomoći u njegovom vladanju.“;
- „Da. Učenici su zauzeti, rade ono što vole. Nemaju vremena da prave gluposti.“.

Na osnovu datih odgovora nastavnika, možemo vidjeti da veći broj anketiranih nastavnika i osnovne i srednje škole smatraju da uključenost učenika u vanastavne aktivnosti pomažu pri ostvarivanju što boljeg općeg uspjeha i vladanja. Također, možemo vidjeti i da nekolicina anketiranih nastavnika ističe da ta povezanost ne mora nužno da postoji, odnosno da uključenost učenika u vanastavne aktivnosti ne doprinosi boljem školskom uspjehu i vladanju učenika.

2.1.Rezime anketnog upitnika nastavnika/voditelja sekcija

Provedbom anketnog upitnika za nastavnike/voditelje sekcija osnovnih i srednjih škola po pitanju njihove percepcije o povezanosti vanastavnih aktivnosti sa općim školskim uspjehom i vladanjem učenika, mogli smo vidjeti da su mišljenja kako vanastavne aktivnosti utiču na uspjeh i vladanje učenika. Većina nastavnika je mišljenja da se u njihovim školama ne trebaju realizirati neke dodatne vanastavne aktivnosti koje se do sada nisu realizirale, dok nekolicina njih smatra da bi se trebale realizirati i neke nove vanastavne aktivnosti, jer bi to bilo zanimljivo i privlačno da privuku veći broj učenika da se uključe u rad.

Kada su upitanju kriteriji kojim se rukovode prilikom uključivanja učenika u vanastavne aktivnosti na prvo mjesto su stavljali nadarenost učenika, interesovanja učenika, uspjeh iz njihovog predmeta, a tek mali broj je rekao da im je važan opći uspjeh i vladanje učenika, kako bi se uključili u neku vanastavnu aktivnost.

Pozitivna je činjenica što su i nastavnici, kao i učenici iznijeli da treba samostalno da biraju u koje vanastavne aktivnosti će se uključiti. Nastavnici su istakli i da motivišu učenike da se uključe u vanastavne aktivnosti, dok učenici nisu tog mišljenja, već kažu da bi nastavnici trebali više da se potrudu i da ih motivišu za rad.

Nastavnici su mišljenja da je ponuđeni broj časova koji su predviđeni za rad u vanastavnim aktivnostima dovoljan, kao i učenici. Također, nastavnici su i mišljenja da uključenost u vanastavne aktivnosti učenikima pomaže pri ostvarivanju što boljeg školskog uspjeha i primjernog vladanja, odnosno ostvarivanja maksimalnog mogućeg školskog uspjeha. Pored toga su mišljenja i da odlazak učenika na takmičenja, smotre, izložbe, sajmove u okviru vanastavnih aktivnosti pomažu pri istom.

Mišljenja koja su nastavnici na kraju upitnika iznijeli su različita. Neki smatraju da uključenost i rad učenika u vanastavnim aktivnostima upotpunosti doprinosi njihovim maksimalnim

školskim postignućima, bez obzira na njihova interesovanja, sposobnosti, mogućnosti, dok drugi smatraju da bez volje, interesa i sposobnosti učenici ne bi mogli da se uključe u vannastavne aktivnosti i samim tim ne bi mogli doprinijeti svojim školskim postignućima. Svakako da se svaka ambicija, aktivnost, rad i uključenost uvijek isplati, zbog toga sve ponuđene prilike treba iskoristiti na najbolji mogući način.

3. Intervju sa pedagozima osnovne i srednje škole

U istraživanju nam je bilo važno i mišljenje pedagoga kojeg imaju o odnosu i uticaju vannastavnih aktivnosti na školski uspjeh i vladanje učenika. Za taj dio smo koristili protokol intervjua, kojeg je činilo sedam pitanja. Prvo pitanje se odnosilo na općenit položaj vannastavnih aktivnosti danas i kako bi on trebao izgledati u budućnosti. U drugom pitanju smo pedagoge pitali da li misle da bi trebala da se realiziraju i neke dodatne vannastavne aktivnosti u njihovim školama. Potom smo ih pitali kakvog su mišljenja po pitanju kriterija i uslova koji su potrebni da bi se neki učenik uključio u vannastavne aktivnosti. U sljedećem pitanju smo od njih tražili da nam iznesu mišljenje o tome kako je uključenost učenika u vannastavne aktivnosti povezana sa općim uspjehom i vladanjem učenika. U šestom pitanju smo ih pitali za preporuku koju bi preporučili nastavnicima vannastavnih aktivnosti, kako bi učenici mogli da kroz svoj rad u vannastavnim aktivnostima poboljšaju školska postignuća. I posljednje pitanje se odnosilo na način evidencije rada učenika u vannastavnim aktivnostima. Ovim intervjuom su bila ispitana četiri pedagoga i to dva pedagoga iz osnovne i dva pedagoga iz srednje škole.

Prvo pitanje je glasilo: „***Šta mislite kakav je položaj vannastavnih aktivnosti danas i kako bi one trebale izgledati u budućnosti?***“

Pedagozi u osnovnoj školi su rekli da vannastavne aktivnosti imaju izuzetno bitan položaj u odgojno-obrazovnom radu i iste ili slične šanse da takve ostanu u budućnosti, dok pedagozi u srednjoj školi kažu da zbog obimnosti NPiP vannastavne aktivnosti ne mogu da budu podržane u velikom broju te je smanjenja zainteresiranost. U budućnosti bi se trebalo planirati više vannastavnih aktivnosti, ali uz reduciranje obima NPiP.

Drugo pitanje je glasilo: „***Mislite li da bi se u Vašoj školi trebale provoditi i neke druge vannastavne aktivnosti, pored onih koje se trenutno realiziraju ili su planirane vannastavne aktivnosti dovoljne?***“ U ovom pitanju smo od pedagoga tražili da nam navedu u kojim sve oblastima se realiziraju vannastavne aktivnosti u njihovoj školi, te smo tražili njihovo mišljenje po pitanju nekih dodatnih vannastavnih aktivnosti koje bi se trebale realizirati u školi. Obavljena je analiza pedagoške dokumentacije na osnovu koje su dobiveni podaci o oblastima

realizacije vannastavnih aktivnosti u osnovnim i srednjim školama. Podaci do kojih se došlo istraživanjem, prikazani su u Tabeli 13., a kriterijum selekcije koji je korišten su područja odgoja i vannastavne aktivnosti (Ajanović, Stevanović, 2004).

Tabela 13. Oblasti realizacije vannastavnih aktivnosti u školama

SREDNJA ŠKOLA	OSNOVNA ŠKOLA
STVARALAČKE I RADNE	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kulturno umjetnička 2. Školski hor 3. Sekcija mašinske struke 4. Sekcija građevinsko-arhitektonske struke 5. Sekcija elektro struke 6. Sekcija saobraćajne struke (drumski saobraćaj) 7. Sekcija saobraćajne struke PTT 7. Historijska 8. Tehničko stvaralaštvo 9. Saobraćajna 10. Civitas 11. Debatna sekcija 12. Marketinška sekcija 13. Poslovno preduzeće 14. Ekološka 15. Poduzetnička 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Historijska 2. Geografska 3. Horska 4. Ritmička 5. Mali hor 6. Ekološka 7. Ručni radovi 8. Ručni radovi i šareni svijet 9. Novinarska 10. Akvaristička 11. Nenasilna komunikacija 12. Cvjećarska 13. Kutak za učenike 14. Zdrava ishrana 15. Biciklistička 16. Kreativna djeca 17. Zabavom i igrom do znanja 18. Zoologija (upoznajmo životinje) 19. Razgovarajmo na engleskom jeziku 20. Sehara zabave i znanja 21. Njemački kroz igru 22. Njemački bez muke 23. Učimo kroz igru turski
INTELEKTUALNE I ETIČKE	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Matematička 2. Fizika 3. Informatička 4. Literarno-dramska 5. Likovna 6. Dramsko recitatorska 7. Literarno-novinarska 8. Mladi fizičari i matematičari 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mladi hemičari 2. Klub matematičara 3. Jezička sekcija(engleski i njemački) 4. Informatička 5. Dramska 6. Dramsko-recitatorska 7. Književni klub 8. Likovna 9. Recitatorska 10. Literarna 11. Ilahije i kaside 12. Klub mladih čitalaca 13. Kulturna baština islama 14. Uvod u Kur'ansko pismo 15. Kaligrafija i pirografija
TJELESNE	
1.Sportska (Odbojka, fudbal, košarka..)	1.Sportska (Odbojka, fudbal, košarka...)

Moguće je primjetiti da postoji razlika u oblastima realizacije vannastavnih aktivnosti u *osnovnim i srednjim školama*. U osnovnim školama najveći broj vannastavnih aktivnosti pripada **stvaralačkoj i radnoj oblasti**, gdje se realiziraju 23 vannastavne aktivnosti. U srednjoj školi također najveći broj vannastavnih aktivnosti pripada **stvaralačkoj i radnoj oblasti**, gdje se realizira ukupno 15 različitih vannastavnih aktivnosti. Na osnovu datih podataka možemo primjetiti da iako se u osnovnoj školi realizira veći broj različitih vannastavnih aktivnosti u odnosu na srednju školu, važna je činjenica da najveći broj vannastavnih aktivnosti koje se realiziraju pripadaju stvaralačkoj i radnoj oblasti. Taj podatak nam govori da su i osnovne i srednje škole usmjerene na kreativne, stvaralačke i radne mogućnosti učenika, koje su im od velike važnosti za njihov daljnji razvoj.

Zanimljiv je podatak da se i u osnovnoj i u srednjoj školi realiziraju samo po jedna vannastavna aktivnost iz **tjelesne oblasti**. Što se tiče **intelektualne i etičke oblasti** vidimo da je u osnovnoj školi veći broj vannastavnih aktivnosti koje pripadaju ovoj oblasti, u odnosu na srednju školu.

Kada su upitanju dodatne vannastavne aktivnosti, pedagozi i u osnovnoj i u srednjoj školi su bili jednoglasni u davanju odgovora. Svi su rekli da su ponuđene vannastavne aktivnosti, koje se planiraju Godišnjim programom rada škole, dovoljne te da dodatne vannastavne aktivnosti u ovom trenutku nisu potrebne.

Naredno pitanje iz protokola intervjua se odnosilo na to koji je broj uključenih učenika u vannastavne aktivnosti i da li svi učenici i oni koji imaju odličan uspjeh i primjerno vladanje, ali i oni sa nešto lošijim uspjehom i vladanjem trebali uključiti u vannastavne aktivnosti.

Kada je riječ o brojnom stanju uključenih učenika u vannastavne aktivnosti naišli smo na poteškoću, jer nam niti jedna škola nije mogla dati tačan broj uključenih učenika u vannastavne aktivnosti. Istakli su kako ne postoji evidencija koja prikazuje sveukupni broj uključenih učenika u vannastavne aktivnosti. S tim da su rekli da imaju pojedinačne evidencije od svih voditelja vannastavnih aktivnosti, gdje se može vidjeti da je jedan učenik uključen u više od jedne vannastavne aktivnosti u školi, svaki put je evidentiran kao „novi učenik“ koji je uključen, a zapravo je to sve jedan učenik.

Iz tih razloga u istraživanju je dobiven samo približan broj uključenih učenika i to u *srednjoj školi* se taj broj kreće od 150 do 170 učenika, a u *osnovnoj školi* od 70 do 180 učenika što je prikazano u Tabeli 14.

Tabela 14. Broj uključenih učenika u vannastavne aktivnosti

SREDNJA ŠKOLA				OSNOVNA ŠKOLA			
Gradska škola (Mješovita škola)	Ukupan broj učenika u školi	Gradska škola (Tehnička škola)	Ukupan broj učenika u školi	Gradska škola	Ukupan broj učenika u školi	Ruralna škola	Ukupan broj učenika u školi
≈170	452	≈150	526	≈180	725	≈70	254

Kada se uporedi približan broj učenika uključenih u vannastavne aktivnosti sa ukupnim brojem učenika u školi možemo vidjeti da je oko jedne trećine učenika uključeno u neku vannastavnu aktivnost. Pedagozi ističu da je jedan od najvažnijih razloga tog ishoda, to što se u njihovim školama nastava odvija u smjenama, pa učenici koji su prva smjena imaju priliku da se uključe samo u one vannastavne aktivnosti koje se realiziraju u toj smjeni, isto važi i za učenike u drugoj smjeni. Zbog toga neki učenici koji su prva smjena nemaju priliku da se uključe u onu vannastavnu aktivnost koju žele, jer se ona realizira u drugoj smjeni, te iz tog razloga učenici često odustaju od uključivanja u vannastavne aktivnosti.

Na treće pitanje: *„Smatrate li da bi se svi učenici i oni koji imaju odličan uspjeh i promjerno vladanje, ali i oni koji imaju nešto lošiji uspjeh i vladanje, trebali uključiti u vannastavne aktivnosti? Ako je odgovor da, koji su benefiti uključivanja za takve učenike.“*, pedagozi su bili jednoglasni. I u osnovnoj i u srednjoj školi rekli su da se svi učenici uključuju na osnovu vlastitih interesovanja, mogućnosti i sklonosti, bez obzira na njiova opća postignuća i vladanja. A benefiti uključivanja su: samopotvrđivanje, nagrada od strane nastavnika, više razumijevanja, nalaze svoje interese.

Četvrto pitanje je glasilo: *„Koliko je važan način/kriteriji na koji se učenik uključuje u neku vannastavnu aktivnost?(samostalno prema interesu, na insistiranje nastavnika, prema preporukama i motivaciji nastavnika, isl.)“*

Pedagozi u osnovnoj školi kažu da je kriteriji izuzetno važan jer svaki učenik ima različite sklonosti i mogućnosti, a pedagozi u srednjoj školi kažu da nastavnik može samo da sugeriše sve ostalo je u interesu učenika.

Peto pitanje je glasilo: *„Kako je uključenost učenika u vannastavne aktivnosti povezana sa općim uspjehom i vladanjem učenika?“*

Svi pedagozi su rekli da vannastavne aktivnosti u nekoj mjeri mogu da utiču na školska postignuća učenika, jer kroz rad u vannastavnim aktivnostima, u koje se učenici slobodnom voljom uključuju, učenici imaju priliku da rade ono što vole, što ih čini sretnim i možda baš te aktivnosti mogu učenicima da potaknu da nastave da se trude i rade u redovnoj nastavi kako bi ostvarili što bolji opći uspjeh i vladanje.

U protokolu intervjua pedagoge smo pitali imaju li neku preporuku za nastavnike kako da pomognu učenicima da poboljšaju svoja školska postignuća, kroz rad u vannastavnim aktivnostima. Pitanje je glasilo: ***Šta biste preporučili voditeljima vannastavnih aktivnosti učenika, kako bi mogli da pomognu učenicima da kroz rad u vannastavnim aktivnostima poboljšaju svoja školska postignuća?***

Svi pedagozi su rekli da nastavnici treba više da motivišu rad učenika, da poboljšaju svoje nastavne planove rada vannastavnih aktivnosti, da kontinuirano uvode neke novitete koji će zainteresirati učenike da se uključe u rad vannastavnih aktivnosti, da učenici shvate važnost i ulogu vannastavnih aktivnosti u njihovom odgojno - obrazovnom procesu.

Na osnovu odgovora pedagoga, možemo vidjeti da su saglasni po pitanju rada nastavnika u vannastavnim aktivnostima, gdje su mišljenja da nastavnici treba više da motivišu rad učenika, ali i da rade na sebi i svojim nastavnim planovima, da ih kontinuirano nadograđuju kako bi učenicima pomogli da ostvare što veća školska postignuća.

Posljednje pitanje je glasilo: ***„Komentirajte način evidencije rada učenika u vannastavnim aktivnostima, od strane nastavnika.“***

Svi pedagozi su rekli da je evidencija propisana Pravilnikom o evidenciji. Evidencija se vodi u svesci evidencije sekcija, ali i u Dnevniku rada, gdje nastavnik upisuje učenike koji su uključeni u sekcije. Međutim istakli su kako su nailazili na poteškoće gdje im je za izbor Učenika generacije bila potrebna evidencija učenika, a dešavalo im se da je učenik u prijavi naveo da je bio uključen u neku sekciju, a da u evidenciji nije upisan. Iz tog razloga jedna pedagogica iz srednje škole nam je rekla kako je u dogovoru sa direktorom škole odlučila da nastavnici dobiju uputu da na kraju školske godine pišu izvještaje o radu, ko je bio uključen i da se to protokoliše, kako na kraju ne bi bio problem.

3.1. Rezime protokola intervjua pedagoga

Provedbom protokola intervjua pedagoga osnovnih i srednjih škola po pitanju njihova mišljenja o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa općim školskim uspjehom i vladanjem učenika, mogli smo vidjeti da su mišljenja kako vannastavne aktivnosti imaju bitan položaj u odgovjno-obrazovnom sistemu, te kako smatraju da će tako ostati i u budućnosti.

Svi ispitani pedagozi su jednakog mišljenja, da se u njihovim školama ne trebaju realizirati neke dodatne vannastavne aktivnosti koje se do sada nisu realizirale, jer smatraju da su dovoljne one vannastavne aktivnosti koje se predvide Godišnjim programom rada škole. Ovdje možemo istaći da su i nastavnici i učenici saglasni sa mišljenjem pedagoga.

Pedagozi su istog mišljenja i po pitanju kriterija odabira i uključivanja učenika u vannastavne aktivnosti, gdje se mišljenja ponovo slažu i sa nastavnicima i učenicima. Oni ističu da su lične sposobnosti, motivi i interesi od presudnog značaja za rad i uključivanje u vannastavne aktivnosti.

Kada je upitanju način na koji uključenost u vannastavne aktivnosti doprinosi školskim postignućima, pedagozi smatraju da se to dešava u nekoj mjeri i da svakako pomaže i doprinosi boljim školskim postignućima, ali da u svemu tome treba promatrati i individualne sposobnosti učenika.

Što se tiče preporuka pedagoga, nastavnicima/voditeljima vannastavnih aktivnosti oni su iznijeli da treba više da motivišu učenike da rade u vannastavnim aktivnostima, da intezivnije rade po pitanju planova samog rada vannastavnih aktivnosti, ali i da kontinuirano rade na ličnom usavršavanju kako bi što bolje mogli da utiču na rad učenika. Ovdje možemo primjetiti da su mišljenja pedagoga i nastavnika različita, jer nastavnici smatraju da dovoljno motivišu učenike za rad u vannastavnim aktivnostima, što kako vidimo pedagozi ne misle.

Pedagozi nisu zadovoljni trenutnim načinom evidencije rada vannastavnih aktivnosti, jer nemaju podatke o tačnom broju uključenih učenika u vannastavne aktivnosti, kao ni to da su svi uključeni učenici uredno evidentirani da su uključeni u neku vannastavnu aktivnost. Na taj način i pedagozi nailaze na poteškoće, jer ne mogu da dokažu da je neki učenik ranijih godina bio uključen u neku vannastavnu aktivnost, ako ga nastavnih nije evidentirao. Takvi problemi su česti prilikom odabira Učenika generacije, kada je potrebna evidencija da bi se vidjelo da li je kandidovani učenik bio uključen u neku vannastavnu aktivnost.

ZAKLJUČAK

Tokom historijskog razvoja pedagoške teorije i prakse, školskih i vanškolskih institucija za odgoj i obrazovanje djece i omladine postepeno se dolazilo do saznanja da organizovani rad učenika u vremenu kada ne rade na ostvarenju školskih i porodičnih obaveza može da ima veliki odgojni značaj, posebno u pogledu savladavanja izvjesnog nesklada između škole i društva, smanjivanja jaza između društvenih zahtjeva i školski mogućnosti. U tu svrhu pojavile su se i vannastavne aktivnosti učenika, kao jedan od oblika savremenijeg organizovanja nastave.

Vannastavne aktivnosti su našle svoje mjesto u nastavnim planovima i programima, rasporedu nastavnih sati, imaju osigurane materijalne, prostorne i kadrovske uvjete. Njihovo djelovanje se donekle nadovezuje na srodne sadržaje iz redovne nastave ali imaju posebne sadržaje i načine organiziranja, izvođenja i evaluacije.

Pod vannastavnim aktivnostima podrazumijevamo planirano i stvaralačko razvijanje, sticanje i proširivanje znanja neposrednim uključivanjem i konkretnim obogaćivanjem ličnosti učenika, zasnovanim na raznovrsnim izvorima informacija i manipulativnim aktivnostima u prirodnoj i društvenoj okolini. Vannastavne aktivnosti su danas integralni dio odgojno – obrazovne strukture osnovne škole. One obuhvataju različite programske sadržaje koji se odvijaju izvan nastavnih obaveza u organizaciji škole i u njenim prostorijama. U ovim aktivnostima postoje različiti organizacijski oblici odgojno – obrazovnog rada, kojima se žele zadovoljiti stvarne potrebe i interesi učenika, proširiti i produbiti njihove motoričke sposobnosti, razvijati humane odnose među učenicima, te zbližavati učenike i nastavnike. Bitna pretpostavka za razvijanje individualnih sposobnosti učenika su mogućnosti koje oni imaju u vannastavnim aktivnostima, a to je da se samostalni opredjeljuju za rad u nekoj grupi, društvu itd.. Rad u tim aktivnostima je, prije svega, slobodan, spontan, dinamičan, raznovrstan, a polazi od interesa učenika, njihovih želja, sklonosti i nadarenosti. Takav rad je nesputan strogim programima, ocjenama, strahom zbog neuspjeha, a učenik u njima sudjeluje s namjerom da produbi svoje znanje, da se zabavi, razonodi, provede korisno i ugodno vrijeme izvan škole.

Učenik u vannastavnim aktivnostima ima priliku da traži, istražuje, ali i da se dokaže, potvrdi svoju ličnost i afirmira se u razredu, grupi, školi. U tim se aktivnostima uspješno razvijaju radne navike, pozitivan odnos prema radu i odgovornost za izvršavanje dogovorenih zadataka. Vannastavne aktivnosti su prilika da se teorija poveže sa praksom, tj. sloboda sa odgovornošću. One pružaju priliku da se škola, pomoću saradnje raznih grupa i društava integriira u društveni život sredine kojoj pripada.

Uspjeh u vannastavnim aktivnostima najvećim dijelom ovisi o stručnoj spremi nastavnika/voditelja, njegovoj motivaciji da se svi polaznici uključe u cjelokupan proces, počevši od planiranja preko pripremanja, programiranja i realizacije, pa do evaluacije. Sudjelovanje nastavnika u vannastavnim aktivnostima kao i njegov kulturni i društveni rad u zajednici, predstavljaju glavne zakonske i prirodne, sastavnice njegovog poziva. Prijeko je potrebno da se i roditelji uključe u pedagoški život škole što se može ostvariti kroz rad vannastavnih aktivnosti. Roditelji, svojim znanjima iz određene oblasti, nadograđuje znanje svoje djece, a time i pomažu uspješnoj realizaciji vannastavnih aktivnosti.

Kroz ovo istraživanje smo mogli primjetiti da u osnovnoj školi postoji veći broj vannastavnih aktivnosti u odnosu na srednju školu, da postoje razlike u odabiru vannastavnih aktivnosti u osnovnoj i srednjoj školi, da se veći broj učenika uključuje u vannastavne aktivnosti u osnovnoj, nego u srednjoj školi, da veliki broj učenika koji imaju odličan uspjeh i primjerno vladanje i u osnovnoj i u srednjoj školi se slabije uključuju u veći broj vannastavnih aktivnosti, odnosno svih onih vannastavnih aktivnosti koje ih zanimaju. Jedan od razloga je što učenici redovnu nastavu pohađaju u dvije smjene, tako da se neke vannastavne aktivnosti realiziraju u prvoj, a neke u drugoj smjeni zbog čega ovi učenici nemaju priliku da se uključe u sve vannastavne aktivnosti koje žele. Opći školski uspjeh i vladanje učenika nije presudan kada je upitanju uključenost učenika u vannastavne aktivnosti.

Učenici i iz srednje i iz osnovne škole kao razlog zbog kojeg se najviše uključuju u neku vannastavnu aktivnost su naveli jer im to pomaže pri ostvarivanju što boljeg općeg školskog uspjeha, također učenici su više uključeni u one vannastavne aktivnosti koje im direktno pomažu u ostvarivanju boljeg školskog postignuća. Ono što su učenici su naveli da im je među glavnim prednostima rada u vannastavnim aktivnostima to što im pomaže pri ostvarivanju boljeg školskog postignuća.

Nastavnici u osnovnoj školi za osnovni kriteriji prilikom selekcije učenika u vannastavne aktivnosti biraju nadarenost učenika iz oblasti kojoj se sekcija bavi i kriteriji koji se odnosi na interesovanja učenika za sekciju. Dok u srednjoj školi nastavnici ističu da su svi kriteriji krenuvši od općeg uspjeh i vladanja učenika, pa do uspjeha iz nastavnog predmeta i uspjeha na takmičenjima (konkursima) iz oblasti kojoj se sekcija bavi, važni i da se njima rukovode.

Na osnovu empirijskog istraživanja provedenog u dvije osnovne i dvije srednje škole na području Bosansko-podrinjskog kantona, moguće je izvesti sljedeće zaključke:

1. Vannastavne aktivnosti koje se realiziraju u osnovnim i srednjim školama pripadaju sljedećim oblastima: stvaralačke i radne, intelektualne i etičke, te tjelesne.
2. Najposjećenije vannastavne aktivnosti u osnovnoj školi su: Sportska, Horska, Jezička (Engleski jezik), Jezička (Njemački jezik), Dramska, Geografska, Likovna, Matematička i Literarna, a u srednjoj školi najposjećenije vannastavne aktivnosti su: Sportska, Ekološka, Dramska, Literarna, Elektrotehnička i Matematika.
3. Najmanje posjećene vannastavne aktivnosti u osnovnoj školi su: Ritmička, Recitatorska, Literarna, Informatička, Ručni radovi, Kulturna baština islama, Uvod u Kur'ansko pismo, Saobraćajna, Nenasilna komunikacija, Zdrava ishrana i Novinarska, a u srednjoj školi najmanje posjećene vannastavne aktivnosti su: Literarno-dramska, Informatička, Civitas, Poduzetnička, Tehničko stvaralaštvo, Likovna, Dramsko recitatorska, Literarno-novinarska, Marketinška sekcija i Debatna sekcija.
4. Nastavnici, pedagozi i učenici percipiraju povezanost između općeg uspjeha i uključenosti učenika u vannastavne aktivnosti.
5. Nastavnici, pedagozi i učenici percipiraju povezanost između vladanja i uključenosti učenika u vannastavne aktivnosti.

Kako je cilj ovog istraživanja bio utvrditi percepciju povezanosti vannastavnih aktivnosti i školskog uspjeha i vladanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi, možemo da zaključimo da smo cilj ispunili. Odnosno istraživanjem smo dobili percepcije nastavnika, učenika i pedagoga o tome da postoji povezanost između vannastavnih aktivnosti i školskog uspjeha i vladanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi.

Prema tvrdnjama ispitanika, ne postoji razlika u stavovima pedagoga i nastavnika, te mišljenja učenika osnovne i srednje škole po pitanju povezanosti vannastavnih aktivnosti sa općim uspjehom i vladanjem učenika. Svi ispitanici su stava/mišljenja da su vannastavne aktivnosti povezane sa općim uspjehom i vladanjem učenika. Međutim, neosporna je i činjenica da se u ovaj oblik rada većinom uključuju odlični i vrlodobri učenici i učenici sa primjernim vladanjem. Nastavnici nikad ne treba da zaboravljaju da se kod učenika sa nižim prosjekom može znatno poboljšati njihov uspjeh putem vannastavnih aktivnosti. U vannastavnim aktivnostima učenici proširuju i produbljuju svoja znanja, obogaćuju svoja iskustva i formiraju sveobuhvatniji pogled na svijet. Time, vannastavne aktivnosti utiču da se ličnost učenika formira u svakom pogledu.

Preporuke:

1. U našim školama sastavljanje programa vannastavnih aktivnosti nije baš na zavidnoj razini, jer se sve, uglavnom, svodi na oponašanje sadržaja iz programa pojedinih nastavnih predmeta. Da bi se preovladao ovaj nedostatak i podigli programi na viši stupanj kvalitete nužno je da se uvažavaju ne samo opći, već i posebni zahtjevi i načela programiranja rada, koja vode ka boljoj realizaciji vannastavnih aktivnosti i u samoj konačnici boljim rezultatima školskih postignuća učenika. **Jedan od takvih zahtjeva je i da programski sadržaji u najvećoj mjeri trebaju biti izraz učeničkih želja, da se radi na uvođenju još dodatnih oblasti vannastavnih aktivnosti.**
2. Važno je da se vannastavne aktivnosti i nastava programski povezuju, ali i da se izbjegne situacija u kojoj će se, vannastavne aktivnosti svesti na savladavanje nastavne građe. **Škole treba da porade na pitanju informisanja učenika i nastavnika škole o svim vannastavnim aktivnostima koje postoje i koje se realiziraju u školi, kako se ne bi desilo u budućnosti da učenici ili nastavnici nisu upoznati sa vannastavnim aktivnostima u školi.**
3. Zbog činjenica da učenici sa odličnim uspjehom i primjernim vladanjem ne žele da se uključe u vannastavne aktivnosti, ostavlja se mogućnost za **neko buduće istraživanje gdje bi se istraživali razlozi zbog kojih učenici sa odličnim školskim postignućima ne žele da se uključuju u vannastavne aktivnosti.**
4. Također, **preporuka za sve škole da se bolje organiziraju po pitanju evidencije broja uključenih učenika u vannastavne aktivnosti**, jer na taj način mogu znati koliki procenat učenika prisustvuje samo redovnoj nastavi, a koliki procenat učenika dodatno radi i pospješuje svoj razvoj kroz uključivanje u vannastavne aktivnosti. Ali pored toga evidencija je važna i prilikom izbora Učenika generacije gdje se vrednuje učešće u radu vannastavnih aktivnosti.

Uspješno ostvarivanje vannastavnih aktivnosti predstavljaju uspješno ostvarivanje zadataka koje pred odgoj i obrazovanje postavlja društvo. Bez vannastavnih aktivnosti učenik bi zasigurno bio uskraćen za mnoga saznanja koja ovaj vid aktivnosti pruža.

Literatura

1. Ajanović, Dž. , (1995), *Odgojna funkcija srednje škole*, Tešanj: Planjax;
2. Ajanović, Dž. , Stevanović, M. , (2004), *Metodika vannastavnih aktivnosti učenika* , Zenica: Pedagoški fakultet;
3. Ajanović, Dž. , Stevanović, M. , (1998), *Školska pedagogija* , Sarajevo: Prosvjetni list;
4. Babarović, T., Burušić, J., Šakić, M., 2009: *Uspješnost predviđanja obrazovnih postignuća učenika osnovnih škola Republike Hrvatske*, Društvena istraživanja 18 (4-5), 673-695.
5. Babarović, T., Burušić, J., Šakić, M., 2010: Psihosocijalne i obrazovne odrednice školskog uspjeha učenika osnovnih škola: dosezi dosadašnjih istraživanja, *Suvremena psihologija* 13 (2), 235-256.
6. Bennett, N. (2001). Učenje kroz grupni rad. U: *Uspješno učenje i poučavanje* (Ur. C. Desforges). Zagreb: Educa;
7. Bezinović, P., Marušić, I., Ristić Dedić, Z., (2012), *Opažanje i unapređivanje školske nastave*, Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje;
8. Breakwell, G., (2001), *Vještine vođenja intervjua*, Jastrebarsko: Naklada Slap;
9. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007), *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko: Naklada Slap;
10. Dević, I., 2015: *Odrednice školskog postignuća učenika: provjera modela školske kompetencije* (Doktorska disertacija), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
11. De Zan, I. (2005), *Metodika nastave prirode i društva*, Zagreb: Školska knjiga.
12. Đapo, N., Đokić, R. (2012), *Statistika u psihologiji: priručnik za studente*, Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu;
13. Filipović, N. , (1969), *Vannastavna aktivnost učenika* , Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika;
14. Filipović, N. , (1977), *Didaktika I* , Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika;
15. Fudurić, B. (2012) *Mogućnosti rada u izvannastavnoj aktivnosti*. Napredak, 153 (1), str. 107-116.
16. Gašparović, S., 2014: *Utjecaj prometne marginaliziranosti na svakodnevni život srednjoškolske populacije Grada Zagreba* (Doktorska disertacija), Geografski odsjek PMF-a Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

17. Good, C., Scates, D., (1967), *Metode istraživanja u pedagogiji, psihologiji i sociologiji*, Rijeka;
18. Klippert, H. (2001), *Kako uspješno učiti u timu*, Zagreb: Educa;
19. Konig, E., Zedler, P. (2001), *Teorije znanosti o odgoju: Uvod u osnove, metode i praktičnu primjenu*, Zagreb: Educa;
20. Kriteriji za ocjenjivanje vladanja učenika HR, Dostupno na: http://www.ssmb.hr/libraries/0000/7669/KRITERIJI_ZA_OCJENJIVANJE_VLADANJA_UCENIKA_rujan_2014.pdf, Preuzeto:22.januara 2019.godine
21. Kukić, S., Demirović, M. (2003), *Metodologija znanstvenoistraživačkog rada društvenih znanosti*, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću i Ekonomski fakultet Univerziteta u Mostaru;
22. Kuterovac Jagodić, G., Keresteš, G., Brković, I., 2013: Osobni, obiteljski i okolinski prediktori školskoga uspjeha: Provjera moderatorske uloge odrastanja u ratom različito pogođenim područjima Hrvatske, *Psihologijske teme*, 22(1), 1-28.
23. Milas, G., (2009), *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Zagreb: Naklada Slap;
24. Mlinarević, V., Brust, M. (2009) Kvaliteta provedbe školskih izvannastavnih aktivnosti. U: U službi darovitih, zbornik, I. međunarodna konferencija o radu s darovima, Vida, J., Varju Potrebić, T. (ur.), str. 29-32.
25. Mužić, V. (1999). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Educa;
26. Mužić, V. , (1973), *Metodologija pedagoškog istraživanja* , Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika;
27. Pedagoška enciklopedija 1, (1989), Sarajevo: SOUR „ Svjetlost“, OOUR Zavod za udžbenike i nastavne sredstva;
28. *Pedagoški standardi za osnovnu školu*, (2013). Goražde: Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bpk;
29. Pehar, L. , (2003), *Slobodno vrijeme mladih ili...* , Sarajevo: Filozofski fakultet Sarajevo;
30. Pleić, T., Jakovčić, M., 2017: Utjecaj prometne povezanosti na školski uspjeh srednjoškolaca: primjer Srednje škole Donji Miholjac, Hrvatska, *Hrvatski geografski glasnik*, 79(2), 87-108.
31. Poljak, V. (1984.) *Didaktičke inovacije i pedagoška reforma škole*, Zagreb: Školske novine;

32. Poljak, V. (1989.) *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga;
33. *Pravilnik o praženju, napredovanju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika u osnovnoj i srednjoj školi*, (2018). Sarajevo: Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade KS
34. *Pravilnik o praženju, napredovanju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika u osnovnoj školi*, (2011). Goražde: Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bpk
35. *Pravilniku o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi*, (2010), Veliki Bukovac: Ministarstvo za obrazovanje
36. Previšić, V. , (1987), *Izvanastavne aktivnosti i stvaralaštvo* , Zagreb: Školske novine;
37. Prodanović, T, Ničković, R., (1978), *Didaktika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva;
38. Radmila, R.J. (2016), *Vodić kroz vannastavne aktivnosti*, Sarajevo: Centar za obrazovne inicijative Step by Step;
39. Rijavec, M., Raboteg-Šarić, Z., Franc, R., 1999: Komponente samoreguliranog učenja i školski uspjeh, *Društvena istraživanja*, 8(4), 529-541.
40. Rosandić, D. (1997) Stvaralaštvo u pedagoško-metodičkom obzorju. U: Stvaralaštvo u školi, zbornik radova, Pavlinović-Pivac, M. (ur.). Zagreb, OŠ Matije Gupca.
41. Spasenović, V. (2013), *Školski sistemi iz komparativne perspektive*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu
42. Stevanović, M. (1998), *Didaktika*, Tuzla: R & S.
43. Šiljković, Ž., Rajić, V., Bertić, D. (2007), Izvanastavne i izvanškolske aktivnosti, *Odgojne znanosti*, Vol.9, br.2, str.113-145;
44. Terhart, E. (2001), *Metode poučavanja i učenja*, Zagreb: Educa.
45. Tomić, R. I Osmić, I. (2006), *Didaktika*, Tuzla: Denfas;
46. Vilotijević, M. (2001), *Didaktika*, Sarajevo: Most
47. Vukasović, A. , (1999), *Pedagogija* , Zagreb: Hrvatski katolički zbor „Mi“.
48. Vrcelj, S. (2000), *Školska pedagogija*, Rijeka: Filozofski fakultet.
49. Zaječaranović, G. (1977), *Osnovi metodologije nauke*, Beograd: Naučna knjiga;
50. Zakon o srednjem odgoju i obrazovanju Bpk-a, 2011.godine
51. Zaninović, M. (1988), *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga.
52. Žlebnik, L. (1970), *Opšta historija školstva i pedagoških ideja*, Beograd: Naučna knjiga.

PRILOZI

PRILOG 1

Anketni upitnik za voditelje sekcija

Poštovane kolege / kolegice,

Ispred Vas se nalazi upitnik od 17 pitanja. Želimo da ispitamo Vaše mišljenje o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem učenika u osnovnim i srednjim školama. Vaše mišljenje je dragocjeno. Netačnih odgovora nema, a upitnik je potpuno anonim. Vašim odgovorom ćete doprinijeti izradi moga završnog rada na temu „Vannastavne aktivnosti kao faktor uspjeha i vladanja učenika“.

SPOL: M Ž

GODINE STAŽA U ŠKOLI: _____

VANNASTAVNA AKTIVNOST/SEKCIJA KOJU VODIM: _____

1. Zaokružite kriterije kojim se rukovodite prilikom odabira učenika za sekciju koju vodite ili eventualno dopišite neki vlastiti kriterij koji nije naveden.

- a) opći uspjeh učenika,
- b) uspjeh iz Vašeg predmeta,
- c) nadarenost za oblast kojom se sekcija bavi,
- d) uspjeh na takmičenjima (konkursima) iz oblasti kojom se sekcija bavi,
- e) interesovanje učenika za sekciju,
- f) vladanje učenika,
- g) drugo _____ .

2. Da li je potrebno realizovati još neke dodatne vannastavne aktivnosti, koje nisu planirane u Vašoj školi? **DA NE** (ukoliko je odgovor „DA“ navedite koje su to vannastavne aktivnosti)

3. *Odgovore na navedene tvrdnje napišete tako što ćete na ponuđenoj petostepenoj skali staviti znak (x) pored odgovora sa kojim se slažete u odnosu na svaku navedenu tvrdnju.*

Red. br.	TVRDNJA	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	Upotpunosti se slažem
1.	Smatram da bi se svi učenici trebali uključiti u neku od vannastavnih aktivnosti					
2.	Smatram da bi se u vannastavne aktivnosti trebali uključiti samo učenici koji imaju odličan ili vrlo dobar uspjeh, te primjerno vladanje					
3.	Smatram da bi se u vannastavne aktivnosti trebali uključiti samo oni učenici koji imaju interes, bez obzira na opći uspjeh ili vladanje					
4.	Smatram da bi se u vannastavne aktivnosti trebali uključiti samo oni učenici za koje ja smatram da bi bili dobri u okviru neke vannastavne aktivnosti					
5.	Učenici trebaju samostalno da odluče u koje vannastavne aktivnosti će se uključiti					
6.	Učenike motivišem i predlažem u koje vannastavne aktivnosti treba da se uključe					
7.	Učenicima je potrebno više od planiranog vremena za rad u nekoj od vannastavnih aktivnosti (više od 1 ili 2 časa)					
8.	Uključenost u neku vannastavnu aktivnost pomaže učenicima pri ostvarivanju boljeg općeg uspjeha					
9.	Uključenost u neku vannastavnu aktivnost pomaže učenicima pri ostvarivanju primjernog vladanja					
10.	Vannastavne aktivnosti učenicima pomažu da svoje navike, ponašanje i mogućnosti usmjere ka boljim/većim školskim postignućima					
11.	U sklopu vannastavnih aktivnosti učenici trebaju da odlaze na takmičenja/ smotre/ izložbe/sajmove..					
12.	Uspjeh na takmičenju u okviru neke vannastavne aktivnosti učenicima pomaže pri ostvarivanju općeg uspjeha					
13.	Uspjeh na takmičenju u okviru neke vannastavne aktivnosti učenicima pomaže pri ostvarivanju primjernog školskog vladanja					

4. *Smatrate li da je uključenost u vannastavne aktivnosti povezana sa općim uspjehom učenika?*
DA NE (objasnite)

5. *Smatrate li da je uključenost u vannastavne aktivnosti povezana sa vladanjem učenika?* *DA*
NE (objasnite)

Hvala Vam na uloženom trudu i vremenu 😊

PRILOG 2

ANKETNI UPITNIK

Dragi učenice,

Ispred tebe se nalazi upitnik od 18 pitanja. Želimo da ispitamo tvoje mišljenje o povezanosti vannastavnih aktivnosti sa uspjehom i vladanjem u osnovnim i srednjim školama. Tvoje mišljenje je dragocjeno. Netačnih odgovora nema, a upitnik je potpuno anonim. Tvojim odgovorom ćete doprinijeti izradi moga završnog rada na temu „Vannastavne aktivnosti kao faktor uspjeha i vladanja učenika“.

OPĆI USPJEH NA KRAJU TEKUĆE ŠKOLSKE GODINE (zaokruži):

Odličan Vrlodobar Dobar Dovoljan Nedovoljan

VLADANJE (zaokruži): Primjerno Vrlodobre Dobro Zadovoljava Loše

1. *Da li si uključen u neku vannastavnu aktivnost? DA NE*

Ako je odgovor DA, koje su to vannastavne aktivnosti u koje si uključen? (dopuni)

2. *Ukoliko misliš da su u tvojoj školi potrebne još neke dodatne vannastavne aktivnosti, napiši koje:*_____

3. *Zašto se uključuješ u vannastavne aktivnosti? (moguće zaokružiti više odgovora)*

- a) Zbog zanimljivosti pojedinog predmeta/programa
- b) Zbog preporuke učitelja/nastavnika
- c) Zbog preporuke roditelja
- d) Zbog izvrsnog voditelja
- e) Zato jer su i moji prijatelji uključeni u tu aktivnost
- f) Zbog stjecanja dodatnog znanja iz pojedinog područja
- g) Zato što mi pomaže u postizanju boljeg školskog uspjeha
- h) Zato što mi pomaže u školskom vladanju
- i) Nešto drugo: _____

4. *Koje su prednosti rada u vannastavnim aktivnostima? (moguće zaokružiti više odgovora)*

- a) Timski rad i rad u paru
- b) Zbog druženja s prijateljima
- c) Zbog putovanja i nagrada na takmičenjima
- d) Zbog znanja koje mi pomaže u boljem školskom uspjehu
- e) Zbog navika i ponašanja koje mi pomažu u boljem školskom vladanju
- f) Kreativni, zanimljivi i susretljivi učitelji/nastavnici
- g) Rad kroz projekte i radionice
- h) Rad izvan škole, izleti i stručne ekskurzije
- i) Kreativni rad s novim materijalima
- j) Dobra komunikacija s učiteljem/nastavnikom i mogućnost dogovaranja
- k) Nešto drugo: _____

5. Odgovore na navedene tvrdnje napišite tako što ćete na ponuđenoj četverostepenoj skali staviti znak (x) pored odgovora sa kojim se slažete u odnosu na svaku navedenu tvrdnju.

Red br.	TVRDNJA	Ne slažem se uopće	Ne slažem se	Slažem se	Upotpunosti se slažem
1.	Samostalno biram u koju vannastavnu aktivnost ću se uključiti				
2.	Nastavnici me motivišu i predlažu u koju vannastavnu aktivnost trebam da se uključim				
3.	Dovoljan mi je broj časova koji su predviđeni za rad u vannastavnim aktivnostima				
4.	Uključenost u vannastavne aktivnosti mi pomaže pri ostvarivanju boljeg školskog uspjeha				
5.	Uključenost u vannastavne aktivnosti mi pomaže pri ostvarivanju primjernog vladanja				
6.	Ponuđene vannastavne aktivnosti u školi dovoljne su mi za ostvarivanje mog maksimalnog mogućeg školskog uspjeha				
7.	Ponuđene vannastavne aktivnosti u školi dovoljne su mi za ostvarivanje primjernog vladanja				
8.	U sklopu vanastavnih aktivnosti odlazio/la sam na takmičenje/ smotre/ izložbe/ sajmove i osjećao/la sam se uspješno/ zadovoljno/ ponosno/ sretno				
9.	Iako sam uključen/a u vannastavne aktivnosti, nisam nikada otišao/la na neko takmičenje/ smotre/ izložbe/ sajmove, ali bih volio/la da odem				
10.	Uspjeh na takmičenju/ smotrama/ izložbama/ sajmovima u okviru neke vannastavne aktivnosti mi pomaže u ostvarivanju općeg školskog uspjeha				
11.	Uspjeh na takmičenju/smotrama/izložbama/sajmovima u okviru neke vannastavne aktivnosti mi pomaže u ostvarivanju primjernog vladanja.				
12.	Ukoliko doživim neuspjeh na takmičenju/izložbama/smotrama/sajmovima u okviru neke vannastavne aktivnosti to mi negativno utiče na opće školsko postignuće				
13.	Ukoliko doživim neuspjeh na takmičenju/smotrama/izložbama/sajmovima u okviru neke vannastavne aktivnosti to mi negativno utiče na primjerno vladanje.				

6. *Da si ti nastavnik koji vodi vannastavnu aktivnost/ sekciju, kako bi ona izgledala, kako bi je realizirao, šta bi promijenio?*

Hvala na saradnji 😊

PROTOKOL

Za vođenje intervjua

Datum: _____ Vrijeme: _____ Mjesto: _____

Pitanja:

1. *Šta mislite kakav je položaj vannastavnih aktivnosti danas i kako bi one trebale izgledati u budućnosti?*
2. *Mislite li da bi se u Vašoj školi trebale provoditi i neke druge vannastavne aktivnosti, pored onih koje se trenutno realiziraju ili su planirane vannastavne aktivnosti dovoljne?*
3. *Smatrate li da bi se svi učenici i oni koji imaju odličan uspjeh i primjerno vladanje, ali i oni koji imaju nešto lošiji uspjeh i vladanje trebali uključiti u vannastavne aktivnosti? Ako je odgovor da, koji su benefiti uključivanja za takve učenike?*
4. *Koliko je važan način/kriteriji na koji se učenik uključuje u neku vananstavnu aktivnost?(samostalno prema interesu, na insistiranje nastavnika, prema preporukama i motivaciji nastavnika, i sl.)*
5. *Kako je uključenost učenika u vannastavne aktivnosti povezana sa općim uspjehom i vladanjem učenika?*
6. *Šta biste preporučili voditeljima vannastavnih aktivnosti učenika, kako bi mogli da pomognu učenicima da kroz rad u vannastavnim aktivnostima poboljšaju svoja školska postignuća?*
7. *Komentirajte način evidencije rada učenika u vannastavnim aktivnostima, od strane nastavnika.*